

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vývoj města Mariánské Lázně

od vzniku po současnost

**The Development of the City Marienbad
from Its Formation to the Present Day**

Renáta KOUŘILOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Rok odevzdání: 2011

**Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s užitím
uvedených pramenů a literatury.**

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za jeho čas a věcné připomínky.

Dále bych chtěla poděkovat historikovi Městského muzea Mariánské Lázně, panu Lukáši Hanzlovi za poskytnutí historických pramenů a přínosné konzultace.

Za spolupráci děkuji též zaměstnancům Památníku Fryderyka Chopina v Mariánských Lázních.

Mé díky patří v neposlední řadě níže uvedeným pamětníkům za jejich postřehy a také hlavně paní Daně Jančíkové za poskytnutí dobového obrazového materiálu.

Název práce: Vývoj města Mariánské Lázně od vzniku po současnost

Autorka práce: Renáta Kouřilová

Škola: Univerzita Karlova v Praze

Fakulta: Pedagogická

Obor: Dějepis – Německý jazyk

Garant práce: Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studium: Bakalářské

Akademický rok zakončení studia: 2010/2011

Abstrakt: Téma své bakalářské práce „Vývoj města Mariánské Lázně od vzniku po současnost“ jsem zvolila z toho důvodu, že bych chtěla jejímu čtenáři přiblížit jedno z nejvýznamnějších lázeňských měst v České republice a trůfám si říci, jak bude možno brzy poznat, i v Evropě a ve světě.

Ve své práci se zaměřuji především na osudy osobností, které stály u zrodu a rozkvětu lázní – ať již to byli tepelští opati, lázeňští lékaři, architekti, kteří výrazně zasáhli do tváře města, či představení obce, dále na stavební a architektonický vývoj lázeňského města, na důležité události, které zasáhly do života lázní, jako jsou například správní změny v obci, a v neposlední řadě také věnuji pozornost návštěvám významných lázeňských hostů, protože lázně bez lázeňských hostů by ani nemohly být tím, čím jsou.

Tato práce představuje život Mariánských Lázní chronologicky od nesnadných začátků až do dnešních dnů a jejím cílem je, aby si čtenář udělal ucelenou představu z časového hlediska vývoje lázní – textová část práce, na rozdíl od obrazových příloh, není dělena podle tematických okruhů, ale podle časových období, ve kterém jsou představeny všechny osobnosti a události daného období. V tomto vidím největší přínos své práce, neboť v dostupných publikacích nebyla ještě historie Mariánských Lázní tímto způsobem v daném rozsahu – až do počátku 21. století – dosud zpracována.

Klíčová slova: Mariánské Lázně, Karel Kašpar Reitenberger, Josef Johann Nehr, Václav Skalník, tepelský opat, lázeňský lékař, léčivý pramen

The title of the thesis: The Development of the City Marienbad from Its Formation to the Present Day

The author of the thesis: Renáta Kouřilová

School: The Charles University in Prague

Faculty: Pedagogical

Specialization: History – German Language

Issuing Faculty: The Department of History and Historical Didactics

The supervisor of the thesis: Mgr. Dušan Foltýn

The type of study: Bachelor

The final academic year: 2010/2011

The abstract: I have chosen the theme of my bachelor thesis „The Development of the City Marienbad from Its Formation to the Present Day“ because I would like to acquaint the readers with one of the most important spa towns not only in the Czech Republic but I dare to say also in Europe and in the world.

In my thesis I focus mostly on the lives of celebrities that contributed to the spa's beginnings and its growth – such as Teplá abbots, spa doctors, architects, who significantly affected the look of the city, or town councillors. I have also focused on the construction and architectural development in the spa town and on important events which affect spa life (e.g. administrative changes of the town) and last but not least on visits of significant celebrity guests because a spa town without spa guests is not the real spa town.

This thesis presents the life of Marienbad chronologically – from its tough beginning to today. Its purpose is to help the reader have a complete idea of spa development as it occurred. The text part of the thesis (in contrast to picture enclosures) is not divided by thematic units but by time periods in which all celebrities and events of the period are presented. This is the main contribution of my thesis because the history of Marienbad has not been compiled in any available publications in this way and to the beginning of the 21st century yet.

Keywords: Marienbad, Karel Kašpar Reitenberger, Josef Johann Nehr, Václav Skalník, Teplá abbot, spa doctor, mineral spring

Úvod.....	8
Prameny a literatura	9
1. Mariánské Lázně se představují.....	11
2. Klášter Teplá.....	12
2.1 Blahoslavený Hroznata – zakladatel kláštera.....	12
2.2 13. – 19. století.....	14
2.3 20. století a současnost.....	15
2.4 Klášter Teplá a Mariánské Lázně.....	16
3. Nejstarší zmínky o léčivých pramenech	17
3.1 Dopis Ferdinanda I.....	17
3.2 Počátky léčby.....	17
3.3 Hamrnický zámeček.....	18
3.4 Křížový pramen.....	19
3.5 Další pokusy o založení lázní.....	20
4. Výstavba a rozvoj Mariánských Lázní – jejich zakladatelé.....	21
4.1 Jan Josef Nehr.....	21
4.2 Karel Kašpar Reitenberger.....	24
4.3 Václav Skalník.....	26
5. Období největšího rozkvětu (1818 – 1827)	28
5.1 Architektura.....	29
5.2 Památka Dr. Nehra.....	30
5.3 Dr. Karel Josef Heidler.....	31
5.4 Václav Skalník představeným obce.....	32
Slavní návštěvníci.....	33
6. Reitenbergerův odchod a vyhnanství ve Wiltenu	38
7. Od Reitenbergerova odchodu do ½ 19. století (1828 – 1850).....	41
7.1 Lesní pramen.....	41
7.2 Dr. Adalbert Eduard Danzer.....	42
7.3 Výstavba.....	43
7.4 Melchior Mahr opatem.....	44
7.5 Josef Dionys Halbmayr.....	45
7.6 Změny ve správě obce 1848.....	46
7.7 Římskokatolický kostel Nanebevzetí Panny Marie.....	46
7.8 Slavní návštěvníci.....	47
8. Mariánské Lázně ve 2. polovině 19. století (1850 – 1900).....	51
8.1 Lázeňská taxa.....	51
8.2 Hudební taxa a lázeňský orchestr.....	52
8.3 Nové jímání Křížového pramene.....	52
8.4 Rudolfův pramen.....	53
8.5 Správní změny.....	54
8.6 Architektura – Fridrich Zickler.....	54
8.7 Dr. Enoch Heinrich Kisch.....	57
8.8 Dr. Siegfried Samuel Basch.....	58
8.9 Dr. August Herzig.....	59
8.10 Židovská synagoga.....	61
8.11 Alfréd Ambrož Clementso.....	61
8.12 Hlavní lázeňská kolonáda.....	62

8.13 Architektura přelomu století – Josef Schaffer.....	63
8.15 Rod Skalníků.....	65
8.16 Slavní návštěvníci.....	66
9. Počátek 20. století v Mariánských Lázních (1900 – 1914).....	68
9.1 Architektura – Arnold Heymann.....	68
9.2 Architektura – další významné stavby.....	70
9.3 Slavní návštěvníci.....	72
10. Neklidná léta 1914 – 1945	76
10.1 1. světová válka.....	76
10.2 Meziválečné období.....	76
10.3 Nacistické hnutí.....	78
10.4 Mnichovský diktát.....	79
10.5 2. světová válka.....	80
10.6 Slavní návštěvníci.....	81
11. Poválečná doba a éra odborářské rekreace (1945 – 1989).....	83
11.1 Socialistický převrat.....	83
11.2 50. – 80. léta 20. stol.	84
11.3 Výstavba.....	85
11.4 Demolice Tepelského domu.....	85
11.5 Rekonstrukce areálu mezi Křížovým a Karolíniným pramenem.....	86
11.6 Geologický park.....	87
11.7 Slavní návštěvníci.....	87
12. Mariánské Lázně po roce 1989	90
12.1 Lanová dráha Koliba – Krakonoš.....	90
12.2 Park Boheminium.....	91
12.3 Výstavba a rekonstrukce.....	92
12.4 Západočeský symfonický orchestr.....	93
12.5 Slavní návštěvníci.....	94
Závěr	96
Zdroje pro bakalářskou práci	98
Obrazová příloha 1 – Nejstarší dějiny (do roku 1827)	104
Obrazová příloha 2 – osobnost opata Reitenbergera	108
Obrazová příloha 3 – Významné osobnosti v životě Mariánských Lázní	110
Obrazová příloha 4 – Mariánskolázeňský znak	111
Obrazová příloha 5 – Stavební a architektonický vývoj	112
Obrazová příloha 6 – Slavní mariánskolázeňští hosté	123
Obrazová příloha 7 – Památná místa	126
Obrazová příloha 8 – Vycházkové cíle.....	128

Úvod

Lázeňské město Mariánské Lázně je svým vznikem spjaté s nedalekým klášteřem Teplá, hlavně s osobou klášterního lékaře Jana Josefa Nehra, který se obětavě snažil přimět tepelské opaty k vybudování lázní poblíž pramenů, u nichž byly zjištěny prokazatelné léčivé účinky, a s osobou osvíceného opata Karla Kašpara Reitenbergera, který konečně Nehrovy prosby vyslyšel. K zakladatelům lázní se nepochybně řadí i umělecký zahradník Václav Skalník, bez jehož zásahu by lázně také dnes nemohly být tím, čím jsou. Ale jak bude možno z této práce poznat, i další lidé se podíleli na rozvoji lázní, které se postupem doby staly světově věhlasnými.

Má práce je rozdělena do dvanácti kapitol. V úvodní kapitole se snažím, aby si čtenář, než začne pronikat do historie Mariánských Lázní, udělal všeobecnou představu o tomto krásném městě. Zbylých jedenáct chronologicky řazených kapitol se již plně věnuje historii tohoto lázeňského města.

První kapitola, která se již opravdu zabývá historií Mariánských Lázní se věnuje jejich zakladateli, klášteru Teplá. Následuje nejstarší období léčby v Mariánských Lázních a jejich okolí a poté se již věnuji vlastnímu vzniku lázní, u něhož obětavě stáli již výše zmínění Dr. Jan Josef Nehr, opat Karel Kašpar Reitenberger a Václav Skalník, jejichž osobnostem a podílu na založení lázní je věnována zvláštní kapitola.

Následuje kapitola o největším rozkvětu lázní. Zde, jako i v následujících kapitolách se věnuji nejdůležitějším událostem v životě města, jeho architektonickému a stavebnímu vývoji a důležitým osobnostem, které ve městě v daném období působili. Každou takovou kapitolu uzavírá představení nejvýznamnějších hostů, které Mariánské Lázně v dané době navštívili a mnozí z nich i nějak trvale zasáhli do života města.

Výjimku tvoří samostatná kapitola o nucené abdikaci Karla Kašpara Reitenbergera na svou funkci opata a o jeho odchodu do vyhnanství do tyrolského kláštera ve Wiltenu.

Poslední kapitola věnovaná nejnovější historii vychází také z mých osobních vzpomínek, zážitků a z vyprávění pamětníků – Mariánské Lázně navštěvuji ze zdravotních důvodů pravidelně již od svých pěti let.

Prameny a literatura

Při psaní své bakalářské práce jsem využila prameny a literaturu, kterou uvádím na seznamu zdrojů bakalářské práce. Spolupracovala jsem s Městským muzeem Mariánské Lázně, které mi poskytlo některé zdroje ze svého archivu, např. dobové články v novinách Marienbader Tagblatt a Marienbader Zeitung, dále jsem měla možnost nahlédnout do lázeňských kurlistů a do jinak nedostupných pramenů, jako je například Münzova kniha „König Edward VII. in Marienbad“.

Z další literatury jsem čerpala ve studovnách Národní knihovny ČR a některá literatura byla dokonce dostupná v místě mého bydliště, ve Státní vědecké knihovně Kladno.

Nejstarší historie Mariánských Lázní je zachycena v knihách Dr. Adalberta Eduarda Danzera, který byl prvním historikem Mariánských Lázní a velkou část z toho, co popisuje, sám zažil. Jako malý chlapec se léčil u Dr. Nehra a roku 1828 se stal lázeňským lékařem. Z jeho knih vycházejí i další historici, kteří se věnují historii Mariánských Lázní. Dalším nezastupitelným pramenem z této doby je jistě Felbingerova kronika.

Co se týče dějin kláštera Teplá, vzhledem k velice přísnému a pro mě proto velmi obtížnému přístupu do klášterního archivu, jsem vycházela hlavně z knihy tepelského archiváře Milana Hlinomaza „Klášter premonstrátů Teplá“. Navíc z mé osobní zkušenosti při návštěvě kláštera vyplývá, že v klášteře Teplá dodnes přetrvává nevraživost vůči opatovi Karlu Kašparovi Reitenbergerovi. Při zpracovávání jeho osudů mi byl nápomocen jediný Reitenbergerův životopis od klášterního historika Benedikta Brandla napsaný roku 1930, dostupný v Národní knihovně ČR.

Životopis Václava Skalníka jsem našla v knize Ladislava Štěpánka „Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník“.

Velkým přínosem pro mne byla díla Richarda Švandrlíka – bývalého ředitele Městského muzea Mariánské Lázně, muže, který se historii věnuje již řadu let a jehož práce se vyznačují hlubokou znalostí o Mariánských Lázních. Ať již to byl životopis Dr. Johanna Josefa Nehra, kniha „Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci“, kterou napsal ve spolupráci s Antonínem Somolem nebo *Historie „Židů v Mariánských Lázních“*, z které jsem čerpala životopisy mariánskolázeňských lékařů židovského původu, jako byli např. Dr. Enoch Heinrich Kisch či Dr. Samuel Basch, osudy židovské synagogy a popis a objasnění 1. politické vraždy v přednacistickém Československu.

Dále jsem využila příručky a průvodce pro lázeňské hosty z různých období, kde je popisována aktuální podoba města, poměry v lázních a účinky léčivých pramenů.

Osudy slavných návštěvníků v Mariánských Lázních jsou též zpracovány Richardem Švandrlíkem ve sborníku „Významní návštěvníci v Mariánských Lázních“. U některých jsem mohla poznatky doplnit životopisy daných osobností, ve kterých jsou jejich pobyty zmíněny. Ohledně osobnosti Fryderyka Chopina jsem také spolupracovala s Památníkem Fryderyka Chopina v Mariánských Lázních.

Důležitým zdrojem byly také webové stránky www.hamelika.cz, což je elektronické podrobné zpracování historie Mariánských Lázní a zároveň elektronická podoba vlastivědného časopisu Hamelika, který pojednává o historii i současnosti Mariánských Lázní, autorem a správcem stránek je výše uvedený autor mnoha publikací Richard Švandrlík.

Ve své práci využívám také vyprávění pamětníků a své vlastní poznatky a zážitky, hlavně v kapitole o novodobých dějinách.

Obrazový materiál pro obrazové přílohy jsem zčásti čerpala z uvedených zdrojů, zčásti mi ho v elektronické podobě poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně, taktéž v elektronické podobě mi část poskytla pí. Dana Jančíková z Mariánských Lázní, část jsem si našla na internetových stránkách a část tvoří mé vlastní fotografie pořízené při mých lázeňských pobytech v tomto krásném městě.

Porovnávání starých fotografií se současnou podobou města mi poskytlo další prostor pro nové poznatky, neboť prameny a literatura se například vůbec podrobněji nezmiňují o rekonstrukci kolonády Křížového pramene v 80. letech minulého století a změně jejího vzhledu.

1. Mariánské Lázně se představují

Mariánské Lázně, významné a po Karlových Varech druhé největší lázeňské město v naší republice, je součástí západočeského lázeňského trojúhelníku a leží v ekologicky čisté krajině, v údolí, jež obklopují vrcholky Slavkovského lesa, které lákají k procházkám do přírody.

Vlastní historie Mariánských Lázní nesahá do dějin příliš hluboko, z pohledu historika pouze něco málo přes 200 let, avšak o to je v samých počátcích jejich osud pohnutější. Jejich cesta k dnešnímu věhlasu nebyla nikterak lehká. A přece se sem v průběhu let stále rádi vrací jak pacienti, kterým zdejší lázně pomohly navrátit zdraví, tak ti, kteří tu tráví svou dovolenou.

Do Mariánských Lázní se přijíždějí léčit především pacienti s nemocemi ledvin a močových cest, trávicího ústrojí, pohybového ústrojí, poruchou látkové výměny, kožními nemocemi a alergii. Vzhledem k tomu, že se lázně nachází v nadmořské výšce kolem 600 m, má zdejší podnebí středohorský charakter a Mariánské Lázně se tak řadí i ke klimatickým lázním, které jsou vhodné i pro léčbu potíží dýchacích cest.

To, že se v Mariánských Lázních dá léčit tak široké spektrum chorob, umožňují především zdejší léčivé prameny. Jako v jediném českém lázeňském městě tady totiž na rozlohou nevelkém území vyvěrá mnoho pramenů, které jsou však, vlivem geologického podloží, svým složením zcela odlišné.

Všechny zdejší minerální prameny jsou tzv. přírodními kyselkami, což znamená, že obsahují velké množství oxidu uhličitého. Jejich teplota je zde nízká, pohybuje se v rozmezí 7 – 10 °C, protože prameny vyvěrají z maximální hloubky 100 m¹. Studené se prameny také pijí, pouze Lesní pramen, který se používá k léčení nemocí dýchacích cest se i ohřívá.

K nejvýznamnějším a nejdéle známým pramenům patří prameny Křížový, Ferdinandův, Ambrožův, Karolinin, Rudolfův či Lesní pramen.

Kromě nich vyvěrá v okolí Mariánských Lázní i několik dalších pramenů, jako např. Medvědí pramen, Balbínův pramen, Prelátův pramen aj., které jsou však velmi železité a dnes se již ke klasické lázeňské léčbě nevyužívají, ale zato slouží jako výletní cíle při procházkách do okolí.

Ale již se pojďme vypravit na cestu za poznáním historie tohoto lázeňského města. A začneme v nedalekém klášteře Teplá, který je s vlastním vznikem Mariánských Lázní velice úzce spjatý.

---

¹ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 13

2. Klášter Teplá

Premonstrátský klášter Teplá s nedalekou stejnojmennou obcí se nachází asi 14 km východně od Mariánských Lázní.

Klášter se pyšní po Strahovu 2. největší klášterní knihovnou v České republice. Nalézá se v ní přes 100 000 svazků, z toho je 660 rukopisů.

Z řad zdejších řeholníků pocházeli i někteří rektori Univerzity Karlovy a významní vědci v oborech humanitních i exaktních věd.

Až do roku 1848 spadala pod klášterní správu tepelského panství právě obec Mariánské Lázně².

2.1 Blahoslavený Hroznata – zakladatel kláštera

Byl vladykou, synem hraběte Sezemy a pravděpodobně Dobroslavy Černínové³. Přesný datum jeho narození není známý, odhaduje se, že Hroznatův život se započal mezi léty 1160 – 1170⁴. V mládí strávil Hroznata nějaký čas v polském Krakově u své starší sestry Vojslavy, která zde byla provdána za purkrabího města⁵. Po návratu do Čech se ujal rodových majetků na Litoměřicku a v západních Čechách⁶, také se stal velitelem tepelských Chodů⁷.

Po smrti své manželky a syna se dal do služeb křižáckého vojska, které mělo táhnout do Svaté země. Avšak shodou nepříznivých okolností, k nimž se řadí i bouře na moři, která zničila část křižáckého loďstva, nemohl Hroznata svůj závazek splnit. Vydal se proto do Říma, kde žádal papeže Celestina III. o svolení ke zrušení nebo alespoň pozměnění daného slibu a papež mu vyhověl. Avšak pod podmínkou, že Hroznata založí premonstrátský klášter.

A tak Hroznata, uposlechnuv papežův příkaz, založil roku 1193 v blízkosti svého sídla Teplá stejnojmenný klášter, který zasvětil řádu premonstrátů. První premonstráty, kteří stáli u zrodu kláštera dal Hroznata povolát z pražského Strahova⁸ a k panství kláštera připojil i osadu pod hradem. Pověst praví, že při stavbě kláštera nedostávali řemeslníci pevnou mzdu, ale byli

---

² KAJLÍK, Vladislav: *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*; vydalo Městské muzeum Mariánské Lázně; 2008; s. 46

³ KUBÍN, Petr: *Blahoslavený Hroznata, Kritický životopis*; edice Historica, Vyšehrad Praha, 2000, s. 83

⁴ KUBÍN, Petr: *Blahoslavený Hroznata, Kritický životopis*; edice Historica, Vyšehrad Praha, 2000, s. 78

⁵ *Klášter Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči; 1993; s. 6

⁶ KUBÍN, Petr: *Blahoslavený Hroznata, Kritický životopis*; edice Historica, Vyšehrad Praha, 2000, s. 100

⁷ Chebsko bylo v té době součástí Německé říše a u Teplé se nacházel hraniční přechod, tepelští Chodové byli strážci tamějších hranic.

⁸ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 116

odměňování tak, že doprostřed dvora nechal Hroznata postavit velkou kád' plnou peněz a řemeslníci si brali výplatu dle vlastního uvážení – na kolik si sami cenili své práce⁹.

Roku 1197 byla svolána nová křížová výprava pod vedením Jindřicha Vladislava. V této době Hroznata sepsal svůj testament, který vešel do historie pod názvem Hroznatova závěť. Ve svém testamentu odkazuje veškerý svůj majetek včetně rozsáhlého tepelského panství, které zahrnovalo území mezi obcí Žandov a Českým lesem, klášteru Teplá:

„Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice. Já Hroznata, z Boží milosti ze slavného rodu patřícího k předním v Čechách, všem věřícím v Krista, budoucím i současným. Poněvadž to, co z Božího vnuknutí stanovili prozíraví, je pevněji svěřeno paměti a více vyloučen falešný výklad, když je to zapsáno, proto chci já, na Boží pokyn kráčející ve stopách těch, kteří jsou označeni svatým křížem, a toužící spatřit hrob našeho Spasitele, oznámit všem budoucím a přítomným, že jsem bratřím, kteří v Teplé slouží Bohu a blažené Marii, natrvalo odevzdal do užívání jmenované místo se vším, co k němu patří, ať už se vrátím nebo ne.“¹⁰

Tato listina je nejstarším dochovaným dokumentem z kraje a Hroznata je také prvním českým doloženým velmožem, který vydal listinu svým jménem, což je dokladem jeho kultivovanosti a vzdělanosti.

Ani tato křížová výprava se ale nakonec neuskutečnila. Jindřich Vladislav zemřel během cesty na Sicílii a tak se zbytek výpravy rozešel.

Hroznata se odtud vydal znovu do Říma a vyžádal si na papeži privilegia pro tepelský klášter. Bylo mezi nimi např. privilegium papežské ochrany či pontifikální privilegium pro opaty¹¹.

Po svém návratu do Teplé roku 1202 založil Hroznata dle tehdejší zvyklosti, ještě ženský protějšek Teplé, klášter v Chotěšově (nedaleko Plzně), v němž poté dožila Hroznatova ovdovělá sestra Vojslava. Zanedlouho poté sem vstoupila i druhá z Hroznatových sester, Judita¹².

Další a poslední Hroznatova cesta do Říma měla za cíl vstup Hroznaty do premonstrátského řádu a tehdejší papež Inocenc III. mu toto přání rád splnil. Poté Hroznata vstoupil do tepelského kláštera a stal se zdejším proboštem, tedy správcem majetku. V této funkci ale začaly mezi ním a prvním tepelským opatem Janem (ve své funkci 1197 – 1233)¹³ panovat neshody a vyústily až ve skutečnost, že Hroznata klášter nakonec sám opustil. Avšak záhy byl s velkou ctí povolán zpět.

⁹ *Klášter Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči; 1993; s. 5

¹⁰ FRIDRICH, Gustavus ed.: *Codex Diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*; Praha 1904 – 1907, 357, s. 323

¹¹ Tepelský opat měl právo užívat biskupských insignií – směl nosit mitru a prsten.

¹² KUBÍN, Petr: *Blahoslavený Hroznata, Kritický životopis*; edice Historica, Vyšehrad Praha, 2000, s. 153

¹³ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 305

V období bojů s německými feudály na česko-německé hranici byl Hroznata zajat německými loupeživými rytíři a odvečen do Starého Kynšperku (dnešní Starý Hrozňatov). Za jeho propuštění požadovali jeho věznitelé výkupné, které byli tepelští premonstráti ochotni zaplatit, avšak sám Hroznata to opatovi Janovi výslovně zakázal.

14. července 1217 Hroznata v hladomorně ve Starém Kynšperku zemřel. Jeho mrtvolu pak premonstráti vykoupili a jeho ostatky byly uloženy v klášterním kostele před hlavním oltářem¹⁴. Hroznata byl od té doby v tepelském klášteře uctíván jako svatý. Teprve roku 1897 byl po velkém úsilí představitelů kláštera blahořečen.

Kvůli zrušení kláštera v roce 1950 putovaly ostatky blahoslaveného Hroznaty roku 1952 z klášterního kostela do kostela sv. Jiljí ve městě Teplá, aby byly chráněny před možným zneuctěním či ztrátou. Získat Hroznatovy ostatky se podařilo bývalému premonstrátovi Metoději Vilémovi Cetlovi, který po uzavření kláštera působil ve městě Teplá jako administrátor farnosti – jednomu z důstojníků v klášteře zřízených kasáren dal za to, že směl ostatky odnést, dvě láhve slivovice¹⁵.

Zpět byly Hroznatovy ostatky slavnostně přeneseny za přítomnosti kardinála Miloslava Vlka u příležitosti 800. výročí založení kláštera v červenci 1993. Od té doby jsou uloženy v Hroznatově kapli v tepelském klášteře. Po 100 letech od Hroznatova blahořečení, roku 1997, byl prohlášen patronem plzeňské diecéze¹⁶. Hroznata bývá považován i za patrona politických vězňů (od r. 1945), kteří se v Teplé pravidelně scházejí vždy 14. července, ve výroční den Hroznatovy mučednické smrti

2.2 13. – 19. století

Po celou dobu své existence byl tepelský klášter významným kulturním a hospodářským centrem oblasti Chebska. Vlastnil rozsáhlé území rozprostírající se až k pomeznímu hvozdu – tedy až k dnešnímu území Mariánských Lázní. Držba přilehlých obcí byla klášteru potvrzena bulou papeže Řehoře X. z 23. května 1273.¹⁷

Avšak ani v této době neměl klášter sám zrovna lehký osud. 6x vyhořel, v roce 1278 byl zcela vyplněn. Byl sice ušetřen husitských nájezdů, avšak roku 1467 byl vydrancován okolní šlechtou jako odplata za to, že místní opat byl stoupencem krále Jiřího z Poděbrad. V letech 1381 a 1549

¹⁴ KUBÍN, Petr: *Blahoslavený Hroznata, Kritický životopis*; edice Historica, Vyšehrad Praha, 2000, s. 213 – 224

¹⁵ *Klášter Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči; 1993; s. 5

¹⁶ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 14

¹⁷ EMLER, Joseph ed.: *Regesta Diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II.*; Annorum Praha, 1882, 825, s. 334

byl postižen morovými ranami, při kterých skoro všichni mniši zemřeli, a dokonce měl být i 6x zrušen¹⁸.

Nejvýznamnější osobností druhé poloviny 15. století byl zdejší opat Zikmund Hausmann (1458 – 1506)¹⁹. Pod jeho vedením se na území kláštera zakládaly rybníky a začalo se těžit stříbro, čímž se posílilo samostatné klášterní hospodářství. Díky tomu také opat Hausmann mohl obohacovat tepelskou knihovnu, která v této době dosáhla počtu 700 svazků. Z Hausmannových přínosů do knihovny jmenujme především liturgické rukopisy, které objednával v Magdeburku, či prvotisky, které kupoval při svých cestách do Itálie a Bavorska. Kromě toho založil také knihvazačskou dílnu²⁰.

Klášter byl i mnohokrát přestavován. Architektonickým klenotem je klášterní kostel Zvěstování Panny Marie postavený v románsko-gotickém stylu na počátku 13. století, které je prvním síňovým trojlodím na našem území²¹.

Dnešní podoba kláštera pochází převážně z doby vrcholného baroka. Poslední přestavba byla po velkém požáru provedena v letech 1689 – 1721 podle plánů významného architekta Kryštofa Diezenhofera.

Za vlády Josefa II. unikl tepelský klášter zrušení jen díky vlivným kontaktům tehdejšího opata – hraběte Kryštofa Heřmana von Trautmannsdorfa, který dokázal veřejnou prospěšnost kláštera, která již souvisela se vznikajícími Mariánskými Lázněmi²².

Za jejich vlastní vznik ale nese největší zásluhu další z tepelských z opatů, Karel Kašpar Reitenberger.

2.3 20. století a současnost

Nejvýraznější osobností 20. století v životě kláštera Teplá byl opat Gilbert Johann Helmer. Do funkce opata byl zvolen 27. října 1900 a setrval v ní do roku 1944. Krátce po svém nástupu započal se stavbou monumentálního novobarokního křídla, ve kterém se dnes nachází klášterní knihovna a muzeum. Stavba, jejímž autorem je architekt Josef Schaffer a chebský stavitel K. Kraus, byla dokončena roku 1907. Nad portál nového křídla nechal umístit sochu svatého Gilberta, řádového světce a svého patrona.

---

¹⁸ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 33, 37, 46; *Klášter Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči; 1993; s. 46

¹⁹ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 305

²⁰ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 230

²¹ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 137

²² ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 9

Během první světové války se klášter stavěl na stranu habsburské monarchie a část areálu kláštera se na čas změnila na vojenský lazaret.

Opat Helmer je též známý svou sympatií k nacismu a styky s představiteli „Třetí říše“. Díky tomu klášter doslova zachránil před nacistickou likvidací – záměrem nacistů bylo klášter a jeho pozemky zkonfiskovat²³.

Po osvobození Tepelska americkou armádou byl klášter brán jako středisko Němců a jeho řeholníci byli odsunuti. Na jejich místo nastoupili Češi, do funkce převora byl zvolen Heřman-Josef Tyl, vězeň z nacistických táborů v Buchenwaldu a Osvětimi²⁴.

Po komunistickém převratu byl klášter roku 1950 zrušen, zdejší premonstráti včetně opata uvěznění a v areálu byla zřízena kasárna. Ta tu však vydržela pouze do roku 1978, kdy objekt přešel pod správu plzeňského střediska památkové péče. Knihovna a kostel však byly veřejnosti přístupné již od roku 1958²⁵.

Řádu premonstrátů byl areál vrácen teprve roku 1990 a v jeho správě je dodnes. Klášter v této době prochází rozsáhlou rekonstrukcí. Některé prostory jsou přístupné pro veřejnost, avšak klášter se nijak netají tím, že je to pouze z finančních důvodů a že až budou potřebné finance sehnány, klášter se znovu veřejnosti uzavře a bude sloužit pouze pro účely premonstrátského řádu. Dokladem toho je skutečnost, že v letošním roce již není přístupný klášterní kostel, „protože ten slouží především k církevním účelům.“²⁶ Kostel byl dříve jedním z největších lákadel prohlídky.

2.4 Klášter Teplá a Mariánské Lázně

Za svůj vznik a otevření se veřejnosti vděčí Mariánské Lázně tepelským opatům a lékařům, nejvíce opatu Karlu Kašparu Reitenbergerovi a lékaři Janu Josefu Nehrovi.

Ne všichni tepelští opati však byli nově vznikajícím lázním nakloněni, peníze vynaložené na stavbu lázní, které měly sloužit nemocným, i chudým, by raději viděli v majetku církve, například v podobě monumentálních kostelů. Přesto byly Mariánské Lázně pro klášter po dlouhou dobu nezanedbatelným zdrojem příjmů.

A nyní se již pojďme plně věnovat vlastnímu vzniku a vývoji Mariánských Lázní.

---

²³ *Klášter Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči; 1993; s. 42

²⁴ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 233

²⁵ *Klášter Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči; 1993; s. 47 – 48

²⁶ www.klastertepla.cz/cz_index.html

3. Nejstarší zmínky o léčivých pramenech

3.1 Dopis Ferdinanda I.

Tento list je nejstarší dochovanou písemností, která se zmiňuje o mariánskolázeňských pramenech. Pochází ze dne 27. dubna 1528²⁷.

Prameny, které se nacházely v blízkosti obce Úšovice (dnes již je součástí Mariánských Lázní), znali místní lidé odpradáвна. Dle zkušeností místních jim byly přičítány léčivé účinky, ale hlavně také slaná chuť.

Císař Ferdinand I. Habsburský dal příkaz k soupisu všech solných pramenů na území českého království, protože chtěl Čechům zajistit soběstačnost v zásobování solí. Hlášení o úšovických pramenech poslal královské kanceláři plzeňský hejtman Kryštof z Genndorfu, protože se domníval, že obsahují kuchyňskou sůl²⁸.

Císař Ferdinand proto pak dal poslem doručit tehdejšímu tepelskému opatu Antonínovi dopis, kterým si vyžádal zdejší vody k analýze. O tom, jak analýzy dopadly, se nedochovaly žádné zprávy. Dnes ale již víme, že slanou chuť pramenů nezpůsobuje sůl kuchyňská, nýbrž sůl Glauberova, která má projímavé účinky.

Pokusy o těžbu kuchyňské soli ze zdejších pramenů však pokračovaly dále, až do roku 1806. Roku 1570 byla dokonce vydána listina svobod pro sůltěžaře z Úšovic²⁹. Avšak všechny pokusy byly marné.

3.2 Počátky léčby

Na základě zkušeností lidu začali zdejším pramenům věnovat pozornost lékaři z okolí. Tepelský opat Ondřej Ebersbach (opatem 1599 – 1629)³⁰ povolal ze Slavkova lékaře Michaela Raudenia, který roku 1606 provedl analýzu pramene s tehdejším názvem Smrdutý, dle unikajícího sirovodíku. Raudenius se stal tepelským ordinářem a již v roce 1609 předepsal horké koupele v tomto prameni Joachimmu Libštejnskému, pánu z Kolovrat, což byla první popsaná lázeňská léčba na zdejším území. V tomtéž roce se zde léčil na radu svého chebského lékaře Hornika dvorní rada císaře Rudolfa II., doktor Prudentius³¹. Lázeň byla připravována pod širým

²⁷ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 45

²⁸ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 9

²⁹ www.hamelika.cz/analy/analy.htm

³⁰ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 305

³¹ DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 4

nebem a to velice jednoduchým způsobem. Do vykopané jámy se napouštěla studená voda z pramene, která se ohřívala vhazováním kamenů, které se rozpálily na předem připravené hranici³².

Roku 1663 je zaznamenána 1. předepsaná pitná kúra³³. Předepsal ji karlovarský lékař Ferdinand Dueller tepelskému opatovi Raymundu I. Wilfertovi. Opat měl dle ní pít dolní Solný pramen, který později dostal dnešní název Ferdinandův, neboť to byl právě onen pramen, o který měl ve svém dopise zájem císař Ferdinand.

Většímu využívání zdejších léčivých vod však stála v cestě skutečnost, že zdejší lesy byly rezervovány pro cínové doly, na které dožíral horní úřad ve Slavkově³⁴. Ač byl klášter v Teplé majitelem pozemků, nemohl s nimi volně disponovat.

O tepelských kyselkách se zmiňuje již roku 1679 Bohuslav Balbín ve své mnohosvazkové práci *Miscelanea historica regni Bohemiae*, kde jim věnoval samostatnou kapitolu. Na území tepelského panství zaznamenává přes 40 pramenů využívaných místními k léčebným, hlavně pitným kúram. Uvádí také, že 6 z těchto pramenů se nachází poblíž obce Úšovice, dva přímo u obce a čtyři v okolních lesích. Z Balbínových zápisů se také dozvídáme, že roku 1651 jeden ze zdejších pramenů chemicky vyzkoušel pozdější osobní lékař rakouských císařů Ferdinanda III. a Leopolda I. Marcus Marci a jeho účinky hodnotil velice vysoce³⁵.

3.3 Hamrnický zámek

Nechal ho vystavět opat Raymund II. Wilfert roku 1708 jako zotavovnu pro premonstráty. Vznikl na místě vyhořelého klášterního dvora. Tepelští mniši sem přijížděli každoročně na jaře na tzv. májovou kúru, při které chodili popíjet léčivé prameny do okolních lesů³⁶. Klášterní lékař Curtius nechal upravit pěšinu od zámku k pramenům a také byl iniciátorem toho, že klášter dal Ferdinandův pramen vyčistit a zajistit proti pronikání povrchových vod.

Protože byl Ferdinandův pramen oblíbený i mezi prostým lidem, začali tepelští jeho léčivou vodu stáčet do sudů a prodávat do okolí, především za účelem koupelí. Nejdříve se sudy vozily do sousedních klášterů v Plasích a v Kladrubech³⁷.

---

³² NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 10

³³ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab.htm); s. 1 – 17

³⁴ www.hamelika.cz/historie.htm

³⁵ www.hamelika.cz/analy/analy.htm

³⁶ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 17

³⁷ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab.htm); s. 1 – 17

Roku 1749 se už z Hamnického zámku stala opravdová lázeňská budova s koupelnami pro lázeňské využití, stále však jen pro potřeby tepelských premonstrátů. Saský lékař Springsfeld radil tehdejšímu opatovi Jeronýmu Ambrožovi (opatem 1741 – 1767)³⁸ postavit v lese přímo u pramenů lázeňský dům, avšak proti tomu tvrdě vystoupil slavkovský horní mistr, který měl za úkol dbát na dodržování tzv. hornické rezervace pro cínové doly. Doktor Springsfeld proto navrhl plán dřevěného potrubí, které mělo přivádět vodu z Ferdinandova pramene přímo do zámku. Plán však nebyl nikdy zrealizován, protože na tehdejší poměry byla vzdálenost vývěru pramene a Hamnického zámku jen velmi těžko překonatelná.

Opat Jeroným Ambrož vstoupil do historie Mariánských Lázní i tím, že jeho jméno nese jeden ze zdejších pramenů – Ambrožův pramen³⁹.

3.4 Křížový pramen

Tento pramen byl okolními vesničany znám už od nepaměti. Dle jeho slané chuti se mu říkalo Slaný, stejně však zněl původní název Ferdinandova pramene a tak se později začal nazývat horní Slaný pramen. V roce 1749 byla u horního Slaného pramene postavena dřevěná chatrč, v níž se nacházely dva kotlíky, v kterých tepelský kanovník a lékárník Damian Schulz odpařoval minerální vodu a získával z ní tak sůl, kterou pod názvem „Sal Teplensis“ prodával lidem i do okolních lékáren jako účinné projímadlo. Pro lepší orientaci vztyčil na místě vysoký dřevěný kříž, který dal prameni dnešní název Křížový⁴⁰. Schulz také zdokonalil původní vývěr, který se nacházel v dutém vykotlaném pařezu ohraničením z kamenných kvádrů.

V té době se však na místě nacházely vývěry dva, jen tři metry od sebe. Druhému vývěru se říkalo Dávivý pramen, který způsoboval lidem zvracení (odtud jeho pojmenování).⁴¹ Proto si lidé mysleli, že je jedovatý. Tuto domněnku také potvrzovaly dobové představy, že příroda staví vedle sebe prvky dobra a prvky zla. Vysvětlení však bylo mnohem prozaičtější: stav druhého vývěru pramene byl dán tím, že se neodebíral.

K řádné chemické analýze minerálních pramenů vyzval tepelský opat Jeroným Ambrož profesora lékařství, experimentální fyziky a chemie Jana Antonína Josefa Scrinciho z pražské univerzity. Roku 1760 vydal profesor Scrinci zároveň dvě publikace o tehdy ještě tepelských

³⁸ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 305

³⁹ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 11

⁴⁰ DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad*; 1842 und 1847; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 5

⁴¹ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s. 23

pramenech, v němčině a v latině. Profesor ve své práci již bezpečně rozeznával jednotlivé prameny, ale neuváděl jejich jednoznačná jména: Sirná lázeň neboli Smrad'och⁴² (dnes Mariin pramen)⁴³, Slaná kalná kyselka⁴² (dnes Ferdinandův pramen)⁴³, Ordinovaná pitná kyselka č.1⁴² (dnes Ambrožův pramen)⁴³, Ordinovaná pitná kyselka č.2⁴² (není známo který pramen je to dnes)⁴⁴, Slaná kyselka č.1⁴² (dnes Křížový pramen)⁴³, Slaná kyselka č.2⁴² (Dávivý pramen – druhý vývěr Křížového pramene)⁴³

Jméno Křížového pramene a ještě dalších dvou – Mariina a Ambrožova poprvé uvedl ve své disertační práci kandidát medicíny na pražské univerzitě Jan Josef Zauschner v roce 1766. Zauschner v této práci zveřejnil výsledky svých rozborů, které s uvedenými prameny prováděl poté, co ho na jejich existenci upozornil jeho univerzitní profesor Dr. Jan Boháč⁴⁵.

3.5 Další pokusy o založení lázní

Roku 1762 se pokusil tepelský premonstrát jménem Leopold Fischer o založení lázní v nedaleké vesnici Zádub. Vystavěl zde hostinec s několika koupelnami a pokoji pro návštěvníky. Zájem o zdejší prameny totiž značně stoupl po obrovském požáru roku 1759, který zachvátil Karlovy Vary, které byly na čas úplně vyřazeny z provozu, poněvadž většina vyhořelých domů musela být od základů postavena znovu⁴⁶. Pro koupele sem Fischer nechával v sudech dovážet první známý léčivý pramen, Smrdutý, který v průběhu času získal svůj nynější název Mariin. Název byl odvozen od obrazu Panny Marie, který byl umístěn na stromě u pramene. Dovoz vody z Mariina pramene byl ale velice obtížný – cesta vedla hlubokou strmou roklí, a tak Fischerův pokus o založení nových lázní ztroskotat již roce 1781, kdy byla budova hostince prodána⁴⁷.

---

⁴² DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842; s.14

⁴³ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 11

⁴⁴ V literatuře bývá někdy uváděno, že by se mohlo jednat o Karolinin pramen, ten byl ale objeven až 49 let po vydání publikace Dr. Scrinchiho

⁴⁵ DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842; s. 14 – 15

⁴⁶ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 207

⁴⁷ *Hamelika*: 5. března 1973; č.4; ročník I; (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_04/h73_04.htm)

4. Výstavba a rozvoj Mariánských Lázní – jejich zakladatelé

O vlastní vznik Mariánských Lázní se zasloužili především 3 lidé: klášterní lékař Jan Josef Nehr, mladý osvěcovaný opat tepelského kláštera Karel Kašpar Reitenberger a umělecký zahradní architekt Václav Skalník. Jejich cesta k výstavbě lázní však nebyla nikterak lehká.

4.1 Jan Josef Nehr

Je právem označován za „otce lázní“. Narodil se dne 8. května 1752 v Teplé jako 4. dítě místního provazníka Ignáce Nehra a jeho ženy Zuzany rozené Ginterové. Kořeny jeho rodu však sahají do Dolního Rakouska, odkud se do Teplé přistěhoval Nehrův dědeček z otcovy strany Ferdinand Nehr.

Jan Josef Nehr vychodil ve městě Teplá obecnou školu, dále pak studoval latinskou školu v tepelském klášteře. Díky jeho talentu ho tehdejší opat Kryštof Heřman von Trautmannsdorf (nástupce Jeronýma Ambrože, opatem v letech 1767 – 1789) poslal na vysokoškolská studia do Prahy, kde Nehr na klášterní náklady vystudoval lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, na které byl v lednu roku 1778 promován na doktora lékařství. Svou disertační práci napsal v latině a nese název „Quare plerique moriuntur infantes et eorum, qui adolescent quare plures sunt morbos?“ (Proč umírá mnoho nemluvňat a z dětí, které dospějí, jsou mnohé tělesně vadné?)⁴⁸

Po ukončení studií se vrátil zpět do Teplé. V květnu 1778 se Nehr oženil s Františkou Kuglerovou, která pocházela z Lokte. Nehr a jeho žena poté bydleli přímo v klášteře Teplá, v tzv. Glorietu – osmihranném zahradním domku.

V lednu 1779 byl Jan Josef Nehr jmenován stálým ordinářem kláštera Teplá. Opat Trautmannsdorf mu dal za úkol pečovat o úšovické prameny a doktor Nehr se tohoto úkolu, na rozdíl od svého předchůdce Petra Grubera, patřičně zhostil.

O své první návštěvě údolí v okolí pramenů se zmiňuje i ve své knize „Beschreibung der mineralischen Quellen zu Marienbad auf der Stiftherrschaft Tepl nahe bei dem Dorfe Auschowitz“, vydané v Karlových Varech roku 1813, která je vlastně prvním spisem o Mariánských Lázních:

„V roce 1779 jsem spatřil poprvé jako nastávající ordinarius kláštera Teplá tuto krajinu bohatou na prameny. Jak jsem užasl, když jsem vstoupil do tohoto pustého údolí, kolem dokola obklopeného a pevně sevřeného strmými vrchy a temnými lesy, kde tyto prameny vyplavovaly tak bohatě svou léčivou vodu! Všechno, co člověk viděl, vzbuzovalo strach, nevoli a odpor. Vrchy a

---

⁴⁸ ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 1 – 2

doliny, vodopády a bažiny, kamenné a písečné pahorky, ztrouchnivělé pařezy a vývratě se tu střídaly v nepřetržitém sledu. Kromě jedné staré dřevěné chýše, hrozící spadnutím, ve které stály na ohništi zazděny dva železné kotle k získávání Glauberovy soli, kterou tak bohatě vyplavoval Křížový pramen, a kromě jediného, rovněž dřevěného, prastarého ohrazení Křížového pramene nenalézal a neviděl člověk nic, co by udělaly lidské ruce.

Ani pěšina, tím méně vozovka nevedly k těmto pramenům. Bylo nutno položit a naházet kameny přes mnohé bažiny, aby se člověk – po nich poskakujíc – s jejich pomocí dostal k pramenům. Člověk si vzpomíná na onu divokou, temnou a zcela liduprázdnou pustinu, ve které, jak se zdálo, mohla přebývat jedině divoká zvěř, lesní pych, pytláci a lupiči, a bude se a musí divit, že přesto přese všechno sem putovali každoročně v letní době, zejména o nedělích a svátcích, lidé, nikoliv ovšem jednotlivě, ale shluknuti ve skupinách, z lásky ke svému zdraví. Setrvali tu několik hodin, vypili Křížového pramene často až nepřístojné množství 15 – 20 žejdlíků vody a brali s sebou domů co unesli.

Toto dosvědčují nespočetné nápisy těchto dávných zdejších lázeňských hostů, jimiž jsem našel popsány stěny dřevěného ohrazení Křížového pramene. Psalo se křídou, uhlem nebo tužkou, většinou jméno, bydliště, mnohdy neduh a množství vypité vody a počet dosažených vyprázdnění, a odcestovalo se spěšně, jak jen to bylo možné.

*Zajímavostí nápisů mně připomínaly pohanský chrám Aeskulapův na ostrově Kós, ve kterém za oněch dávných dob, kdy vznikalo lékařství, byly přesně popisovány a ukládány rovněž údaje nemocných – jména, jejich potíže, prostředky použité k léčení a zda s úspěchem či neúspěchem.*⁴⁹

Doktor Nehr začal po této návštěvě údolí usilovat o zlepšení podmínek léčby pacientů a žádal opata Trautmannsdorfa, aby zde nechal vybudovat veřejné lázně. Aby ho přesvědčil, navrhl mu aby se na čas usadil v Hamrnickém záměcku. Zde opat a další členové řádu podstupovali pitnou kúru Křížovým pramenem a koupali se v prameni Ferdinandově. Když se po této léčbě zdravotní stav opata výrazně zlepšil, opakoval ji i v příštích letech.

Roku 1781, během tzv. „májové kúry“ na jedné z cest k prameni potkali opat Trautmannsdorf s Dr. Nehrem starého horníka z Chotěšova, který jim pověděl, že při kopání jílu byl v kříži těžce zraněn jeho čtyřicetiletý syn, který po tomto úraze ochrnl. Dr. Nehr horníka přesvědčil, aby

---

⁴⁹ ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 5 – převzato ze zkráceného překladu díla Jana Josefa Nehra *Beschreibung der mineralischen Quellen zu Marienbad auf der Stiftherrschaft Tepl nahe bei dem Dorfe Auschowitz*; Karlovy Vary; 1813, který pořídil Jan Hejtmánek v Plzni r. 1954, avšak nikdy nevyšel tiskem a zůstal v podobě strojopisu

syna přivezl k Mariinu prameni a začal ho léčit horkými koupelemi. Za 4 týdny se zdravotní stav muže natolik zlepšil, že od pramene došel domů sám bez cizí pomoci⁵⁰.

Tato událost zapůsobila na opata Trautmannsdorfa natolik, že ještě v tomtéž roce konečně podlehl Nehrovu naléhání a svolil ke stavbě větší lázeňské budovy s hostincem přímo u Mariina pramene. Když už bylo dílo skoro hotovo, zasáhl do toho slavkovský hormistr, stavbu zakázal a již postavené části kázal rozebrat. Materiál byl znovu použit na výstavbu kostela, fary a školy ve vsi Rájov. Jediné, co na místě zbylo, byl dřevěný srub se čtyřmi koupelnami poblíž Mariina pramene, kterému se postupně začalo říkat Mariánské lázně.

Roku 1786 se opatovi po dlouhém úsilí podařilo díky vlivu jeho příbuzného, hraběte Františka Filipa Kolovrata lesní rezervaci od horního úřadu ve Slavkově vykoupit za 11 000 zlatých a odstoupení lesního pásu kolem Kladské⁵¹.

Doktor Nehr pak usiloval o to, aby alespoň okolí Křížového pramene bylo zcivilizováno. Po dlouhém úsilí opata přiměl, aby vyhlásil, že kdokoli si postaví poblíž Křížového pramene dům, dostane k tomu od kláštera pozemek zdarma a na stavbu domu si může dřevo z okolního lesa vzít bezplatně. Prvními a na dlouhou dobu jedinými osadníky se stali dva dřevorubci ze Sítin, Antonín Fischer a Václav Hammer, kteří si postavili roubené chaloupky nalevo od Křížového pramene.

Než ale Dr. Nehr stačil prosadit opětovnou stavbu lázeňské budovy, opat Trautmannsdorf 5. února 1789 zemřel⁵². Na jeho místo nastoupil tzv. komendatární opat Ambrož Schmidt – premonstrát ze Strahova⁵³, který sem byl dosazen z nejvyšších míst, neboť dle nařízení Josefa II. nesměl klášter sám zvolit nového opata. Nový opat však lázně nepodporoval a všechny Nehrovy prosby u něj byly marné.

Jediné, čeho Nehr docílil, bylo nahrazení staré chatrče na odpařování soli novou budovou postavenou vpravo od Křížového pramene, aby se do ní mohli uchýlit nemocní za nepříznivého počasí. O rok později, tedy v roce 1790, zde byla vystavěna i malá dřevěná kaplička.

K pramenům přicházelo stále více nemocných, avšak klášter neměl sebemenší zájem vybudovat opravdové lázně, kde by bylo pamatováno i na ubytování pacientů. Ani další opati, Raymund Hubl, který byl roku 1791, po smrti císaře Josefa II., již normálně v Teplé opatem zvolen (ve funkci do roku 1801) a Chrysostomus Pfrogner (1801 – 1812) Nehrovo naléhání nevyslyšeli. A tak se doktor Nehr odhodlal k obětavému činu – na vlastní náklady nechal

---

⁵⁰ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*;

Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 19

⁵¹ ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 8

⁵² ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 11

⁵³ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 71

postavit mezi dřevorubeckými roubenkami jednopatrový dům s patnácti místnostmi a dvěma kuchyněmi. Stavba probíhala v letech 1805 – 1807 a dům nesl název „Zlatá koule“. Byl pojmenován dle rodného příjmení Nehrovy manželky Františky Kuglerové (německy „Goldene Kugel“), která mu na jeho dlouhé cestě za založením lázní byla po celý život věrnou pomocnicí.⁵⁴ V první sezoně byl o lázeňskou léčbu takový zájem, že byl Nehrův dům plně obsazen i na půdě, přímo pod střechou.

Tahle událost konečně motivovala klášter k vystavění dalších lázeňských budov. Nestalo by se tak ale, nebýt opatova mladého sekretáře Karla Kašpara Reitenbergera.

4.2 Karel Kašpar Reitenberger

Je označován za zakladatele města Mariánské Lázně. Narodil se 29.12. 1779 ve městečku Úterý, německy zvaného Neumarkt, jako Kašpar Prokop Reitenberger, druhé z devíti dětí Františka Reitenbergera a jeho ženy Judity⁵⁵. Reitenbergerův otec byl dle rodové tradice pekařem, dále pak městským písařem a v den své svatby 24. 2. 1778 se stal starostou městečka Úterý. Jeho matka Judita, rozená Lippertová, byla dcerou zdejšího lazebníka. Rodný dům Karla Kašpara Reitenbergera se nachází na úterském náměstí a dnes, po přechíslování v roce 1864 má č.p. 91 (viz obrazová příloha 2.2). V době Reitenbergerova narození měl č.p. 82, dle číslování z roku 1771 – do té doby městské knihy neuváděly čísla domů, ale domy byly označovány jmény jejich vlastníků⁵⁶.

Karel Kašpar Reitenberger studoval od dvanácti let latinské gymnázium v Plzni, kde byl průměrným žákem. 5. třídu již studoval v Praze, kde v letech 1799 – 1800 absolvoval 1. ročník teologie jako teolog sekulárního kléru.

Na podzim roku 1800 vstoupil jako novic do tepelského kláštera a zde, při oblečení řádového roucha dne 15.10. 1800, přijal jméno Karel. O rok později byl znovu poslán do Prahy, aby dostudoval a zde byl také 16.10. 1803 slavnostně vysvěcen na kněze. Dne 1.4. 1804 sloužil svůj slavnostní primic (první mši nově vysvěceného kněze). 9. listopadu téhož roku byl povolán zpět na Teplou jako výpomocný kněz a v období 8.6. 1806 – 5.2. 1807 byl lokalistou (místním knězem) v obci Sv. Vojtěch nedaleko Teplé. Poté byl povolán znovu do kláštera, aby nastoupil

---

⁵⁴ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 18

⁵⁵ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 8

⁵⁶ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 7

na místo opatova nemocného sekretáře a 3. ledna 1808 byl jmenován vícesekretářem, kuchyňským inspektorem a gastmajstrem (hostitelem) kláštera⁵⁷.

Opatem Pfrognerem byl mladý Reitenberger také pověřen, aby věnoval pozornost nově vznikajícím lázním. Díky němu také ještě v tomtéž roce vznikl patrový zděný dům u Mariina pramene zvaný Traiteurhaus s 8 kabinami v přízemí a 5ti pokoji v patře. Starý dřevěný srub na místě zůstal a nadále sloužil k léčbě chudých pacientů. Lázně v roce 1808 navštívilo již 80 hostů a osada, dříve zvaná „U Kyselky“, dostala od opata Pfrognera již oficiální název Mariánské Lázně, dle Mariina pramene⁵⁸.

Lázně však stále fungovaly v neutěšeném prostředí obklopeném bažinami a močály. Při snaze o terénní úpravy byl roku 1809 nalezen další pramen. Objevil ho tepelský premonstrát Paul Harnet, když svou nemocnou nohu strkal do zemní dutiny, ze které unikal léčivý plyn. Pramen dostal jméno Nový, dnes je známý pod jménem Karolinin (toto jméno získal roku 1819 na počest tehdejší císařovny Karoliny Augusty, manželky císaře Františka I.)⁵⁹. Reitenberger nechal pramen roku 1811 zastřešit pavilonem s kopulí nesenou osmi korintskými sloupy a o rok později byl zastřešen i pramen Ambrožův.

V letech 1810 – 1812 byl u Mariina pramene postaven 3. zděný lázeňský dům nazvaný Staré Lázně. V domě se nacházelo 16 koupelových kabin, 10 pokojů a kuchyně. Dosavadní lázeňský dům Traiteurhaus byl v roce 1815 přeměněn na hostinec a pronajat Albertu Klingerovi⁶⁰.

Roku 1812 se Mariánské Lázně staly samostatnou obcí, v jejímž čele stanul rychtář. Do této doby spadaly lázně katastrálně do obce Hamrníky. Prvním mariánskolázeňským rychtářem se stal Franz Josef Seidl – krejčí z Vlkovic, který se usadil v Mariánských Lázních v chalupě jednoho z prvních osadníků Antonína Fischera a oženil se s jeho dcerou Terezou⁶¹.

Dne 28.9. 1812 zemřel tepelský opat Chrysostomus Pfrogner. Po jeho smrti zavládla v klášteře bezradnost, kdo bude jeho nástupcem. Vládlo zde církevní direktorium a Reitenberger byl do doby zvolení nového opata jmenován opatským sekretářem. Nakonec byl 42. opatem dne 27. 4. 1813, ve svých 33 letech, zvolen sám Karel Kašpar Reitenberger⁶².

---

⁵⁷ ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 17

⁵⁸ DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842; s. 41

⁵⁹ www.hamelika.cz/Prameny/KAROLININ/Karolinin.htm

⁶⁰ DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 13

⁶¹ www.hamelika.cz/ostatni/seidl.htm

⁶² DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und*

Poté, co se stal opatem, začal pomáhat poddaným kláštera. Protože měl velké sociální citění, budoval školy a nemocnice, pomoc lidem poskytl i v období hladomoru, který oblast postihl roku 1817. Jeho největší zájem však stále směřoval k Mariánským Lázním.

4.3 Václav Skalník

Narodil se 29. června roku 1776 jako Václav Vojtěch Skalník, pravděpodobně v Hoříně u Mělníka. Pocházel ze zahradnické rodiny – jeho otec Antonín Skalník byl známým pražským zahradním architektem a staral se o zahradu knížete Lobkowitza na Malé Straně. Jeho starší bratr Antonín (narozen 1767) pracoval u Augusta Ludvíka Lobkowitza a ve dvaceti letech založil v pražské lobkovické zahradě první alpinum v Čechách. Antonínův syn a Václavův synovec Bedřich se roku 1834 stal uměleckým zahradníkem ve Vídni.

I Václav Skalník se držel rodinné tradice. V šestnácti letech odešel do učení k věhlasnému zahradnímu architektovi Christianu Kühnelovi, který se staral o zahrady hraběte Šporka. Dne 18.11. 1795 dostal svůj výuční list a stal se uměleckým zahradním architektem. Poté šel na praxi do ciziny, patrně do Velké Británie, dále do Francie a do Vídně⁶³. Nakonec byl v Harrachových zahradách v Mostě nad Litavou na maďarsko-rakouských hranicích, kde se seznámil se svou budoucí ženou Terezií Mayerovou, dcerou tamního řezbáře.

Roku 1801 se novomanželé Skalníkovi vrátili zpět do Čech, do Hořína u Mostu, kde Václav nastoupil do služeb knížete Antonína Isidora Lobkowitza. Dne 3. listopadu 1802 se mu zde narodil syn Karel.

Václav Skalník se brzy stal uznávaným botanikem a dendrologem, zakládal anglické parky – např. v lázních Bílina, které patřily Lobkowitzům, či park v Karlových Varech, na jehož místě dnes stojí Zítкова kolonáda. Kníže Lobkowitz Skalníka často uvolňoval ze služby pro další šlechtické rodiny, např. pro Šternberky. Roku 1814 se Václav Skalník stal členem Botanické společnosti řezenské a byl zván na konference na zámek Březina, který byl sídlem Kašpara Maria Šternberka – 1. prezidenta Musea království českého.⁶⁴

Roku 1817 byl kníže Lobkowitz na léčení v Mariánských Lázních. Vyhledal ho zde tepelský opat Karel Kašpar Reitenberger s myšlenkou získat Václava Skalníka pro vybudování nové podoby Mariánských Lázní. Lobkowitz souhlasil a také Reitenbergerovi slíbil, že se přimluvou

---

Topographie von Marienbad: 1842 und 1847; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 11

⁶³ ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal Městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 11

⁶⁴ ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal Městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 12

pokusí vymoci povýšení Mariánských Lázní na veřejné léčebné místo u hraběte Františka Kolovrata Libštejnského, který zastával funkci nejvyššího purkrabího.

Václav Skalník přijel do Mariánských Lázní ještě téhož roku. To, v co už skoro nikdo ani nedoufal, se Skalníkovi podařilo během necelých šesti let (1817 – 1823). Močály a bažiny byly úspěšně odvodněny, balvany odstraněny a do středu údolí zasadil Skalník anglický park o rozloze 18ti hektarů s kolonádou, která vyrostla roku 1822 na terase vytvořené na místě zasypané rokle mezi Křížovým pramenem a Starými Lázněmi. Také zde vysadil 4 řady rychle rostoucích kanadských topolů⁶⁵. Rychle rostoucích dřevin bylo využíváno hojně v celém parku, aby se tak urychlil vznik opravdu příjemného lázeňského prostředí. Byly upraveny i vycházkové cesty do okolních kopců, kde bylo vystavěno několik vyhlídkových altánů s půvabnými pohledy na město a nově vzniklé sady. Hlavní práce probíhaly mimo lázeňskou sezonu, aby nerušily pacienty. Své práce Skalník řídil z Hořína a do Mariánských Lázní pouze dojížděl.

---

⁶⁵ ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal Městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 13

5. Období největšího rozkvětu (1818 – 1827)

Roku 1818 konečně opat Reitenberger dosáhl toho, že Mariánské Lázně byly dne 6. listopadu oficiálně vyhlášeny veřejnými lázněmi. Stalo se tak na základě dekretu nejvyššího purkrabího hraběte Františka Kolovrata – i druhý slib kníže Lobkowitz splnil. Do Mariánských Lázní měl být dále vyslán stavební inženýr, který měl za úkol připravit stavební plán. Stavebním dozorem nad všemi stavbami, které musely být nejdříve schváleny klášterem, byl pověřen klášterní stavitel Anton Thurner, který pocházel z Přimdy. Dekret je také vázaný na jméno Václava Skalníka, který prováděl úpravy na zkrášlení prostředí.⁶⁶ Protože zkrášlovací práce neměly zatěžovat klášterní pokladnu, která financovala veškerou výstavbu nových lázní, byla od roku 1819 vybírána lázeňská taxa 2 zlaté od každého, kdo zde pobýval déle než 3 dny.

Mariánskolázeňské minerální vody byly rozesílány do větších nemocnic po celé Evropě. V počátcích roku 1815 bylo odesláno jen několik set džbánek, roku 1818 to bylo již 75 000 a počet stále stoupal, v polovině 19. století bylo do světa vysláno více než 600 000 džbánek⁶⁷. Roku 1818 byla proto založena továrna na hliněné džbanky v nedaleké obci Skláře.

Od roku 1819 byl v Mariánských Lázních ustanoven nový orgán státního dozoru, c.k. lázeňská inspekce. Ta měla udržovat veřejný pořádek, dohlížela na výběr lázeňské taxy apod. Působila zde po dobu lázeňské sezony. Inspekce měla dva členy – civilního zástupce, jímž byl komisař městského hejtmanství v Praze, a vojenského zástupce, kterým byl rakouský důstojník z českého generálního vojenského velitelství.⁶⁸

Téhož roku vyšly poprvé tiskem tzv. Kurlisty, které se v Mariánských Lázních psaly ručně od roku 1815. Začal s tím rychtář Franz Josef Seidl. Byly to vlastně seznamy lázeňských hostů, kam bylo zaneseno jejich jméno, plný titul, povolání, den příjezdu a dům, ve kterém byli ubytováni.

---

⁶⁶ ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 13

⁶⁷ DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 115

⁶⁸ DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 103 – 104

Prvním zapsaným hostem byl Georg Klierr – obchodník s chmelem z Falknova, který do lázní přicestoval 2. května 1815⁶⁹.

5.1 Architektura

Zastavovací plán Mariánských Lázní vypracoval Jiří Fischer, pražský architekt, který původně pracoval po boku zakladatele roku 1806 vzniklého Pražského stavovského polytechnického institutu Františka Gerstnera, a posléze se stal stavebním zemským ředitelem⁷⁰. Mezi lety 1818 – 1824 se počet zděných budov zvýšil z 12 na 42.⁷¹

Roku 1818 byl znovu přestřešen Křížový pramen, tentokrát klasicistní kolonádou se 72 jónskými sloupy a kopulí se zlatým křížem. Projekt vypracoval Jiří Fischer a stavbu vedl Anton Thurner. Aby stavba netlačila na podloží, byly sloupy zhotoveny jen ze dřeva a z cihel. Tato kolonáda se stala vysoko postavenou laťkou pro budoucí architekturu Mariánských Lázní – v době svého vzniku byla nejneobvyklejší a nejkrásnější stavbou v nově vznikajících lázních. Kolonáda byla situována do několika hal, které vymezovaly vnitřní atrium.

O rok později byl Nový pramen přejmenován na Karolinin a kopule jeho kruhového pavilonu byla vyzdobena malbou Mauruse Fuchse, která představovala darovací scénu s portréty opata Reitenbergera, doktora Nehra, hraběte Kolovrata a císařovny Karoliny⁷². Ta ale musela být roku 1823 zabílena, „protože údajně jedna nejmenovaná postava nebyla prý vyvedená a vyvolávala velké veselí mezi hosty“⁷³ Existují domněnky, že se jednalo právě o portrét císařovny Karoliny.

V letech 1823 – 1826 byla v těsné blízkosti kolonády Křížového pramene vybudována prostorná přízemní stavba o ploše 79 x 9 metrů, která dostala název Promenaden Saal (někdy nazývaná Kursál) a která měla sloužit k promenádám pacientů za špatného počasí. Roku 1827 byl Promenaden Saal propojen s kolonádou Křížového pramene.⁷⁴ Konaly se zde různé společenské akce jako byly např. koncerty. K pohodlí návštěvníků přispívalo i to, že stavba byla vyhřívána teplým vzduchem.

Také se začalo s velkou výstavbou lázeňských domů po obvodu ústředního lázeňského parku. Plánovaná výstavba byla příčinou mírných neshod mezi Reitenbergerem a doktorem Nehrem,

---

⁶⁹ KRÍŽEK, Vladimír, ŠVANDRLÍK, Richard: *106x Mariánské Lázně, aneb vyprávění o městě, kterému postačilo sto let k dosažení světové proslulosti*; Západočeské nakladatelství; 1990; s. 22

⁷⁰ BENEŠOVÁ, Marie: *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*; SPN Praha; 1984; s.59

⁷¹ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s.26

⁷² GNIRS, Dr. Anton: *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen denkmale in den bezirken Tepl und Marienbad*; Dr. Bruno Filzer Verlag G. M. B. H.; Augsburg; 1932; s. 12

⁷³ www.hamelika.cz/Prameny/KAROLININ/Karolinin.htm

⁷⁴ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab2.htm); s.18 - 38

který se až zalekl opatovy horlivosti, protože se bál, že takový nával hostů léčivé prameny nemusí zvládnout. Stávající počet 12ti domů považoval s ohledem na vydatnost pramenů za maximum⁷⁵. Jak se ale později ukázalo, Nehrovy obavy byly naštěstí zbytečné.

5.2 Památka Dr. Nehra

Doktor Jan Josef Nehr zde působil i nadále jako lázeňský lékař, tepelský ordinarius, ale také jako lékař praktický ve zdejší kraji. Za léčbu nebral žádné peníze, avšak bohatí nemocní mu mnohdy sami dobrovolně štědře zaplatili.

Z rozvoje svých milovaných lázní, kterým zasvětil bezmála celý život, se ale neradoval dlouho. Po delším stonání zemřel 13.8. 1820 ve svém domě Zlatá koule v Mariánských Lázních, patrně na chronický zánět ledvin a vodnatelnost. Byl pohřben na hřbitově v Teplé. Svou lásku k lidem prokázal i po své smrti. Jako bezdětný odkázal veškerý svůj majetek studentům, matkám s více dětmi a chudým⁷⁶.

Roku 1823 odkoupil klášter Nehrův dům Zlatá koule. Byl určen jako byt inspektora pramenů a také zde pobývali někteří premonstráti, kteří Mariánské Lázně navštívili kvůli léčení či obchodním záležitostem⁷⁷.

Po Nehrově vzoru se snažil k rozvoji lázní přispět jeho nástupce Fidelis Scheu, který byl po Nehrově smrti jmenován klášterním ordináři a taktéž byl i lázeňským lékařem. Roku 1827 si koupil od Tadeáše Rubritia dům Zelený kříž,⁷⁸ kde bydlel se svou ženou a sedmi dětmi. O rok později, 1828, byl doktor Scheu jmenován bavorským králem do funkce dvorního rady. Zemřel však 10. července 1830, ve věku pouhých 49 let⁷⁹.

V roce 1857 byl v Mariánských Lázních z popudu lázeňského lékaře Adalberta Eduarda Danzera odhalen Dr. Nehrovi pomník. Doktor Danzer ho chtěl odhalit na výročí 100. Nehrova narození, avšak tehdejší představitelé tepelského kláštera to odmítli financovat s tím, že postačí vyvěšení Nehrovy podobizny ve zlatém rámu na lázeňské kolonádě. To doktor Danzer odmítl a za pomoci svých kolegů, lázeňských lékařů Heidlera, Frankla a Abela byla vyhlášena veřejná sbírka. Než byla potřebná částka shromážděna, uplynulo 5 let, ale bronzová busta na podstavci

---

⁷⁵ www.hamelika.cz/analy/laznejih.htm

⁷⁶ ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 29

⁷⁷ DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842; s. 70

⁷⁸ dům č.p. 10 Split, dnes chátrající – bývalá dependance hotelu Kavkaz (býv. hotel Weimar)

⁷⁹ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab2.htm); s.18 - 38

z červeného mramoru, jejímž autorem je český sochař Eduard Max a která byla odlita v Řezně, dodnes stojí uprostřed kolonády Křížového pramene⁸⁰.

5.3 Dr. Karel Josef Heidler

Narodil se 26. ledna 1792 ve Falknově jako syn kožešníka. Úspěšně absolvoval piaristické gymnázium v Ostrově a premonstrátské lyceum v Plzni. Roku 1818 promoval na pražské univerzitě, kde vystudoval medicínu.⁸¹

V květnu 1818 nastoupil do nové funkce „zemského knížecího zřídelního lékaře“, zatímco doktor Nehr zastával oficiální funkci klášterního ordinária. Heidlera na funkci doporučil hrabě Kolovrat.

Doktor Heidler bývá někdy řazen k hlavním zakladatelům Mariánských Lázní. Působil zde 40 let, do roku 1858, kdy se musel své praxe vzdát kvůli očním potížím. Za svého života se snažil Mariánské Lázně propagovat. Vydal 27 knih o mariánskolázeňských pramenech, slatinách a léčebných metodách.

Roku 1818 byly z jeho popudu v těsné blízkosti Mariína pramene vystavěny Plynné lázně. Jednalo se zatím o jednoduchou dřevěnou stavbu. Stalo se tak pod vlivem pozorování německého lékaře Friedricha Adolfa Augusta Struveho pocházejícího z Drážďan, známého jako vynálezce umělých minerálních vod.⁸² Doktor Struve se v Mariánských Lázních léčil z bolestí kyčelního kloubu a levého kolena. Kromě standardní léčby – pitné kúry Křížova pramene a koupelí v Mariině prameni dělal pokusy s plynem vyvěrajícím v okolí Mariína pramene z otvorů v půdě. Po třech týdnech této nové léčby se jeho stav výrazně zlepšil. Doktor Struve o tom napsal článek, který posléze uveřejnil i Dr. Heidler.

Roku 1821 byl nově jímán a přestřešen Mariin pramen. O dva roky později přibyla další nová budova, tentokrát Slatinných lázní.

Dr. Heidler bydlel v domě Říman, č.p. 37 a roku 1830 si v blízkosti zahrady svého domu postavil další dům č.p. 64.⁸³

Dr. Heidler se stal také osobním přítelem německého básníka Johanna Wolfganga Goetha. Seznámili se spolu při Goethově první návštěvě Mariánských Lázní v roce 1820 a zůstali již

⁸⁰ ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 30

⁸¹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 105

⁸² DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 17

⁸³ Ani jeden z domů dnes již nestojí, stály v místech dnešního staveniště Arnika

spolu v kontaktu. Dr. Heidler Goethemu posílal do Výmaru Křížový pramen, aby i doma mohl pomáhat svému zdraví. Johann Wolfgang Goethe byl přítomen i křtu Heidlerova syna Michaela (narozen 16. 8. 1821) jako svědek kmotra, neboť Goethe sám se kmotrem pro své protestantské vyznání stát nemohl. Kmotrem Heidlerova syna byl ruský velkokníže Michael Pavlovič, který byl v té době též lázeňským hostem⁸⁴.

V roce 1858 byl Karel Josef Heidler císařem Františkem Josefem I. povýšen do šlechtického stavu – za zásluhy v lázeňské medicíně. Od té doby se za jeho jméno začal připojovat predikát „von Heilborn“. V tomtéž roce mu byl v hlavním parku odhalen památný obelisk, který mu nechali postavit polští hosté.

Poté, co se musel ze zdravotních důvodů vzdát své praxe, prožil svá poslední léta v Praze, kde zemřel dne 13. května 1866.⁸⁵ Dlouho panovalo obecné přesvědčení, že byl pohřben na Olšanských hřbitovech, ale na základě svědectví Heidlerových potomků bylo zjištěno, že jeho ostatky byly dne 18. května 1866 převezeny do Mariánských Lázní a Heidler byl pohřben do rodinné hrobky na místní hřbitov⁸⁶.

5.4 Václav Skalník představeným obce

Karel Kašpar Reitenberger se pro vedení lázní, které začínaly nabývat světového věhlasu, snažil získat Václava Skalníka, protože poznal, že má dobré organizační schopnosti. Zdálo se, že když roku 1819 zemřel Skalníkův zaměstnavatel, kníže Lobkowitz, tomu již nic v cestě nestojí.

V listopadu 1819 se Václav Skalník ucházel o místo vrchního zahradníka c.k. botanické zahrady ve Vídni. Doporučení k tomu dal Kašpar Šternberk, avšak i přes to Skalník místo nedostal.

Dne 10. října 1821 si Skalník koupil v Mariánských Lázních stavební parcelu od Jana Adama Braunera. Zaplatil za ni 200 zlatých⁸⁷. Byl to pozemek v těsné blízkosti Křížového pramene a stála na něm jedna z nejstarších budov Mariánských Lázní – Fischerova chata.

23. 4. 1823 podepsal Skalník listinu o přesných podmínkách koupě s klášterem Teplá coby vrchností. Zatímco opat Reitenberger se na listinu podepsal kurentem, „*Skalník se podepsal*

---

⁸⁴ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 106

⁸⁵ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 107

⁸⁶ www.hamelika.cz/ostatni/heidler.htm

⁸⁷ ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal Městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 17

latinkou s výraznou čárkou nad ‚i‘ což v té době bylo vzácnou výjimkou i v řadách české uvědomělé inteligence“⁸⁸ Takto pak Václav Skalník podepisoval i všechny další listiny.

Natrvalo do Mariánských Lázní se Václav Skalník přestěhoval až v roce 1824, kdy ho August Lobkowitz, syn zemřelého Antonína Isidora Lobkowitz, ač silně nerad, propustil nakonec ze svých služeb. Ihned poté, co se Skalník usadil ve svém domě, který dostal název Strauss (U Kytice),⁸⁹ ho opat Reitenberger jmenoval představeným obce a inspektorem pramenů. Tento úřad poté Skalník zastával bezmála 20 let.

5.5 Slavní návštěvníci

Johann Wolfgang Goethe (1820, 1821, 1822, 1823)

Jeden z nejproslulejších německých básníků a spisovatelů patří jistě k nejvýznamnějším návštěvníkům Mariánských Lázní. Narodil se 28. srpna 1749 ve Frankfurtu nad Mohanem. Vystudoval práva v Lipsku. Roku 1775 přesídlil do Výmaru, kde pracoval ve státní samosprávě a 1779 byl jmenován tajným radou. Jeho jméno je neodmyslitelně spjato s německým literárním hnutím „Bouře a vzor“ (Sturm und Drang). Spolu s dalším německým básníkem, Friedrichem Schillerem vytvořili ve Výmaru literární centrum známé pod pojmem „Výmarská klasika“. Jeho dílo snad netřeba příliš představovat, jmenujme tedy alespoň jeho nejznámější drama, jeho celoživotní dílo „Faust“ či román „Utrpení mladého Werthera“. Johann Wolfgang Goethe zemřel dne 22. března 1832, pravděpodobně na srdeční infarkt ve věku 82 let.

Na svých cestách po České zemi zamířil do Mariánských Lázní celkem čtyřikrát, a to v letech 1820 – 1823. Poprvé byl Goethe v Čechách roku 1785, kdy si jel léčit do Karlových Varů své žaludeční potíže a také záchvaty dny. Karlovy Vary ve svém životě navštívil celkem třináctkrát.

O Mariánských Lázních slyšel Goethe poprvé roku 1811 od Johanna Georga Langheinricha, který byl poštmistrem v Aši. Další, podrobnější informace o mariánskolázeňských pramenech získal až při svém pobytu v Karlových Varech 1819, od chomutovského profesora Antona Franze Dittricha.⁹⁰

Goethe navštívil Mariánské Lázně poprvé 27. dubna 1820 v doprovodu chebského policejního rady Josefa Sebastiana Grünera. Byl přivítán doktorem Heidlerem a tepelským premonstrátem Vendelínem Gradlem, který zastával funkci inspektora pramenů. Goethe byl ubytován

---

⁸⁸ ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal Městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 18

⁸⁹ Dnešní dům Merkur č.p. 25

⁹⁰ Anton Franz Dittrich – člen cisterciáckého kláštera v Oseku spravujícího chomutovské gymnázium. S Goethem se znali již z roku 1813, kdy byl Goethe na lázeňském pobytu v Teplicích.

v Klingerově hostinci⁹¹, kde však přespal pouze jednu noc a pokračoval ve své cestě do Karlových Varů.

Podruhé dorazil Goethe do Mariánských Lázní 29. července 1821⁹². Tentokrát tu již strávil skoro měsíc – až 25. srpna odjel do Chebu, odkud pak dále pokračoval do Františkových Lázní⁹³. Ubytován byl v nově dostavěném Klebelsbergově paláci⁹⁴ a jeho osobním lékařem se zde stal Fidelis Scheu.

Klebelsbergův palác patřil spoluzakladateli Českého muzea, hraběti Františku Josefu Klebelsbergovi (24.6.1774 – 28.12.1857), který byl majitelem panství Dolní Třebívlice. V tomtéž domě byla ubytována také paní Amálie von Lewetzov se svými rodiči a třemi dcerami – Amálií, Bertou a nejstarší Ulrikou. Tím začal příběh Goethovy poslední, ale velké lásky, kterou choval k mladičce Ulrice von Lewetzov – byla o 55 let mladší než Goethe, narodila se roku 1804.

Její matka, paní Amálie byla důvěrnou přítelkyní hraběte Klebelsberga, avšak protože byl katolík a Amálie byla rozvedená protestantka, nedovolil jim papež sňatek, dokud Amáliin první muž nezemřel.

Během svého pobytu se Johann Wolfgang von Goethe seznámil s opatem Reitenbergerem, kterého si velice vážil a vysoce cenil jeho velkorysost. Navzdory tomu, že Goethe byl vyznáním protestant, se z nich stali přátelé. Pravidelně se scházeli každou neděli při ranní kúře u Křížového pramene a Goethe klášter Teplá i několikrát navštívil, poprvé 21. srpna 1821.⁹⁵

Začátek léta 1822 trávil Goethe opět v Mariánských Lázních – od 19. června do 24. července. Byl ubytován opět v Klebelsbergově paláci a opět se zde setkal s rodinou Lewetzovových. Také se zde věnoval přírodovědné činnosti. Sestavil tři soubory mariánskolázeňských hornin a nerostů o více jak 100 kusech. Jeden věnoval Dr. Heidlerovi, druhý tepelskému klášteru a třetí hraběti Šternberkovi pro pražské muzeum.

Poslední Goethova návštěva v Mariánských Lázních se uskutečnila od 2. července do 20. srpna 1823. Tentokrát bydlel v domě U Zlatého hrozu⁹⁶ neboť Klebelsbergův palác byl již plně

---

⁹¹ Klingerův hostinec – vystavěn v letech 1816 - 1819 Albertem Klingerem – kuchařem, který měl nejprve v nájmu Traiteurhaus, hostinec se stal na dlouhou dobu největším hotelem, dnes již nestojí – bývalý dům Krym – nacházel se v místech dnešního areálu Arnika

⁹² *Liste der angekommenen Brunnengäste im Marienbad: im Jahre 1821*

⁹³ URZIDIL, Johannes: *Goethe v Čechách*; Pistorius & Olšanská s.r.o. Příbram; 2009; s. 110

⁹⁴ Č.p. 9, později hotel Weimar, dnes chátrající dům Kavkaz

⁹⁵ URZIDIL, Johannes: *Goethe v Čechách*; Pistorius & Olšanská s.r.o. Příbram; 2009; s. 228

⁹⁶ Č.p. 11, dnes budova Městského muzea Mariánské Lázně, v pokojích, které Goethe obýval se nachází expozice, která jeho návštěvy v Mariánských Lázních připomíná

obsazen. „*Tepelský opat mu nabízel vznešenější prostory. Ale básník chtěl zůstat blízko své Ulriky.*“⁹⁷

Tento rok se Goethe také odhodlal písemně požádat Ulričinu matku o ruku její dcery. Avšak odpověď byla vyhýbavá. Rodina Lewetzovových odjela záhy do Karlových Varů a zanedlouho za nimi odjel i Goethe. Do Mariánských Lázní ani do Čech se poté již nikdy nevrátil. Žal nad Ulričíným odmítnutím ho inspiroval k napsání básně „Elegie“.

Ulrika von Lewetzov se dožila úctyhodného věku 95 let. Za celý svůj život se neprovdala, údajně odmítla 13 nápadníků.⁹⁸ Žila na severočeském zámku Třebívlice, kde 13. listopadu 1899 zemřela.

Na památku J. W. Goetha po něm bylo po 1. světové válce pojmenováno náměstí nad dnešní kolonádou (původně Kostelní náměstí), na němž se nachází Městské muzeum (bývalý dům U Hroznu) i dnes již zchátralý hotel Kavkaz (dříve Klebelsbergův palác). Zde mu byl také 15. května 1932 odhalen bronzový pomník, který byl však během 2. světové války zničen a roztaven. Dnešní pomník pochází z roku 1993 a je dílem místního sochaře Vítězslava Eibla. Další připomínkou tohoto slavného literáta je pomník „Goethe a Múza“, který se nachází poblíž kolonády Lesního pramene a který navzdory četným výkladům prý nezpodobňuje Goetha s Ulrikou von Lewetzov, ale ženská postava je alegorií Múzy, neboli inspirace básníků. Mariánským Lázním byla věnována jako vládní dar bývalé NDR roku 1975 a je dílem německého sochaře prof. Heinricha Drakea⁹⁹.

Vztah Goetha a Ulriky připomíná plastika na hlavní kolonádě od karlovarského sochaře Antonína Kuchaře. Kromě již zmíněných Ulriky a Goetha je zde zpodobněna i Ulričina matka.

Jöns Jacob Berzelius (1822)

Pocházel ze Švédska. Narodil se 20. srpna 1779 a stal se uznávaným chemikem a lékařem. Vystudoval lékařství na univerzitě v Uppsale a po ukončení studií roku 1807 se stal profesorem lékařství a farmacie ve Stockholmu. Později se stal tajemníkem švédské Královské akademie věd a za své zásluhy byl povýšen do šlechtického stavu. Jeho jméno je spojeno s objevy nových chemických prvků – céru, selenu a thoria, je také spoluobjevitelem lithia.

Roku 1822, během svého pobytu v Karlových Varech, kde se léčil pravděpodobně z chronických otrav těžkými kovy, se kterými pracoval,¹⁰⁰ zavítal do Mariánských Lázní, aby

⁹⁷ URZIDIL, Johannes: *Goethe v Čechách*; Pistorius & Olšanská s.r.o. Příbram; 2009; s. 150

⁹⁸ URZIDIL, Johannes: *Goethe v Čechách*; Pistorius & Olšanská s.r.o. Příbram; 2009; s. 165

⁹⁹ www.hamelika.cz/pamatky/POMNIKY/goethemuza.htm

¹⁰⁰ BUCHAROVIČ, Stanislav: *Slavní návštěvníci Karlových Varů*; Krajské muzeum Karlovy Vary, vydalo Nakladatelství MH Beroun; 2003; s. 40

probádal zdejší geologické poměry. K jeho významnému počínu v českých zemích patří podnět k ražbě pokusné štol v nitru Komorní Hůrky u Františkových Lázní, díky které objasnil její vulkanický původ¹⁰¹.

Při odjezdu z Karlových Varů Berzelius provedl na žádost tamního lékaře Pöschmanna analýzu karlovarských a kynžvartských pramenů. Berzelius si ještě přibral prameny teplické. Roku 1823 vydal svou studii „Die Quellen von Karlsbad, Teplitz und Königswart.“

Na Berzelia se obraceli i další lázeňští lékaři se žádostmi o analýzy pramenů. Do historie Mariánských Lázní se Berzelius zapsal tím, že roku 1825 provedl analýzy Křížového a Ferdinandova pramene¹⁰².

Maria Szymanowská (1823)

Slavná polská klavíristka, působící na ruském carském dvoře, se narodila 14. prosince 1789 ve Varšavě a zemřela 25. července 1831 v Petrohradě. Její dceru Celinu si vzal za manželku polský spisovatel Adam Mickiewicz¹⁰³.

Do Mariánských Lázní přijela dne 9. srpna 1823¹⁰⁴ se svou sestrou Kazimírou Wolowskou a ubytovala se v Klingerově hostinci.

Během svého pobytu okouzila svou hrou na klavír Johanna Wolfganga Goetha, kterému při jejím vystoupení, snad následkem přecitlivělosti způsobené odjezdem Ulriky, vytryskly z očí slzy¹⁰⁵. Jako poděkování za krásný prožitek daroval Goethe při svém odjezdu Szymanovské báseň „Usmíření“, v německém i ve francouzském jazyce.

Další významní hosté

Mezi dalšími hosty této doby bychom neměli zapomenout na hudebního skladatele a klavíristu Václava Jana Tomáška, který Mariánské Lázně navštívil třikrát a to v letech 1822, 1823 a 1829. Poprvé bydlel v hotelu Klinger a další dva pobyty strávil v hotelu Hvězda. Stýkal se zde s Johannem Wolfgangem Goethem a podobně jako on, při své druhé návštěvě v Mariánských Lázních poznal svou lásku – o 25 let mladší pěvkyni Vilemínu Ebertovou, která stejně jako Tomášek bydlela v domě Hvězda. Na rozdíl od Goetha však tato láska dopadla šťastně, roku 1824 oslavil Tomášek s Vilemínou svatbu.

---

¹⁰¹ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_BERZELIUS.htm

¹⁰² www.hamelika.cz/analy/analy.htm

¹⁰³ www.hamelika.cz/slavnihoste/szymanowska/S_szymanowska.htm

¹⁰⁴ *Liste der angekommenen Brunnengäste im Marienbad: im Jahre 1821*

¹⁰⁵ URZIDIL, Johannes: *Goethe v Čechách*; Pistorius & Olšanská s.r.o. Příbram; 2009; s. 157

Se jménem Goetha je spojen i ruský malíř a portrétista, carský ruský rada petrohradské Akademie krásných umění Orest Adamovič Kiprenskij, který byl roku 1823 ubytován v Klebelsbergově paláci. Doprovázel ruského knížete Alexandra Labanova-Rostovského při jeho cestě po Evropě. Kiprenskij se během pobytu několikrát sešel s básníkem Goethem v jeho pokoji v domě U Zlatého hroznu a zhotovil jeho portrét.

Dalším významným hostem hotelu Hvězda byl bezpochyby i český spisovatel, jazykovědec a národní buditel Josef Dobrovský. Ten zde pobýval v létě 1823 spolu s rodinou Nosticů¹⁰⁶. I on se zde spřátelil s Goethem, se kterým dlouho rozprávěli o historii českého národa. Na jeho pobyt upomíná pamětní deska umístěna nalevo od hlavního vchodu na hotelu Hvězda (viz obrazová příloha 7.10).

Mariánské Lázně navštívili také: hudební skladatel Karl Maria von Weber (1824, bydlel v domě Zlatý orel), ruský ministr vnitra Alexander Grigorjevič Stroganov (1824, bydlel v hotelu Klinger), či sasko-výmarský velkovévoda Karel August, který roku 1823 pobýval v Klingerově hostinci a jako Goethův přítel se stal prostředníkem jeho žádosti o Ulričinu ruku.

---

¹⁰⁶ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_DOBROVSKY.htm

6. Reitenbergerův odchod a vyhnání ve Wiltenu

Opat Karel Kašpar Reitenberger obětavě a velkoryse podporoval výstavbu Mariánských Lázní, která byla financována z docela bohaté pokladny tepelského kláštera, což ostatní premonstráti nesli s dosti velikou nevolí. Poslední kapka jejich trpělivosti přetekla ve chvíli, kdy se Reitenberger roku 1825 rozhodl dát přednost před výstavbou monumentálního kostela stavbě všeobecného špitálu pro chudé bez ohledu na národnost a víru.

První všeobecný špitál pro chudé se nacházel na prostranství za dnešním domem Hvězda.¹⁰⁷ Zprvu se v něm nacházelo 14 lůžek, časem se jejich počet zvýšil na 36. Otevřen byl poprvé v sezoně 1827. Nemocní zde měli ubytování a stravování zdarma. Byli zproštěni i povinnosti platit lázeňskou taxu. „Židé dostávali malý peněžní příspěvek, aby se mohli stravovat mimo špitál v nedalekém košer hostinci (až do roku 1861)“¹⁰⁸. Řízení provozu tohoto špitálu dostal do své kompetence nyní již starosta obce Václav Skalník.

Roku 1826 byl kruhový novogotický pavilon nově přestřešen Ambrožův pramen. O rok později, dne 30. dubna, byly vykopány základy k nové dvoukřídlé kolonádě Ferdinandova pramene v Úšovicích, která byla dokončena 5. září¹⁰⁹.

Stavba špitálu vyvolala nový tlak proti opatovi, hlavně z řad vesnických farářů, kteří ho začali obviňovat, že jejich peníze utápí v bažinách a oni sami se proto musí uskrovnovat. Reitenbergerovi odpůrci hledali cesty k jeho odstranění z funkce opata. Dokladem jsou dopisy z 3. srpna 1826 a z 23. ledna 1827, které psal farář Maxmilián Max, jeden ze čtyř konzultantů, kteří byli opatovi přiděleni arcibiskupstvím, adresované Adolfu Koppmannovi do Vídně.¹¹⁰ Je zde zpochybňována zásluha opata na založení lázní a jako pravý a jediný zakladatel je zde uváděn Chrysostomus Pfrogner. Opat Reitenberger je zde vyličen jako velice špatný hospodář.

Reitenberger se ale obvinění nezalekl a s výstavbou lázní pokračoval dál. Následovaly pomluvy u arcibiskupa a dle neoficiální verze i u samotné císařovny, že se hanlivě vyjádřil o jednom členovi vídeňského dvora¹¹¹ a tak i za nemalého přispění kancléře Metternicha, nejmocnějšího muže ve státě té doby, který byl i majitelem sousedního kynžvartského panství, byl Karel Kašpar Reitenberger císařským nařízením ze dne 28.7. 1827 donucen abdikovat na

¹⁰⁷ Dnes se na tomto místě nachází nově přistavěný bazén lázeňského hotelu Hvězda

¹⁰⁸ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 22

¹⁰⁹ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s.42 – 43

¹¹⁰ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 47

¹¹¹ www.hamelika.cz/historie.htm

svou funkci tepelského opata. Dne 23. října 1827 odjel do vyhnanství¹¹² do rakouského premonstrátského kláštera ve Wiltenu v Tyrolsku nedaleko Innsbrucku a do Mariánských Lázní se již nikdy nevrátil.

Jeho posledním dílem v Mariánských Lázních byla stavba budovy Nových Lázní a jímání Lesního pramene do šestihranné jímky a jeho přestřešení jednoduchým dřevěným pavilonkem.

Jeho projekt Lázní JIH nebyl nikdy realizován. Myšlenku na tento projekt mu vnikly obavy doktora Nehra o vydatnost pramenů. V okolí Úšovic přece byly také kvalitní a vydatnější prameny. Lázně JIH měly vzniknout na místě dnešní Zeyerovy ulice, poblíž Ferdinandova pramene. Roku 1827 vzniklá kolonáda Ferdinandova pramene měla být s velkou pravděpodobností zárodkem tohoto projektu. Avšak po Reitenbergerově odchodu upadl tento záměr v zapomnění. Ani jeho plán lázeňské kolonády nebyl nikdy dokončen¹¹³.

Ve Wiltenu čekal Reitenberger marně 33 let na to, že alespoň ještě jednou spatří své milované Mariánské Lázně. V klášteře obýval pokoj ve druhém patře prelatury situovaný na severozápadní stranu. Této místnosti se pak začalo říkat „tepelský pokoj“¹¹⁴.

Reitenberger se pak marně pokoušel vrátit na své místo tepelského opata, snažil se marně i o přeložení do jiného kláštera. Udržoval také písemný kontakt s klášterním sekretářem Robertem Köpplem. Po volbě tepelského opata Heinla v roce 1843 již rezignoval na svůj osud a přijal již i vnitřně Wilten za svůj druhý domov. Velkou útěchou mu byl přátelský vztah s wiltenským opatem Aloisem Rögglem (opatem 1782 – 1851).

Jeho povaha vyznačující se hlubokým sociálním cítěním se nezapřela ani zde, v exilu. V klášteře i blízkém okolí byl oblíbený a známý svou přívětivostí, jak píše jeho životopisec Benedikt Brandl: *„rád mluvil se sedláky o zemědělství, při svých procházkách si prohlížel dílny kameníků, nově vzniklé stavby, vodárny, vynálezy na vylepšení zemědělské práce a podobně. (...) Lid nazýval opata Reitenbergera krátce ‚tepelský prelát‘. Rád se účastnil všech církevních slavností. (...) Kázání vedl jen dvakrát, 16. května 1829 při příležitosti dvousetletého výročí vybudování kostela sv. Jana a podruhé při oslavě příchodu nového roku v jesuitském kostele v Innsbrucku 31. prosince 1831.“*¹¹⁵

Ve vyhnanství přežil Reitenberger 3 další tepelské opaty – Adolfa Koppmanna, Melchiora Mahra a Mariana Heinla. Dne 21. března 1860 zemřel mezi 3. a 4. hodinou odpolední na

---

¹¹² www.hamelika.cz/analy/analy.htm; slovo vyhnanství či exil užívá ve svém díle i Benedikt Brandl

¹¹³ www.hamelika.cz/analy/laznejih.htm

¹¹⁴ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 75

¹¹⁵ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 76

mozkovou příhodu¹¹⁶. Bylo mu úctyhodných 80 let. Na jeho pohřeb, který se konal o 3 dny později, nepřišel nikdo ani z kláštera Teplá ani z Mariánských Lázní.

Teprve později, roku 1879, mu nechalo město postavit na památku 100. výročí Reitenbergerova narození pomník u kolonády, který je dílem prof. Kundmanna z Vídně. Podstavec je z červeného švédského mramoru, nadživotní socha je ulita z bronzu. Jeden ze čtyř latinských nápisů na podstavci hlásá:

*„Prameny, jejichž léčivost včas poznal, zpřístupnil nemocným a zaslouží proto právem, aby byl pokládán za zakladatele města.“*¹¹⁷

Až 8. října roku 1906, za působení opata Gilberta Helmera, byly Reitenbergerovy ostatky exhumovány a tepelští premonstráti je nechali za velké slávy převézt z Wiltenu zpět do Čech. Na vlakovém nádraží v Mariánských Lázních si je dne 12. října převzal konzistorní rada kláštera v Teplé Rudolf Ratzka. U Křížového pramene se konala tentýž den smuteční slavnost na Reitenbergerovu počest, slavnostní řeč pronesl tehdejší starosta Mariánských Lázní Dr. Wenzel Dietel. Po několika dnech byly Reitenbergerovy ostatky převezeny do Teplé a pohřbeny na klášterním hřbitově¹¹⁸. Teprve nyní zde byl Karel Kašpar Reitenberger pochován v uznání, jak velkou věc pro lidi i pro klášter učinil vybudováním Mariánských Lázní.

---

¹¹⁶ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 86

¹¹⁷ www.hamelika.cz/pamatky/POMNIKY/reitenberg.htm

¹¹⁸ BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 51 – 52

7. Od Reitenbergerova odchodu do ½ 19. století (1828 – 1850)

Dne 13. března 1828¹¹⁹ byl v klášteře Teplá zvolen nový opat. Stal se jím Reitenbergerův úhlavní nepřítel, profesor teologie na vídeňské univerzitě, Adolf Koppmann. Ten neměl v úmyslu s výstavbou Mariánských Lázní ani v nejmenším pokračovat, avšak byl nucen podvolit se tlaku veřejnosti. Mariánské Lázně již mezi lidmi získávaly své jméno a přinášely i nemalé zisky do klášterní pokladny.

Jako jediný z mužů, kteří stáli u zrodu lázní zde nadále zůstával Václav Skalník. I on měl být po klášterní revoltě proti Reitenbergerovi odstraněn, ale když opat Koppmann pochopil, že rozvoj lázní se již zastavit nedá, zjistil, že se bez něho neobejde.

7.1 Lesní pramen

Koppmannovým prvním počinem v Mariánských Lázních bylo, že nechal analyzovat nově jímáný Lesní pramen. Tento pramen byl mezi lidmi známý již dříve, ale pro své účinky, které způsobovaly lidem nadýmání byl nazýván větrový pramen¹²⁰. Analýzu provedl profesor Steinemann.

Díky své poloze v té době v hustém lese, dostal v téže době svůj dnešní název. Poloha Lesního pramene byla zajímavá také tím, že se nacházel pramen na samé hranici tepelského panství¹²¹ se sousedním kynžvartským panstvím knížete Metternicha. Lesní pramen stával ještě na panství tepelském, nedaleko stojící Lesní mlýn, postavený roku 1833 Metternichovým poddaným, mlynářem Schneiderem, již na panství kynžvartském¹²².

Lesní pramen se pro svou příjemnou chuť stal i oblíbeným osvěžujícím nápojem. Léčivých účinků¹²³ se využívalo při lehčích zánětech močového měchýře, „*když se zdálo, že Křížový a Ferdinandův pramen by byly až moc účinné*“¹²⁴.

---

¹¹⁹ DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842; s. 75

¹²⁰ *Kurze Nachricht von Marienbad, mit besonderer Beziehung auf den Nutzen und Gebrauch des Kreuz- und Ferdinandsbrunnens daselbst*; Gedruckt bei J. Kobrtsch und Gschihay; Eger; 1843; s. 43

¹²¹ www.hamelika.cz/ulice/TREBIZSKEHO.HTM

¹²² NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 77

¹²³ K léčení některých urologických chorob se Lesní pramen využívá stále, ale jeho hlavním účelem dnes je léčení katarů horních cest dýchacích. Slouží nejen k pitné kúře, ale také ke kloktání a inhalacím, proto se také jako jediný z mariánskolázeňských pramenů ohřívá.

Roku 1840 byl pramen znovu přestřešen kruhovým pavilonem, který zde vydržel až do roku 1868 (viz obrazová příloha 5.8).

7.2 Dr. Adalbert Eduard Danzer

Narodil se 15. prosince 1794 ve vsi Sangerberg (dnešní Prameny) nedaleko Mariánských Lázní. Jeho otec byl zdejší bohatý obchodník s chmelem. Vystudoval chebské gymnázium, dále pak studoval filozofii a medicínu v Praze. Studium medicíny ukončil doktorátem v roce 1821 ve Vídni.

Svou první lékařskou praxi si zařídil v Chebu a ve Františkových Lázních, poté působil na kynžvartském zámku jako zámecký lékař u knížete Metternicha.

V Mariánských Lázních byl poprvé v červnu 1808, když se zde jako třináctiletý chlapec léčil přímo u Dr. Nehra. Danzer sem byl poslán chebským doktorem Köstlerem kvůli křečovým záchvatům. Do lázní jel se svým strýcem, který měl nemocná játra a bratrem, který trpěl revmatismem kloubů a kostí chodidel. Ubytování byli ve Fischerově chalupě, protože jinde v té době ubytování nesehnali¹²⁵. Roku 1812 se zde Danzer léčil znovu.

V roce 1828 se v Mariánských Lázních stal lázeňským lékařem. Velice si vážil doktora Nehra a jeho velkým vzorem byl Dr. Karel Heidler, se kterým oddaně spolupracoval. V roce 1829 si zde postavil dům König von Bayern (Král bavorský).¹²⁶

Adalbert Eduard Danzer je také prvním a nejvýznamnějším historikem Mariánských Lázní. Z jeho hlavních děl zabývajících se mariánskolázeňskou historií jmenujme knihy *Geschichte von Marienbad* (Dějiny Mariánských Lázní), „Marienbads Heilquellen, naturhistorisch und mineralistisch dargestellt“ (Mariánskolázeňské prameny z přírodně historického a terapeutického hlediska), „Topographie von Marienbad“ (Topografie Mariánských Lázní) či „Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste“ (Průvodce po Mariánských Lázních a okolí pro jejich lázeňské hosty).

Kromě toho sepsal také historii dalších měst, jako např. Kynžvartu, Plané či města Teplá; sbíral po kraji národní písně, popisoval kroje, místní zvyky a obyčeje.

Jeho dílem je také odhalení pomníku Dr. Nehra roku 1857. Snažil se prosadit i pomník opata Reitenbergera, avšak to se mu nepodařilo.

---

¹²⁴ *Bäder-Lexikon der Curorte Carlsbad, Teplitz – Schönau, Marienbad, Franzensbad und Bad Ester: inclusive Giesshübel-Puchstein, Eichwald, Königswart, Sangerberg, nebst einem merkantill-gewerblichen Adresslexikon in- und ausländischer Industrie*; Karlsbad, Marienbad; Ditrich, Schusser; 1878; s. 197

¹²⁵ Citace ze vzpomínek Dr. Adalberta Danzera uvedena v: *Hamelika: 5. října 1973; č.15; ročník I.* (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_15/h73_15.htm)

¹²⁶ Dnešní dům Skalník; č.p. 4

Dr. Danzer zemřel 16. května 1862 a je pochován na mariánskolázeňském hřbitově v rodinné hrobce.

7.3 Výstavba

V roce 1828 byla v těsné blízkosti Kursálu vystavěna sloupová hala, kde se nacházelo 24 krámků zvané butiky. Hala vedla od Kursálu k pavilonu Karolinina pramene.

Protože věhlas lázní stále rostl, bylo nutné vybudovat nové příjezdové cesty. Roku 1831 byly dokončeny přímé příjezdové silnice z Plané, Chebu a Karlových Varů, které se začaly budovat z nařízení nejvyššího purkrabího hraběte Chotka.

V dubnu 1833 nechal opat Koppmann mezi stezkou na vrch Hamelika a budovou Nových Lázní vztyčit vysoký kříž jako poděkování Bohu, že se Mariánským Lázním a jejich blízkému okolí vyhnula cholera, která v té době řádila.¹²⁷ Kříži se říkalo „cholerový“. Pravou příčinou jeho vztyčení ale bylo, že nahradil tzv. „Karlův kříž“, který sem nechal postavit opat Reitenberger již před rokem 1818. Původně tu měl vzniknout kostel, ale protože tu byl nevhodný terén, měl alespoň tento kříž pomoci pacientům nalézt spojení s Bohem, aby mu mohli poděkovat za léčebné účinky zdejších pramenů¹²⁸. Místu se pak začalo říkat Karlova vyhlídka, na počest opata Reitenbergera. Protože po Reitenbergerově odstranění byly v klášteře snahy zpochybnit veškeré jeho zásluhy o založení lázní a objevovaly se snahy uvést tohoto významného opata v zapomnění, bylo třeba přestat spojovat toto místo s jeho jménem. Roku 1852 musel být kříž obnoven, protože „na podzim roku 1851 uhnul a převrátil ho silný vítr.“¹²⁹ Tomuto aktu byl přítomen farář místního kostela Christian Würf. Tento cholerový kříž zůstal nad Mariánskými Lázněmi stát až do roku 1971.

V letech 1833 – 1834 byla rozšířena továrna na džbánky ve Sklářích a za Křížovým pramenem vznikla nová budova zasilatelství minerálních vod¹³⁰.

V Mariánských Lázních rostl výrazně i počet hostů. Jen díky jejich četným nářkům, že musí spát i na půdách lázeňských domů nebo dokonce v okolních obcích byl Koppmann donucen nechat postavit další budovu, Tepelský dům. Stavba byla zahájena roku 1834 a trvala 2 roky.

---

¹²⁷ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s. 51

¹²⁸ www.hamelika.cz/ostatni/chkriz.htm

¹²⁹ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s. 132

¹³⁰ Dnešní budova ředitelství Léčebných lázní Mariánské Lázně a.s.

Tepelský dům se stal největší budovou v Mariánských Lázních, měl o 20 pokojů více¹³¹ než dosud největší Klingerův hostinec, v jehož blízkosti se nacházel.

7.4 Melchior Mahr opatem

Dokončení stavby Tepelského domu se však opat Koppmann již nedomohl. Zemřel 17. listopadu 1835 na vodnatelnost plic¹³², krátce poté, co klášter v Teplé navštívil císař Ferdinand V., který ho vyznamenal za úspěšnou snahu o pozdvižení vědeckého a mravního kreditu kláštera¹³³.

Dne 7. července 1836¹³⁴ byl převážnou většinou hlasů zvolen novým opatem Melchior Mahr. Ten již od roku 1826 zastával v Mariánských Lázních funkci inspektora pramenů. Díky tomu měl nový opat k Mariánským Lázním kladnější vztah než jeho předchůdce Koppmann, rád zde i v letních měsících pobýval.

Pod jeho vedením se v lázních přece jen opět začalo stavět – rozšiřovaly se stávající hotely např. Tepelský dům, roku 1841 vyrostla ulice Jägerstraße¹³⁵ s dalším komplexem lázeňských budov. V tomtéž roce byla dokončena první přestavba Nových Lázní. Stoupl počet koupelnových kabin z 10 na 16, byla otevřena nová čítárna a nový konverzační sál, který uzavíral budovu z východní strany¹³⁶ a kam bylo přesunuto pořádání různých společenských akcí z původního promenádního sálu u Křížového pramene. Kursál byl slavnostně otevřen dne 29. června 1841 a již 7. července se zde konala slavnost, kdy ruští hosté oslavovali narozeniny svého cara Mikuláše I.¹³⁷ Také byl rozšířen počet krámků (butiků) na 255 m dlouhé alejové promenádě mezi kursálem a pavilonem Karolinina pramene.

V té samé době přichází do Mariánských Lázní nový lázeňský lékař Emil Kratzmann narozený v obci Kratzau dne 15. března 1814¹³⁸. Brzy se stal zetěm Dr. Heidlera a zprvu bydlel v jeho domě. Roku 1851 si nechal na tehdy Tržním náměstí (dnes Mírové náměstí) postavit vlastní dům

---

¹³¹ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_SPONTINI.htm

¹³² DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853; s. 24

¹³³ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 74

¹³⁴ DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842; s. 83

¹³⁵ Dnes Ruská ulice, souběžná s hlavní třídou

¹³⁶ *Kurze Nachricht von Marienbad, mit besonderer Beziehung auf den Nutzen und Gebrauch des Kreuz- und Ferdinandsbrunnens daselbst*; Gedruckt bei J. Kobrtsch und Gschihay; Eger; 1843; s. 4

¹³⁷ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s. 74

¹³⁸ www.hamelika.cz/OSOBNOSTI/VYZNACNEOSOBNOSTI.htm#KRATZMANN Emil

Telegraf¹³⁹. Dr. Kratzmann byl členem 31 lékařských a přírodovědných spolků, významně se podílel na rozvoji balneologie. Roku 1864 vydal knihu „Příručka pro mariánskolázeňské hosty“, jejíž součástí byl popis flóry z okolí Mariánských Lázní. Dr. Kratzmann zemřel roku 1867 ve věku 53 let.

Opat Melchior Mahr zemřel následkem mozkové mrtvice dne 9. září 1842, v mariánskolázeňském domě Zlatá koule¹⁴⁰. Jeho nástupcem se stal Marian Heintl, narozený roku 1785 v Lokti¹⁴¹, zvolený 30. března 1843¹⁴².

7.5 Josef Dionys Halbmayer

Stal se prvním samostatně zvoleným představeným obce. Záhy po svém nástupu povýšil opat Heintl Mariánské Lázně na samostatnou farní obec, která měla právo sama si zvolit svého představeného. Dne 1. července 1843 byla kaple, postavená roku 1820 poblíž Karolinina pramene, opatem prohlášena za farní kostel.

Josef Dionys Halbmayer, narozený 11. března 1813 v bavorském Mnichově, přišel do Mariánských Lázní za prací roku 1835. Stal se číšníkem v hotelu Klinger. Netrvalo dlouho a zamiloval se do dcery Alberta Klingera Louisy. V Halbmayerových očích společensky nerovný vztah neměl budoucnost a tak roku 1836 opustil Mariánské Lázně a šel pracovat do Bayreuthu, taktéž jako číšník, do hostince U Zlatého slunce. Albert Klinger se ale Halbmayera nechtěl tak snadno vzdát a přicestoval za ním do Bayreuthu, kde mu Halbmayer vyjevil city k jeho dceři. Klinger však nebyl proti a tak se zanedlouho Halbmayer do Mariánských Lázní vrátil a 5. června 1838 slavili s Louisou svatbu¹⁴³.

Přesto v rodině docházelo k neshodám, vyvolávaných hlavně prchlivostí Alberta Klingera. Roku 1842 se manželé Klingerovi odstěhovali do Vídně a Halbmayer tak převzal vedení hotelu Klinger. Ten také přestavěl, rozšířil, i tím, že odkoupil sousední domy a začlenil je do areálu svého hotelu. V roce 1848 si postavil nový dům, ve své době nejrepresentativnější budovu v Mariánských Lázních, Halbmayerhaus¹⁴⁴. Roku 1877 postavil v sousedství Halbmayerhausu pro

---

¹³⁹ Č.p. 84, dnešní Grand hotel Pacifik

¹⁴⁰ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s. 77

¹⁴¹ www.hamelika.cz/pamatky/kostely/katolkost.htm

¹⁴² BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 70

¹⁴³ www.hamelika.cz/ostatni/HALBMAYER/HALBMAYER.htm – citovány vzpomínky Josefa Dionýse Halbmayera věnované Městskému muzeu Mariánské Lázně jeho praprapravnučkou Elizabeth von Hammerstein-Equordovou

¹⁴⁴ Č.p. 32, dnes bohužel chátrající dům Rozkvět na Mírovém náměstí

svého syna Maxe hotel Maxhof¹⁴⁵. Josef Dionys Halbmayr patřil k nejváženějším a nejbohatším občanům Mariánských Lázní. Starostou obce byl zvolen celkem třikrát a to v letech 1843 – 1848, 1861 – 1864 a 1867 – 1873. Zemřel roku 1879¹⁴⁶.

7.6 Změny ve správě obce 1848

Revoluční rok 1848 znamenal velký zvrat v životě Mariánských Lázní. Dne 7. 9. 1848 bylo v Habsburské monarchii zrušeno poddanství a tím byl zrušen i dosavadní poddanský poměr obce ke klášteru Teplá jako vrchnosti a s ním také byla zrušena i jeho patrimoniální soudní pravomoc. Mariánské Lázně byly od této chvíle podřízeny c. k. státním úřadům – okresnímu hejtmánství v Teplé a krajskému úřadu v Chebu¹⁴⁷. Pozemky však nadále patřily pod správu kláštera v Teplé a Mariánské Lázně pro premonstráty stále představovaly nemalé příjmy do jejich pokladnice¹⁴⁸.

7.7 Římskokatolický kostel Nanebevzetí Panny Marie

Byl založen opatem Heinlem. Jeho stavba probíhala v letech 1844 – 1848. Vznikl na místě oné kaple, kterou opat roku 1843 prohlásil farním kostelem.

Kostel je vrcholným zástupcem novobyzantského stavebního slohu. Stavbu vedl klášterní stavitel Anton Thurner, plán vypracoval mnichovský architekt Johann Gottfried Gutensohn, který byl v té době profesorem na pražské Akademii umění¹⁴⁹.

Novobyzantský sloh byl zvolen záměrně, aby nový chrám symbolizoval spojení západní a východní církevní kultury¹⁵⁰. Kostel stojí na osmiúhelníkovém půdorysu. K jeho vchodu stoupá 33 schodů, které symbolizují 33 let Kristových. Nad vchodem se nachází znak kláštera Teplá – původem znak blahoslaveného Hroznaty – tři jelení paroží ve zlatém poli¹⁵¹. V něm jsou písmena M. J. H. A. T., která upomínají na zakladatele kostela opata Heinla (Marian Josef Heintl Abbas Teplensis). Sochařská výzdoba je dílem pražského sochaře Josefa Maxe.

---

¹⁴⁵ Dnešní hotel Maxim

¹⁴⁶ www.hamelika.cz/starostove/starostove1.htm

¹⁴⁷ KAJLÍK, Vladislav: *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*; vydalo Městské muzeum Mariánské Lázně; 2008; s. 46

¹⁴⁸ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 105

¹⁴⁹ BENEŠOVÁ, Marie: *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*; SPN Praha; 1984; s. 134

¹⁵⁰ www.hamelika.cz/pamatky/kostely/katolkost.htm

¹⁵¹ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 18

7.8 Slavní návštěvníci

Fryderyk Chopin (1836)

Slavný polský hudební skladatel a klavírista se narodil 22. února 1810 ve vsi Żelazowa Wola nedaleko Varšavy. Od roku 1831 žil však v nedobrovolné emigraci v Paříži – v listopadu 1830 odjel z Varšavy na zahraniční turné a vinou potlačení Varšavského povstání proti ruské nadvládě se již nemohl vrátit, neboť byl úzce spjat s polským osvobozeneckým hnutím.

Své rodiče viděl naposledy při návštěvě Karlových Varů 1835. Při zpáteční cestě do Paříže si udělal zastávku v Drážďanech, kde se setkal s rodinou Wodzynských. Znal se s nimi již z Varšavy, kde synové paní Terezy Wodzynské bydleli v soukromém penzionátu, patřícímu Chopinovu otci Mikulášovi. Tentokrát s sebou měla paní Wodzynská i svou dceru Marii a Chopin se do o 10 let mladší dívky zamiloval. Tehdy si v Drážďanech slíbili, že se příštího léta setkají. A setkání proběhlo v Mariánských Lázních.

Chopin pobýval v Mariánských Lázních ve dnech 28. července – 23. srpna 1836 a byl ubytován v domě Bílá labuť vystavěném roku 1820. Chopin se zde stal středem společnosti, pořádal denně koncerty a bavil hosty vyprávěním o Paříži¹⁵². Během pobytu vytvořila Marie Wodzynská, která byla dobrou kreslíčkou, Chopinův akvarelový portrét, který byl pak v Drážďanech překreslen na kámen.

Z Mariánských Lázní odjížděl Chopin společně s Wodzynskými do Drážďan, kde požádal o Mariinu ruku, avšak jejím otcem byl rezolutně odmítnut, prý kvůli chatrnému zdraví. Poté ještě nějaký čas Chopin s Marií udržovali písemný styk.

Marie Wodzynská se nakonec vdala za hraběte Skarbka, který byl synem Chopinova kmotra. Manželství však nebylo příliš šťastné. Chopin se nikdy neoženil, ale udržoval vztah se spisovatelkou George Sandovou. Fryderyk Chopin zemřel v Paříži na tuberkulózu 17. října 1849. V jeho pozůstalosti se našel balíček dopisů převázaných stužkou a vlastnoručně Chopinem nadepsaných „Moja bieda“ (Moje hoře). Byla to jeho korespondence s Marií Wodzynskou.

Ačkoli Chopin v Mariánských Lázních strávil jen necelý měsíc, nesmazatelně se zapsal do jejich historie. Dům č.p. 47 U Bílé labutě nese dnes (od roku 1954) jeho jméno – Dům Chopin. Dne 31. července 1902 byly na domě odhaleny pamětní desky v polském a francouzském jazyce¹⁵³. Od 19. srpna 1960 se v domě nachází Památník Fryderyka Chopina.

Sídlí zde také Společnost Fryderyka Chopina, založená u příležitosti 110. výročí jeho smrti roku 1959, z podnětu historiků a milovníků Chopinovy hudby Jaroslava Simonidese a Jaroslava Procházky z Prahy a Karla Nejedly z Karlových Varů. Společnost pořádá každoročně třetí týden

---

¹⁵² SCHWEINITZER, Rudolf: *Heimatbuch Marienbad Stadt und Land – band I.*; Franz Pang, 8000 München 40, Schließheimerstraße 165; 1977; s. 277

¹⁵³ *Marienbader Zeitung*: 2. August 1902, Nr. 31

v srpnu Chopinův festival, na kterém zní Chopinova díla. V loňském roce 2010 se konal již 51. ročník. Součástí festivalu je také klavírní soutěž mladých talentovaných umělců – horní věková hranice je 28 let. Soutěž vznikla na začátku 60. let 20. století jako „Československá klavírní soutěž Fryderyka Chopina“, od roku 1980 je soutěž mezinárodní¹⁵⁴.

Chopinovo jméno nese i základní umělecká škola č.p. 87 v Ibsenově ulici, dokonce je po něm pojmenovaná i celá ulice – vedoucí nad Lesním pramenem.

Roku 1960 k upomínce na 150. výročí Chopinova narození vytvořil akademický sochař Karel Otáhal pomník, tzv. Chopinův kámen, který v českém a polském jazyce upomíná na Chopinovu návštěvu Mariánských Lázní. Chopinův kámen se nachází v parku naproti společenskému domu Casino, těsně pod kolonádou Rudolfova a Karolinina pramene (viz obrazová příloha 7.8).

Nikolaj Vasiljevič Gogol (1839)

Slavný ruský spisovatel a dramatik narozený 1. dubna 1809 v Soročinci navštívil Mariánské Lázně v červenci 1839. Jel si sem léčit svou žaludečně-střevní nemoc, která negativně ovlivňovala i jeho psychiku¹⁵⁵. Ubytován byl v Klingerově hostinci.

Gogol se v Mariánských Lázních objevoval v doprovodu ruského historika a žurnalisty Michaila Petroviče Pogodina, který byl taktéž ubytován v hotelu Klinger a se kterým se zde Gogol spřátelil. Gogol se zde také poprvé osobně setkal se slovenským spisovatelem, literárním historikem, etnografem a v neposlední řadě slavistou Pavlem Josefem Šafaříkem, se kterým byl již dříve v písemném kontaktu – Pavel Josef Šafařík mu posílal své knihy (např. Slované starožitnosti).

Gogol z Mariánských Lázní příliš nadšen nebyl. Vadilo mu, že ho poznávali ostatní ruští pacienti a „*dávali mu stále stejnou otázku ‚Kolikátý pohár pijete?’*“¹⁵⁶ Při svém léčení ale nezapomněl ani na svou spisovatelskou činnost. Vznikla tu povídka „Plášť“, součást jeho díla „Petrohradské povídky“. Při procházkách zdejší přírodou sbíral inspiraci pro budoucí prózu „*Taras Bulba*“. Pracoval zde i na svém románu „Mrtvé duše“. Dle vyprávění jeho přítele Pogodina byl předlohou pro jednu z postav, která se v románu objevuje, petrohradský finančník, podnikatel a milionář Benardaki¹⁵⁷. Ten se také v Mariánských Lázních léčil a jako jediný z ruských návštěvníků Gogola zaujal svou osobností a tím, co vyprávěl o svých pozorováních a životní zkušenosti.

---

¹⁵⁴ *Materiály poskytnuté Památkovým úřadem Fryderyka Chopina v Mariánských Lázních*

¹⁵⁵ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_GOGOL.htm

¹⁵⁶ *Kdo byl kdo – proslulí návštěvníci*; sestavil kolektiv autorů, vydalo nakladatelství Libri Praha; 2001; s. 189

¹⁵⁷ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_GOGOL.htm

Nikolaj Vasiljevič Gogol již poté Mariánské Lázně nikdy nenavštívil, avšak mariánskolázeňské vody užíval ještě při svém pobytu ve Vídni roku 1840.

V roce 1952 bylo jeho jménem pojmenováno mariánskolázeňské divadlo. V tomtéž roce byla u příležitosti 100. výročí Gogolova úmrtí odhalena pamětní deska na domě Krym (býv. hotel Klinger) od pražského akademického sochaře Vladimíra Davida, s českým a ruským nápisem. Do dnešních dob se ale nedochovala, dům Krym byl roku 1977 zbořen.

Richard Wagner (1845)

Jeden z nejslavnějších německých hudebních skladatelů se narodil dne 22. května 1813 v Lipsku. Na ozdravný pobyt do Mariánských Lázní nastoupil se svou ženou Minnou v červenci 1845. Ubytování byli v domě Jetelový lístek¹⁵⁸.

V Mariánských Lázních však Wagner umělecky nezahálel, vznikly zde první koncepty libret jeho oper „Lohengrin“ a „Mistři pěvci norimberští“. Jak sám píše ve své biografii „Můj život“, vzal si s sebou do lázní „*epos o Lohengrinovi s dlouhým úvodem od Göresse. S knihou v podpaží jsem se vždy ztratil v blízkém lesním porostu. (...) Touha, abych přetvořil to, co se odehrávalo v mé fantazii, v nové dílo, byla náhle tak silná, že jsem – varován, že se při požívání mariánskolázeňských pramenů mám vyvarovat každého duševního vypětí – ji jen s námahou přemohl.*“¹⁵⁹ Ve snaze oprostit se od touhy psát Lohengrina začal číst knihu „Dějiny německé literatury“ od Georga Gottfrieda Gervina a opět dostal inspiraci. Teď již začal psát libreto k Mistrům pěvcům norimberským, poněvadž, jak dále píše: „*sám sobě jsem si (protože to byl veselý námět) dovolil navzdory lékařskému zákazu přenést jej na papír.*“¹⁶⁰

Wagner byl tak neukázněný pacient, že uprostřed koupelí doslova utekl do svého pokoje a začal psát Lohengrina. Když se to několikrát opakovalo, lázeňskou léčbu přerušil. „*Lázeňský lékař mi doporučil, že bude lépe, když přestanu minerální vody pít a koupelí se také vzdám, a vůbec mi jednou provždy řekl, že se pro takové kúry nehodím.*“¹⁶¹ Wagner poté podnikal výlety do okolí, navštívil např. Cheb. Mariánské Lázně opustil v polovině srpna.

Na Wagnerovu počest dostal sousední dům č.p. 6 název Rienzi, podle jedné z Wagnerových oper, dnešní dům Svatava č.p. 184 v Mladějovské ulici nesl původní název Lohengrin.

---

¹⁵⁸ Č.p. 5 v Karlovarské ulici, dnes dům Wagner

¹⁵⁹ WAGNER, Richard: *Můj život*; vydalo Národní divadlo Praha, 2007; s. 247

¹⁶⁰ WAGNER, Richard: *Můj život*; vydalo Národní divadlo Praha, 2007; s. 248

¹⁶¹ WAGNER, Richard: *Můj život*; vydalo Národní divadlo Praha, 2007; s. 248

Další významní hosté

V tomto období poctili Mariánské Lázně svou návštěvou i velcí panovníci. V září 1835 to byl sám rakouský císař Ferdinand V. se svou chotí Marií Karolínou, kteří se ubytovali v Kynžvartském domě¹⁶².

Dalším byl budoucí pruský král Fridrich Vilém IV., který Mariánské Lázně navštívil ještě jako korunní princ se svou ženou, korunní princeznou Alžbětou v letech 1835, 1838 a 1839. Jako král zde pobýval v roce 1857, kdy slavnostně otevíral zdejší evangelický kostel.

A konečně, v letech 1834 a 1835 se zde léčil saský král Fridrich August II. Král byl velkým podporovatelem umění a rád se zabýval botanikou. V Mariánských Lázních vytvořil herbář, který obsahoval 521 exemplářů a stal se jedním z prvních soupisů zdejší květeny. Herbář vyšel roku 1837 pod názvem „Flora Mariabadensis.“¹⁶³ Na jeho počest byl pojmenován přírodní památník Fridrichštejn – útvar skalních bloků, kde je zasazena jeho pamětní deska, nacházejících se dnes na svahu mezi bývalou kavárnou Kamzík a hotelem Esplanade.

Mezi jinými hosty jmenujme jednoho z tvůrců české národní hymny – hudební skladatel František Škroup zde pobýval v letech 1845, 1846 a 1852, vždy v domě Dresden¹⁶⁴.

---

¹⁶² Byl majetkem knížete Metternicha, nachází se na rohu hlavní třídy a Ruské ulice, dnes zde sídlí fotoslužba

¹⁶³ www.hamelika.cz/pamatky/POMNIKY/fridrichstejn.htm

¹⁶⁴ Č.p. 33, býv. hotel Nový Klinger – dnes zbořen, býval v místech areálu Arnika

8. Mariánské Lázně ve 2. polovině 19. století

(1850 – 1900)

Od roku 1850 nosil představený obce Mariánské Lázně již oficiálně titul „starosta“. Prvním byl Dr. Anton Hanisch.

O rok později vznikla čtyřčlenná lázeňská komise, která měla za úkol řídit lázeňské záležitosti. Jejími členy byli starosta obce, tepelský hejtman, zemský knížecí lékař pramenů a zástupce tepelského kláštera. Klášter se tak musel zříci práva vybírat lázeňskou taxu a zasahovat do řízení lázní. Při nástupu komise do úřadu jí klášter předal lázeňskou taxu ve výši 48 760 zlatých¹⁶⁵.

Dne 8. května 1852 si Mariánské Lázně připomínaly 100. výročí narození svého medicínského zakladatele, Dr. Johanna Josefa Nehra. Při té příležitosti byla ulička kolem domu Zlatá koule pojmenována Nehrova. Toto jméno ulička nese dodnes.

Roku 1853 byla postavena budova mariánskolázeňské obecné školy. Domu se začalo říkat Reitenberger. Od března 1956 sídlí v domě základní hudební škola Fryderyka Chopina.

V lese nedaleko Lesního pramene zřídil klášter roku 1860 pilu, kde se vyráběly bedny na rozesílání lahví mariánskolázeňských minerálních vod. Místo se však stalo oblíbeným výletním cílem lázeňských hostů, a tak netrvalo dlouho a místo pily zde vznikla kavárna s názvem Maxthal¹⁶⁶.

8.1 Lázeňská taxa

Roku 1852 byla podle výnosu českého místodržitelství zvýšena lázeňská taxa. Její výše se odvíjela od majetkových poměrů lázeňských hostů a zůstala stejná až do roku 1885. Osvobození od jejího placení byli: c.k. důstojníci (bráno sestupně od hodnosti kapitána), c.k. úředníci nižších tříd, graduovaní lékaři a ranhojiči se svými rodinami, duchovní a kantoři dočasně působící ve zdejších nekatolických církevních zařízeních a nejchudší (návštěvníci špitálu pro chudé). Ostatní návštěvníci byli rozděleni do tří majetkových tříd.

Do první třídy patřili šlechtici, vysocí úředníci a důstojníci, velkoobchodníci a bankéři, továrníci a velkoobchodníci z hlavních měst. Výše taxy pro ně činila 5 zlatých a 25 krejcarů.

Druhou třídu tvořili všichni ostatní samostatně přijedší návštěvníci, kteří nebyli zahrnuti ve třídě první a výše taxy byla 3 zlaté a 15 krejcarů.

---

¹⁶⁵ www.hamelika.cz/historie.htm

¹⁶⁶ Dnešní výletní kavárna a hotel Lunapark, svůj dnešní název dostala po roce 1945 a v provozu byla do roku 1990, kdy začala chátrat. Na začátku 21. století byla naštěstí obnovena a objekt funguje opět jako oblíbená výletní kavárna Lunapark, od roku 2005 je v budově i čtyřhvězdičkový hotel Harmonie (viz obrazová příloha 8.6).

Do třetí třídy byly zahrnuty děti mladší 15ti let a služební personál, v tomto případě výše poplatku činila 60 krejcarů¹⁶⁷.

8.2 Hudební taxa a lázeňský orchestr

Stálý lázeňský orchestr v Mariánských Lázních existoval již od roku 1821, kdy jeho zřízení povolil opat Reitenberger. Stal se tak nejstarším symfonickým orchestrem v českých zemích¹⁶⁸. Prvním kapelníkem se stal Josef Schurwann pocházející z vesnice Mnichov, nacházející se nedaleko Mariánských Lázní. Orchestr pak v lázeňské sezoně hrával vždy ráno a večer u Křížového pramene a účinkoval na plesech a dalších lázeňských zábavách. Hudebníci však nebyli zaměstnanci lázní a tak si vydělávali sbíráním peněz při produkcích. Dalším zdrojem příjmů byla tzv. „zastavenička“, kdy hráli večer pod okny nově přijedším hostům.

Tato situace se změnila až roku 1852, kdy správa orchestru přešla do majetku lázeňského fondu¹⁶⁹. V tomtéž roce bylo v Mariánských Lázních zavedeno také vybírání tzv. hudební taxy, ze které byly hrazeny náklady lázeňského orchestru a také část platů jeho členů. Hudební taxa nebyla vybírána za osobu, ale za tzv. „partaj“. Partají se rozuměla celá rodina i se služebnictvem, která byla v kurlistě zapsána pod jedním číslem. Také vybírání této taxy bylo rozděleno, tentokrát do dvou skupin. Klíč byl stejný jako u taxy lázeňské – 3. skupina, tj. služebnictvo a děti, byla součástí dané partaje. Důstojníci a úředníci osvobození od lázeňské taxy platili zvýhodněnou sazbu 1 zlatý, ostatní, když byla v partaji pouze 1 osoba, tak 1. skupina 4 zlaté, 2. skupina 2 zlaté, dále se sazba dle počtu osob zvyšovala o 1 zlatý. Nejvyšší sazba byla 8 zlatých (1. skupina) a 6 zlatých (2. skupina) u 5ti osob a více. Hudební taxu platili lidé při pobytu delším než 8 dnů¹⁷⁰.

8.3 Nové jímání Křížového pramene

Roku 1854 byla opravována kopule pavilonu Křížového pramene, na jejímž vrcholu poté stanul dvojitý kříž. Tento kříž je arcibiskupským znakem, který premonstráti užívali, neboť zakladatelem tohoto řádu byl sv. Norbert, který byl arcibiskupem v Magdeburgu. Pavilon a

---

¹⁶⁷ *Bäder-Lexikon der Curorte Carlsbad, Teplitz – Schönau, Marienbad, Franzensbad und Bad Ester: inclusive Giesshübel-Puchstein, Eichwald, Königswart, Sangerberg, nebst einem merkantill-gewerblichen Adresslexikon in- und ausländischer Industrie*; Karlsbad, Marienbad; Ditrich, Schusser; 1878; s. 211

¹⁶⁸ www.zso.cz

¹⁶⁹ *Hamelika*: 11. července 1974; č. 11; ročník II. (elektronická verze na

www.hamelika.cz/shamelika/1974/1974_11/h74_11.htm)

¹⁷⁰ *Bäder-Lexikon der Curorte Carlsbad, Teplitz – Schönau, Marienbad, Franzensbad und Bad Ester: inclusive Giesshübel-Puchstein, Eichwald, Königswart, Sangerberg, nebst einem merkantill-gewerblichen Adresslexikon in- und ausländischer Industrie*; Karlsbad, Marienbad; Ditrich, Schusser; 1878; s. 211

hlavně kopule s dvojitým křížem se stal emblémem města a nedotknutelnou ochrannou značkou Mariánských Lázní¹⁷¹.

Když musel roku 1858 ze zdravotních důvodů skončit se svou praxí Dr. Heidler, do jeho funkce zemského knížecího zřídelního lékaře nastoupil Dr. Franz Opitz, který v lázních působil již dříve, od roku 1834 jako lázeňský lékař¹⁷². Ten také provedl nové analýzy Křížového pramene. Již dříve bylo známo, že minerální složení pramene kolísá. To bylo způsobeno pronikáním podzemní vody, neboť vývěr pramene není nijak zvlášť hluboký. Ještě Dr. Heidler vedl v roce 1857 s opatem Heinlem jednání o novém jímání Křížového pramene. Zásah byl velice riskantní, neboť kdyby se Křížový pramen ztratil, což se v nedávné minulosti už vinou nešetrných zásahů do okolního terénu málem stalo, byla by ohrožena celá existence lázní, neboť Křížový pramen zde byl hlavním léčebným prostředkem.

Nicméně se v říjnu 1858 přistoupilo k pracím. Se souhlasem české vlády jmenoval opat Heintl speciální komisi, jejímž představeným byl profesor Hornické akademie v Příbrami Karel Heyrovský a která na práce dohlížela. Dosavadní jímání pramene bylo vyčištěno a upraveno osmibokou trychtýřovitou šachticí. Po tomto zásahu následná analýza pramene potvrdila, že se mineralizace pramene a dokonce i jeho vydatnost částečně zvýšila. Pro pitnou kúru ale bylo možno denně odebrat maximálně 8000 pohárů¹⁷³.

8.4 Rudolfův pramen

Je jedním z nejmladších původních mariánskolázeňských pramenů. Jeho vývěr se nachází nedaleko Ferdinandova pramene v dnešním Úšovickém parku. O existenci pramene se vědělo již dříve, jeho analýzy provedl již profesor Steinemann. Původně se nazýval Luční, protože vyvěral na louce, která byla soukromým pozemkem úšovického sedláka, který však nechtěl pozemek prodat a pramen nevyužíval. Až roku 1865 se opatu Heinlovi podařilo odkoupit pozemek v těsné blízkosti pramene a vrtem ho na něj stáhnout¹⁷⁴. Pramen byl odborně jímán, roku 1866 byla pražským profesorem Lerchem provedena jeho analýza a o rok později byl přestřešen. Svůj dnešní název získal na počest syna císaře Františka Josefa I., korunního prince Rudolfa.. Roku 1902 byl pramen nově zachycen a byl zde postaven dřevěný pavilón, který tu stojí dodnes. O

---

¹⁷¹ www.hamelika.cz/prameny/KRIZOVY/krizovy.htm

¹⁷² ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006, s. 109

¹⁷³ www.hamelika.cz/prameny/KRIZOVY/krizovy.htm

¹⁷⁴ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab4.htm); s. 62 – 72

10 let později, roku 1912, byl z Úšovic potrubím vyveden do centra lázní, na kolonádu Karolinina pramene.

8.5 Správní změny

Dne 29. května 1865 byly Mariánské Lázně výnosem císaře Františka Josefa I. povýšeny na město. Rok poté, 1. června 1866, byl městu udělen znak.

Znak je tvořen třemi poli vzniklých dělením a v horní polovině ještě polcením. V pravém horním poli se nachází Panna Maria Pomocná nesoucí na rukou malého Ježíška jako patronka města. V levém horním poli se nachází obraz kopule Křížového pramene jako symbol města. Ve spodní části znaku je stříbrná kašna mezi dvěma jedlemi ovinutá Aeskulapovým hadem jako symbol lékařství¹⁷⁵. (viz obrazová příloha 4.2)

Dne 3. května 1867 zemřel v tepelském klášteře po krátké nemoci opat Marian Heintz a jeho nástupcem se stal 11. července 1867 zvolený Maxmilian Liebsch¹⁷⁶.

Prvním počinem nového opata byla rekonstrukce a opětovné rozšíření budovy Nových Lázní. Stavba začala na podzim 1867 a dokončena byla následujícího roku. Budova dosáhla celkové délky 112 metrů a počet kabin se zdvojnásobil. Následujícího roku 1869 byl do Nových Lázní přiveden z Úšovic potrubím Ferdinandův pramen.

Dne 27. října 1868 byla rozpuštěna stálá lázeňská komise vzniklá roku 1851 a také byla zrušena funkce lázeňského lékaře pramenů. Mariánské Lázně tak získaly zcela městskou samosprávu.

Až v květnu 1878 byla dokončena budova radnice, která k tomuto účelu slouží dodnes. Základní kámen byl položen 13. dubna 1877¹⁷⁷ a plány pro budovu vypracoval architekt Streit z Vídně.

8.6 Architektura – Fridrich Zickler

Architektura počátku druhé poloviny 19. století je neodmyslitelně spjat se jménem stavitele Fridricha Zicklera, který se narodil 20. září 1829 a zemřel 2. srpna 1899. Některé jeho stavby nacházíme v Mariánských Lázních ještě dnes v jejich původní podobě.

Evangelický kostel – byl postaven roku 1857. Nachází se na dnešním Mírovém náměstí mezi hotelovým komplexem Pacifik–Astoria a domem Luxor. Z popudu německých

---

¹⁷⁵ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 22

¹⁷⁶ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab4.htm); s. 62 – 72

¹⁷⁷ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 64

evangelických pacientů byla v Mariánských Lázních založena evangelická obec. Od roku 1852 se v lázních konaly evangelické bohoslužby. V tomtéž roce vznikl organizační výbor, který si dal za cíl postavit v Mariánských Lázních evangelický kostel. V čele výboru stál pruský zemský rada W. von Kröcher. Byla vyhlášena veřejná sbírka a z jejího výtěžku byl dne 21. července 1852 zakoupen stavební pozemek¹⁷⁸. Povolení stavby kostela však bylo c.k. hejtmánstvím v Teplé odmítnuto a toto odmítnutí potvrdilo i pražské místodržitelství, protože se domnívalo, že stavba nekatolického kostela není žádoucí. Až o rok později, dne 23. července 1853 se Kröcherovi podařilo získat povolení od samotného císaře.

Pseudorománský kostel byl mariánskolázeňským architektem Fridrichem Zicklerem vystavěn podle plánů pruského královského stavebního rady, architekta Christiana Gottlieba Cantiana. Kostel byl slavnostně vysvěcen dne 27. června 1857 za přítomnosti pruského krále Fridricha Viléma IV., který zde v té době byl na svém posledním léčebném pobytu.

Jako nekatolická modlitebna však kostel nesměl mít vlastní zvonici ani věž. Aby budově nechybělo zřetelné kostelní znamení, zakoupila roku 1872 evangelická obec pozemek vedle kostela a postavila tu tzv. Evangelický dům¹⁷⁹, kde byla postavena zvonice se třemi zvony, což zakázáno nebylo. V evangelickém domě se nacházel byt faráře a provozní místnosti. Vlastní dřevěnou zvoničku kostel získal až roku 1920, kdy byl Evangelický dům přestavěn na hotel a jeho věž odstraněna.

Městské divadlo – bylo stavěno v letech 1866 – 1868. Na budovu divadla bylo pamatováno již v původním zastavovacím plánu města z roku 1818. Budova měla stát poblíž Křížového pramene, na místě dnešní Zpívající fontány¹⁸⁰. K její realizaci však nikdy nedošlo. Prozatímní dřevěné divadlo vzniklo v zahradě Václava Skalníka za jeho domem Strauss. Poprvé se zde hrálo 14. června 1820¹⁸¹. Poté, co roku 1852 převzal vedení divadla Johann Musil, bylo toto divadlo v roce 1853 strženo a zřízeno nové, ovšem také jen provizorní, za rybníkem, který sloužil k plavení koní a nacházel se za domem Zvon, nedaleko náměstí Franze Josefa I.¹⁸². Trvalo mu však dalších 12 let, než přesvědčil vedení lázní o postavení stálého kamenného divadla.

---

¹⁷⁸ *Bäder-Lexikon der Curorte Carlsbad, Teplitz – Schöнау, Marienbad, Franzensbad und Bad Ester: inclusive Giesshübel-Puchstein, Eichwald, Königswart, Sangerberg, nebst einem merkantill-gewerblichen Adresslexikon in- und ausländischer Industrie*; Karlsbad, Marienbad; Ditrich, Schusser; 1878; s. 221

¹⁷⁹ Č.p. 136, dnešní dům Luxor

¹⁸⁰ www.hamelika.cz/kultura/DIVADLO/DIVADLO.HTM

¹⁸¹ FELBINGER, Johann Nepomuk: *Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855*; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008; s. 35

¹⁸² Dnešní Mírové náměstí

Místo pro divadlo bylo určeno na místě onoho rybníka za domem Zvon, neboť díky tomu, že v okolí Křížového pramene vznikl kursál a monumentální kostel Nanebevzetí Panny Marie, se divadlo na místo určené v roce 1818 již zkrátka nehodilo. Plány k divadlu vypracoval a stavbu vedl architekt Fridrich Zickler. Klášter Teplá poskytl stavební pozemek (rybník) a celá stavba byla financována z fondu lázeňské taxi. Klasicistní divadlo bylo slavnostně otevřeno v předvečer narozenin císaře Františka Josefa I., dne 17. srpna 1868¹⁸³.

V roce 1905 bylo divadlo přestavěno do secesní podoby podle plánů architekta Alfréda Wachlera a tuto podobu nese dodnes.

Kolonáda Lesního pramene – dvoukřídlá klasicistní kolonáda nahradila původní kruhový pavilon. Byla vystavěna v roce 1869 podle plánů Fridricha Zicklera. Původně byla otevřená. K jejímu plnému uzavření a zasklení došlo až v letech 1955 – 1957.

Rozhledna Hamelika – byla vystavěna Fridrichem Zicklerem roku 1876. Jedná se o 20 metrů vysokou vyhlídkovou věž, na jejíž vrchol stoupá 100 točitých schodů. K věži jsou ještě připojeny polorozpadlé zdi a vstupní portál. Celá stavba má navozovat atmosféru romantické zříceniny.

Její realizaci si objednal Ernst Adolf Lucha, který si v roce 1872 na vrchu Hamelika zařídil výletní kavárnu Panorama¹⁸⁴, aby zvýšil atraktivitu okolí. Na věži byl umístěn teleskop, kterým bylo možno pozorovat ruch v mariánskolázeňských ulicích¹⁸⁵.

Dnes již rozhledna pohled přímo do centra lázní nenabízí, neboť kopec za dobu od jejího vzniku zarostl vysokými stromy. Nicméně oblíbeným výletním místem je dodnes. Roku 2006 byla rozhledna plně zrekonstruována a věž byla překryta plechovou stříškou.

Anglikánský kostel – budova z roku 1879 se nachází ve svahu pod dnešní Ruskou ulicí. Kostel vznikl z popudu paní Ann Scott of Rondono, která roku 1877 předala tehdejšímu starostovi Mariánských Lázní Dr. Augustu Herzigovi 12 000 zlatých na jeho stavbu. Chtěla tím uctít památku svého manžela, Johna Scotta of Rondono, který byl v Mariánských Lázních na léčení a dne 16. července 1867 v domě Paříž, ve kterém bydlel, zemřel¹⁸⁶.

Stavba anglikánského kostela byla v Rakousko-Uhersku ojedinělá. Byla započata roku 1878 a sám tepelský klášter pro ni poskytl bezplatně pozemek. Plány vypracoval londýnský architekt William Burghes a Fridrich Zickler vedl stavební práce. Novogotický kostelík,

---

¹⁸³ STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/Staab4.htm); s. 62 – 72

¹⁸⁴ Kavárna stojí dodnes, avšak bohužel od 90. let minulého století není v provozu a chátrá.

¹⁸⁵ www.hamelika.cz/ulice/PANORAMA/panorama.htm

¹⁸⁶ www.hamelika.cz/pamatky/kostely/ANGLIKOST.HTM

postavený ve stylu anglického venkovského kostela z neomítnutých cihel, byl slavnostně otevřen 15. července 1879 a byl zasvěcen Ježíši Kristu. Aby vysvěcení mohlo vůbec proběhnout, musel mít kostel vlastníka. Aby se proces urychlil, zapsal se jako vlastník kostela sám starosta Herzig a byl pak i jeho správcem. Největší slávy se kostel dožil v dobách pobytů anglického krále Edwarda VII.

8.7 Dr. Enoch Heinrich Kisch

Narodil se roku 1841 a pocházel ze staré pražské židovské rodiny. Ve 21 letech promoval na lékařské fakultě, kde byl jeho profesorem byl Josef Löschner, osobní lékař císaře Franze Josefa I.¹⁸⁷. Na Löschnerovo doporučení se Kisch již roku 1863 stal lázeňským lékařem v Mariánských Lázních a zůstal jím až do roku 1913. Svou práci soustřeďoval na poruchy krevního oběhu a pozitivní vliv uhličitých koupelí na srdce a cévy. Dr. Kisch psal do novin a časopisů odborné články o léčebných prostředcích v Mariánských Lázních a o jejich účincích.

Při své práci nejvíce důvěřoval Rudolfovu prameni a v roce 1872 objevenému prameni Alexandra¹⁸⁸. Proto chtěl v Úšovicích, poblíž jejich vývěrů, postavit vlastní lázeňské centrum, které by bylo konkurencí klášterním lázeňským zařízením¹⁸⁹. Dokonce měl v úmyslu koupit budovu Císařských lázní ve Františkových Lázních, avšak ani jedno se mu nezdařilo. Také prosazoval, aby byl v lázních zřízen odborný ústav pro diagnostiku a klinickou kontrolu během léčení pacientů¹⁹⁰.

Roku 1871 si nechal v blízkosti Lesního pramene postavit dům, který dostal název Vila Kisch¹⁹¹. Byl také průkopníkem v té době novinky – zařídil si ve svém domě vlastní ordinaci. Do té doby ordinovali lékaři přímo na kolonádě a nemohli tak proto pacienty optimálně vyšetřit. Mnohdy muselo stačit pouhé vypláznutí jazyka a popsání problémů. Za vážnějšími pacienty docházeli lékaři přímo do hotelových pokojů.

Po tom, co si ordinaci zařídil Dr. Kisch, začali si je zařizovat i ostatní lékaři. Na domech, ve kterých ordinovali, byly vyvěšeny tabulky s jejich jménem a ordinační dobou. U každé ordinace byla pochopitelně zřízena i čekárna.

---

¹⁸⁷ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s.112

¹⁸⁸ Pramen Alexandra vyvěrá na začátku dnešního Úšovického parku, pod budovou kasina Lil.

¹⁸⁹ ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 23

¹⁹⁰ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 113

¹⁹¹ Č.p. 113, dnešní dům Seifert v Třebízského ulici nad Lesním pramenem

Dr. Enoch Heinrich Kisch zemřel roku 1918 ve Vídni, kam se po roce 1913, kdy se v Mariánských Lázních vzdal své lékařské praxe, přestěhoval. Jeho příbuzným byl novinář a spisovatel, taktéž pozdější návštěvník Mariánských Lázní, Egon Erwin Kisch¹⁹².

8.8 Dr. Siegfried Samuel Basch

Byl židovského původu a narodil se 9. září 1837 v Praze¹⁹³. Byl profesorem experimentální patologie na univerzitě ve Vídni, členem mnoha vědeckých společností. V letech 1864 – 1867 působil v Mexiku jako osobní lékař mexického císaře Maxmiliána Habsburského, bratra rakouského císaře Františka Josefa I.. Po Maxmiliánově popravě se vrátil i s jeho ostatky do Evropy a roku 1868 vydal knihu „Erinnerungen an Mexiko: Geschichte der letzten zehn Monate des Kaiserreichs“ („Vzpomínky na Mexiko“), ve které sepsal i zprávu o Maxmiliánově smrti.¹⁹⁴

V Mariánských Lázních začal ordinovat roku 1869 a po 35 let sem vždy přijel na sezonu a působil zde jako lázeňský lékař. Svou ordinaci měl v domě Windsor. Byl také dlouholetým předsedou Spolku mariánskolázeňských lékařů.

Jeho hlavním přínosem, nejen pro Mariánské Lázně, byl objev nekrvavého měření tlaku. „Mezi zdejšími hosty nebyla nouze o hypertoniky¹⁹⁵ a potřeba objektivního měření krevního tlaku byla obzvláště naléhavá. Baschovi předchůdci odhadovali tlak pacientů podle pulsu, popř. užívali tzv. krvavou metodu po předchozí punkci tepny; Basch se zabýval metodou nekrvavého měření krevního tlaku. Jeho syntéza teorie s praxí byla neobyčejně šťastná a nesla výsledky. (...) Basch sestrojil přístroj sfygmomanometr založený na principu stlačení tepny kapslí s gumovou membránou, přičemž se vyhmatavalo vymizení pulsu na periferii.¹⁹⁶“ Dr. Baschovi se také podařilo prokázat, že zvýšený krevní tlak přináší riziko cévních příhod. Názory obsažené v jeho dílech o arterioskleróze a o vysokém krevním tlaku jsou vesměs již na dnešní úrovni. Dr. Basch zemřel dne 25. dubna 1905 ve Vídni¹⁹⁷.

Roku 1930 byl doktoru Baschovi ve spodní části Goethova náměstí odhalen bronzový pomník od drážďanského sochaře Wrby, který však byl za 2. světové války, kvůli Baschovu židovskému původu, odstraněn a odvezen do sběrný kovů. Obnoven byl až roku 1987 díky velkému úsilí Dr. Vladimíra Křížka. Nový pomník je dílem sochaře Vítězslava Eibla (viz obrazová příloha 7.1).

¹⁹² ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 23

¹⁹³ www.hamelika.cz/OSOBNOSTI/VYZNACNEOSOBNOSTI.htm#BASCH Siegfried Samuel

¹⁹⁴ ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 23

¹⁹⁵ Hypertonik – člověk se zvýšeným krevním tlakem

¹⁹⁶ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s.114

¹⁹⁷ www.hamelika.cz/OSOBNOSTI/VYZNACNEOSOBNOSTI.htm#BASCH Siegfried Samuel

8.9 Dr. August Herzig

Narodil se 20. března 1839 v mariánskolázeňském domě Zelený kříž. Byl synem Leopolda Herziga, který od roku 1833 zastával funkci tepelského ordinária a zemského zřídelního lékaře. Jeho matkou byla Augusta, rozená Scheuová – dcera klášterního ordinária Fidelia Scheua¹⁹⁸.

Vystudoval univerzitu ve Vídni, kde v květnu 1862 promoval jako doktor medicíny, rok poté v Praze promoval jako doktor chirurgie. Pak se vrátil do Mariánských Lázní, kde působil jako lázeňský lékař. Herzig se také s chutí zapojoval do veřejného dění. Nejdříve se stal komunálním politikem a netrvalo dlouho a byl zvolen starostou Mariánských Lázní. Tuto funkci zastával dvakrát – v letech 1873 – 1880 a 1892 – 1899¹⁹⁹.

Roku 1872 byla zprovozněna železniční trať Vídeň – Cheb se zastávkou v Mariánských Lázních. S příchodem železnice vypukla ve městě stavební horečka. S neobyčejnou rychlostí se zastavovaly volné parcely v prostoru mezi nádražím a lázněmi.

Doktor Herzig však naštěstí již v začátcích zadržel doslova nájezdy stavebních podnikatelů. Vypracoval reformu, která ubránila zdravé životní prostředí, pro lázně tolik důležité. Bylo ustanoveno, že mezi lázeňskými budovami musí být nezastavěné meziprostory, maximální výška budov směla být 22,5 m. Odmítl zastavovací plány, dle kterých měl vzniknout stavební komplex mezi dnešním kasinem Lil a Ferdinandovým pramenem, ztroskotat i plán výstavby v parku mezi dnešní hotelovou školou a nemocnicí. Místo toho Herzig prosadil, že se zde musí udržovat zelený pás s lázeňskými parky. Podařilo se mu také zastavit výstavbu budov, kvůli kterým měl zmizet pás lesa mezi hřbitovem a dnešním hotelem Monty chránící další z mariánskolázeňských kyselek jako např. Balbínův či Medvědí pramen – ač byly již rozděleny stavební parcely²⁰⁰. Město mu také vděčí za to, že jeho centrem, v těsné blízkosti Lesního a Křížového pramene, nevede další železnice do Karlových Varů. Ta byla otevřena roku 1898 ve své dnešní trase, nedaleko Ferdinandova a Rudolfova pramene v Úšovicích.

Neznamená to však, že by Herzig odmítal stavět ve městě cokoli nového. Naopak, Herzig byl velice osvíceným člověkem, který si uvědomoval důležitost rozvoje města, ale také to, že se musí činit s mírou a ohledem na životní prostředí. Za jeho působení ve funkci starosty, ale i za jeho přispění ve volebním mezidobí, kdy byl členem městského zastupitelstva, vznikalo mnoho významných budov, které přispěly k rozvoji a věhlasu lázní. Jmenujme např. radnici, anglikánský kostel, Slatinné lázně u Mariína pramene, městskou elektrárnu (z roku 1888), či

---

¹⁹⁸ www.hamelika.cz/analy/HERZIG.HTM

¹⁹⁹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s.116

²⁰⁰ KŘÍŽEK, Vladimír, ŠVANDRLÍK, Richard: *106x Mariánské Lázně, aneb vyprávění o městě, kterému postačilo sto let k dosažení světové proslulosti*; Západočeské nakladatelství; 1990; s. 41 – 44

městskou spořitelnu, v jejímž čele sám stál. Roku 1890 bylo v Mariánských Lázních, jako v prvním místě v Čechách, zavedeno městské pouliční osvětlení²⁰¹. Byla zavedena kanalizace, roku 1894 byla postavena městská nemocnice, 1896 vznikla údolní sypaná přehrada, první Rakousko-Uherské monarchii, která řešila zásobování města užitkovou vodou²⁰².

Dr. Herzig se také zasloužil o povýšení Mariánských Lázní na okresní město. Roku 1897 chtěl předložit v Praze žádost o zřízení okresního hejtmanství. Ostatní zastupitelé se však báli, že jejich žádost nemusí uspět a že by se jim pak okresní hejtmanství v Teplé mohlo mstít. Dohodli se proto na kompromisu, že do Prahy předloží žádost alespoň o nižší statut – okresního zastupitelství. Pražský místodržící pak ale Herzigovi sám nabídl možnost zřízení okresního hejtmanství v Mariánských Lázních. Než se ale vše náležitě vyřídilo, uplynulo 5 let a Herzig už se vyhlášení mariánskolázeňského okresního hejtmanství dne 1. října 1902, nedožil²⁰³.

Protože Herzig brzdil necitlivou výstavbu, stal se terčem nenávisti podnikatelů. Vyvstala proti němu pomlouvačná kampaň, že starosta město zbytečně zadlužuje. „*Argumentem se také stala především hrozba protržení nové hráze. Sypaná hráz byla novinkou a když se objevilo její prosakování (dnes obvyklý a běžný jev hrází), jásali kritici a děsili město, že lázně smete obrovská vodní vlna.*“²⁰⁴. Jakýkoli návrh starosta podal, jeho odpůrci v zastupitelstvu smetli ze stolu a tak byl Herzig přinucen k rezignaci. Jeho posledním počinem byly smlouvy s maďarskou vagónkou Gans, u které objednal tramvajové vozy pro nově vznikající tramvajovou městskou dopravu.

Dr. August Herzig zemřel náhle 25. září 1901. Z jeho domu Zelený kříž vyšel obrovský smuteční průvod. Zněly zvony všech kostelů bez rozdílu církví a lázeňský orchestr hrál Beethovenovy a Chopinovy skladby.

18. května 1913 byl Dr. Herzigovi odhalen bronzový pomník v nadživotní velikosti od vídeňského sochaře Edmunda Klotze, který stával na prostranství proti dnešnímu hotelu Bohemia²⁰⁵ (viz obrazová příloha 7.2). Za 2. světové války byl však díky svému materiálu roztaven a použit na válečné účely. Pomník již nebyl obnoven.

---

²⁰¹ www.hamelika.cz/ostatni/herzig.htm

²⁰² www.hamelika.cz/analy/HERZIG.HTM

²⁰³ www.hamelika.cz/ostatni/herzigmest.htm

²⁰⁴ www.hamelika.cz/analy/HERZIG.HTM

²⁰⁵ www.hamelika.cz/ostatni/herzig.htm

8.10 Židovská synagoga

Byla vystavěna v roce 1884. O stavbě reprezentační synagogy se uvažovalo již od založení židovského hřbitova v roce 1872²⁰⁶. Židovští hosté a od roku 1848 i obyvatelé města se zatím soustřeďovali do domu s oficiálním názvem Židovský špitál a modlitebna²⁰⁷, který byl postavený v roce 1861. Tento dům patřil Židovskému výboru a byla v něm i košer jídelna.

Mariánskolázeňská synagoga byla financována ze sbírek mezi zdejšími židovskými hosty. Pan Salamon Šimon, který byl předsedou zdejší náboženské obce, daroval na stavbu synagogy pozemek vedle svého domu Štefanie (č.p. 159), na Hlavní třídě. Plány vypracoval mariánskolázeňský stavitel Eduard Stern.

Synagoga byla slavnostně otevřena dne 1. srpna 1884. Byla, stejně jako římskokatolický kostel, vystavěna v novobyzantském slohu. „*Vysoké stavbě dominovaly dvě cibulovité věže, a nešetřilo se uměleckou výzdobou. Stavba měla půdorys 27,4 x 20,4 metrů. Měla nádherná mozaiková okna, uvnitř mramorové sloupy se zlatými vložkami a nádherný oltář.*“²⁰⁸ V roce 1898 věnoval Max Halbmayer, syn bývalého starosty Josefa Dionyše Halbmayera, synagoze varhany, neboť byl sám nadšeným varhaníkem.

Dnes již synagoga bohužel nestojí, o křišťálové noci, v roce 1938 byla vypálena nacisty.

8.11 Alfréd Ambrož Clementso

Narodil se dne 28.10. 1831 v Chebu²⁰⁹. Byl německo-francouzského původu²¹⁰. V Praze vystudoval filozofii a teologii. V letech 1857 – 1871 byl kaplanem v Mariánských Lázních, pak také krátce zastával funkci inspektora pramenů. Dne 14. září 1887 byl zvolen 48. opatem tepelského kláštera²¹¹. Do funkce nastoupil po Bruno Baierlovi (opatem 1867 – 1887) a setrval v ní do své smrti 19. července 1900.

Dva roky po svém nástupu přijal do klášterních služeb architekta Josefa Schaffera jako ředitele klášterních lázeňských zařízení v Mariánských Lázních. Ten pak provedl velkolepou přestavbu lázeňských budov.

---

²⁰⁶ Židovský hřbitov se nachází v lese, nedaleko Medvědiho pramene, v jeho těsné blízkosti vede železniční trať na Cheb.

²⁰⁷ Dům č.p. 102 nacházející se v Lesní ulici nad dnešním muzeem při jednom ze vstupů do geologického parku

²⁰⁸ ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 14 – 15

²⁰⁹ www.hamelika.cz/OSOBNOSTI/VYZNACNEOSOBNOSTI.htm#CLEMENTSO Ambros Alfred

²¹⁰ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 75

²¹¹ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 306

V roce 1893 řídil opat oslavy 700. založení kláštera a u této příležitosti dostal klášterní kostel nový novorománský portál, dílo Josefa Schaffera. Za vlády opata Clementsa se také konečně podařilo prosadit blahořečení zakladatele kláštera Hroznaty. Slavnost Hroznatova blahořečení se na klášterním nádvoří konala dne 16. září 1898²¹².

Po opatovi Clementsovi byla pojmenována ulice Clementsostraže (dnešní Chebská). Na jeho počest také získal jméno Alfréd nový pramen, objevený v roce 1900 při novém jímání pramenu Alexandra. Vývěr tohoto pramene se nacházel jen 120 cm od vývěru pramene Alexandra. Pramen Alfréd však měl kolísavou vydatnost, která v 50. letech 20. století klesla natolik, že již nemohl být dále využíván a pavilónek, který ho chránil musel být roku 1958 stržen²¹³.

Dodnes však v Mariánských Lázních na opata Clementsa upomíná Clementsova vyhlídka, která se dnes nachází nad hotelem Esplanade, na jehož místě býval velký kamenolom. Na tomto místě opat rád trávil svůj čas a hleděl při tom dolů na Mariánské Lázně. Dnes se zde nachází pomník v podobě kamenné lavičky (viz obrazová příloha 7.4).

8.12 Hlavní lázeňská kolonáda

V letech 1888 – 1889 nechal opat Clementso z popudu starosty Herziga postavit novou kolonádu. Ta nahradila původní uzavřený Kursál.

Plány ke vzhledné novobarokní stavbě vypracovali architekti Hans Miksch a Julian Niedzelsky z Vídně. Provedena byla kynžvartským stavitelem Johannem Königem. Nosná konstrukce z oceli byla vyrobena mostárnou I. G. Griedel ve Vídni, litinové dekorace jsou dílem Salmovských železáren Blansko. Litina je zavěšena na ocelové konstrukci nýtováním nebo šrouby.

Inspirací pro stavbu kolonády se stala o 10 let dříve vzniklá Vřídelní kolonáda v Karlových Varech (dnes již neexistující). Mariánskolázeňská kolonáda je dlouhá 119 metrů a široká 12 metrů. Spolu se sloupovou halou butiků, které zde zůstaly až do celkové rekonstrukce areálu v 80. letech minulého století, měřila promenáda dohromady 180 metrů a stala se tak nejdelší kolonádou v lázeňských městech. Vřídelní kolonáda v Karlových Varech měřila tehdy 169 metrů²¹⁴.

Oba konce kolonády byly opatřeny helmicemi, avšak v roce 1913 byla severní helmice sejmuta, aby více vynikla kopule Křížového pramene (viz obrazové přílohy 5.16 a 5.17).

---

²¹² HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 20

²¹³ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 34 – 35

²¹⁴ *Sborník muzea Karlovarského kraje*; 16/2008; s. 174

8.13 Architektura přelomu století – Josef Schaffer

Jeho otcem byl bečovský kupec Jan Schaffer a matkou Elizabeth, rozená Sommerová, dcera tepelského klášterního knihovníka. Narodil se dne 21. května 1862 v domě Bílá labuť, kde jeho rodiče bydleli. Když mu byly 3 roky, jeho matka ve 30ti letech zemřela. Otec se znovu oženil, avšak na svou matku Schaffer nikdy nezapomněl.

Vychodil základní školu v Mariánských Lázních, pokračoval na plzeňském gymnáziu a pak odešel do Vídně, kde v letech 1879 – 1882 studoval na Akademii výtvarných umění. Již během studií podnikal cesty do ciziny, navštívil Švýcarsko a Itálii. Jeho stavby, které vytvářel zpravidla v novorenesančním slohu, nesou často prvky italské a francouzské renesance. Po ukončení studií byl zaměstnán jako architekt v ateliéru Emila Rittera von Förstera, který byl švagrem jeho profesora na akademii, Theofila von Hansena. Zde vyprojektoval mj. bankovní dům Allgemeine Boden-Credit-Anstalt, který stojí ve Vídni v Teinfaltsraße. Roku 1886 změnil zaměstnání, nastoupil jako technický úředník a architekt v obci Dolní Medling.

1889 se vrací do Mariánských Lázní, kde se stal ředitelem klášterních zdravotnických zařízení, byl také vedoucím městské stavební komise. Roku 1891 se oženil s Marií Königovou, dcerou místního stavitele Johanna Königa, toho, který vedl stavbu hlavní kolonády.

Se svou rodinou bydlel v domě Palladio, který si roku 1903 postavil. Roku 1930, po 41 letech práce pro klášter odešel do důchodu. Josef Schaffer zemřel dne 15. června 1938 a je pohřben na zdejší hřbitově. Jeho monumentální náhrobek má být symbolem vztahu k italské renesanci (viz obrazová příloha 7.5)²¹⁵.

Mezi jeho díla patří přestavba Slatinných lázní, výstavba městské nemocnice (1893 – 94), výstavba školy Sever (1901)²¹⁶ či budova klášterní inspekce pro klášter Teplá v Mariánských Lázních²¹⁷. Je též autorem klášterní knihovny v Teplé (1902 – 1910). Mezi jeho nejdůležitější a nejzdařilejší díla ale s určitostí patří:

Centrální lázně – komplexní přestavba budovy č.p. 1, tehdy ještě Starých lázní, byla prvním Schafferovým velkým dílem v Mariánských Lázních. Probíhala v letech 1891 – 1892. Budova byla zvýšena o jedno patro a uvnitř přizpůsobena nárokům pacientů. Nově byla také zrekonstruována fasáda domu, která dostala novorenesanční vzhled. Po dokončení rekonstrukce byla budova přejmenována na Centrální lázně.

²¹⁵ www.hamelika.cz/OSOBNOSTI/VYZNACNEOSOBNOSTI.htm#SCHAFFER Josef

²¹⁶ Nachází se v Ruské ulici poblíž pravoslavného kostela sv. Vladimíra, ve škole nebyla tělocvična, tu škola dostala až roku 1985.

²¹⁷ Dnes hotel Reitenberger, budova vedle ředitelství lázní Mariánské Lázně a.s.

Nové lázně – rozsáhlá přestavba budovy Nových Lázní č.p. 53, uskutečněná v letech 1892 – 1896 patří k Schafferovým vrcholným dílům. Stavba probíhala pouze od října do dubna, protože během lázeňské sezony musel být dodržován stavební klid. Postupně tak byly vybudovány dvě postranní křídla, po postavení střední části budovy, kdy byla také provedena demolice staré budovy Parních lázní, byly dne 13. května 1895 předány do provozu Římské lázně²¹⁸. Plně otevřeny byly Nové Lázně 1. června 1896²¹⁹. Budova je 112 metrů dlouhá a 58 metrů široká.

Nejmonumentálnější částí budovy je ona středová část, která je ohraničena dvěma věžemi spojenými s vlastní stavbou lodžiemi, jejíž sochařská a reliéfní výzdoba má hlubokou symboliku. Na vrcholu je socha Hygieie, řecké bohyně zdraví a čistoty. Andělé v trojúhelníkovitém štítu nesou mramorovou desku s letopočtem stavby (1895).

Mezi čtyřmi sloupy je šest alegorických postav – středovou část tvoří vlevo stojící Hojnost a vpravo Důvěra, které společně nesou znak zakladatele lázní – tepelského kláštera. Levá skupina postav znázorňuje nemocného, hledajícího zdraví u Hygieie. Skupina vpravo symbolizuje hospodářský význam lázní – vlevo stojí Balnea jako zosobnění zdraví a krásy jako důsledku lázeňské léčby, naproti ní římský bůh Merkur jako ochránce dopravy a obchodu²²⁰ (viz obrazová příloha 5.24).

Společenský dům Casino – byl vybudován v letech 1899 – 1901 a stejně jako Nové Lázně nese č.p.53. Na nové kolonádě nebylo možno pořádat plesy ani jiné zábavy, neboť nebyla uzavřená a proto vyvstala potřeba stavby nového Kursálu. Tohoto úkolu se zhostil opět Josef Schaffer. Prostorná budova, která má tři velké sály, je spojena chodbou s Novými lázněmi. Alegorické postavy nad průčelím symbolizují jednotlivá umění.

Po svém dokončení se stavba nazývala Kursál, název Casino je až poválečný, i když v domě nikdy opravdové kasino nebylo. V roce 1946 se zde konal 1. mezinárodní filmový festival.

Dům Palladio – novorenesanční dům č.p. 343, nacházející se v blízkosti dnešní základní umělecké školy, si Josef Schaffer postavil pro sebe a svou rodinu. Jeho stavba probíhala v letech 1902 – 1903. Schaffer ho pojmenoval po italském renesančním architektovi Andreovi Palladiovi, který žil v letech 1508 – 1580 a byl tvůrcem paláců a kostelů v Benátkách a ve Vincenze. Tento architekt byl Schafferovým velkým vzorem. Dům Palladio zůstal v majetku rodiny do konce druhé světové války²²¹.

²¹⁸ Římské lázně slouží v dnešní době jako bazén, který je po předchozím objednání veřejně přístupný

²¹⁹ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 58

²²⁰ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 66

²²¹ www.hamelika.cz/ulice/PALLADIO/PALLADIO.htm

8.14 Rod Skalníků

Václav Skalník, který se zasloužil o odvodnění a vysušení bažin v Mariánských Lázních byl pro město určitě nejvýznamnějším členem tohoto rodu. V čele města stál do roku 1843 a až do své smrti 7.10. 1861 pomáhal v údržbě parků svému nástupci, synovi Karlovi.

Karel Skalník nejen pečoval o mariánskolázeňské sady, založil také geologickou sbírku a zaznamenával zdejší povětrnostní poměry. Byl váženým občanem města a přátelil se s doktorem Heidlerem. Se svou o více než 20 let mladší ženou Annou Ludmilou rozenou Kubátovou (narozena dne 16. května 1823 v Mariánských Lázních)²²², měl celkem 8 dětí²²³. Karel Skalník pečoval o zdejší parky do roku 1874, kdy odešel na zasloužený odpočinek. Zemřel 16. listopadu 1880 a je pochován v rodinné hrobce na mariánskolázeňském hřbitově.

Dva z Karlových synů, Karel a Albert, pokračovali v rodinné tradici. Karel Skalník ml. (*1842 – †1925) si v Mariánských Lázních zřídil zahradnictví s prodejem květin. Na pozemcích zahrady domu Strauss si roku 1880 nechal postavit dům Flora (č.p. 128). Albert (*1849 – †1913) se stal městským zahradníkem a tuto funkci zastával až do r. 1911, kdy odešel na odpočinek do Plané, kde o 2 roky později zemřel.

Albertův syn Robert, také vyučený zahradník, však již v Mariánských Lázních nepůsobil. Ačkoli vypracoval plán parkových úprav v dolní části města, o místo vedoucího parků se ucházel marně. Přednost dostali cizinci, kteří do parků přinesli ozdobné prvky vrcholící secese a francouzských zahrad. Po Albertu Skalníkovi nastoupil do jeho funkce Švéd Gustav Svensson, který se proslavil úpravami parků ve Vídni u zámku Schönbrunn²²⁴ a který v Mariánských Lázních provedl úpravu lázeňského parku včetně zřízení rybníčků s kaskádami již v letech 1901 – 1903. Ve funkci ho později vystřídal Němec Hans Wimmer.

Nejslavnějšímu z rodu, Václavu Skalníkovi, byla roku 1962 odhalena busta, jejímž autorem je sochař Josef Bezděk. Socha se nachází v jeho milovaném parku, který nese jeho jméno. Skalníka také připomíná socha zahradníka umístěná na dolní části dnešního Goethova náměstí.

---

²²² ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964; s. 20

²²³ www.hamelika.cz/analy/Skalnik.htm

²²⁴ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 76

8.15 Slavní návštěvníci

Václav Beneš Třebízský (1873, 1884†)

Nejoblíbenější český spisovatel své doby se narodil v úterý 27. února 1849 v Třebízi u Slaného. Byl synem venkovského krejčího a jako jediný z pěti dětí se dožil dospělosti²²⁵. Od dětství však trpěl kloubní i plicní tuberkulózou. Vystudoval gymnázium ve Slaném a v Praze studoval teologii. Byl nejoblíbenějším spisovatelem své doby a jeho díla se vyznačovala velkým vlasteneckým cítěním.

Poprvé se v Mariánských Lázních léčil od 5. srpna 1873 a byl ubytován v budově Starých lázní²²⁶. Podruhé sem přijel „na naléhavou radu lékaře“²²⁷ 3. června 1884 a byl ubytován ve druhém patře domu Rudolfshof²²⁸. Třebízský se však, jak je patrné z jeho dopisů, cítil osamělý, protože ač bylo v lázních mnoho pacientů českého původu, češtinu kolem sebe neslyšel. Později se zde setkal s Gustavem Eimem, českým novinářem a vídeňským dopisovatelem Národních listů, se kterým se již z dřívějška znal, a ten se mu stal v lázních společníkem. Protože cesta od Rudolfshofu byla pro Třebízského namáhavá, nabídli mu tepelští premonstráti ubytování v Tepelském domě. Tam však měli pokoj pouze ve třetím poschodí, takže v jeho stavu to bylo také problematické, jak píše v jednom ze svých dopisů: „*musil jsem do takový výšky asi pětkrát odpočívati.*“²²⁹ Dne 11. června se tak přestěhoval znovu, do hotelu Stadt Moskau.²³⁰ Tentýž den poslal časopisu Lumír povídku „Ušlapán“, kterou zde, v Mariánských Lázních, dokončil.

V polovině června byl nalezen ležet na dláždění před hotelem Stadt Moskau, v bezvědomí a zalit krví. Jeho stav se ještě zhoršil 19. června, kdy jeho ošetřující lékař Dr. Basch vyslovil podezření na zápal plic.

Václav Beneš Třebízský zemřel 20. června 1884 o půl druhé v noci při prudkém záchvatu chrlení krve,²³¹ v Mariánských Lázních v domě Stadt Moskau. Jeho poslední slova byla: „*Nedejte mě umřít! Jsem tak mlád a mám tolik krásných věcí v hlavě, které chci českému lidu napsat!*“²³²

---

²²⁵ RAIS, Karel Václav: *Václav Beneš Třebízský*; vydáno Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých; Praha; 1885; s. 10

²²⁶ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_TREBIZSKY.HTM

²²⁷ RAIS, Karel Václav: *Václav Beneš Třebízský*; vydáno Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých; Praha; 1885; s. 115

²²⁸ Budova dnešní hlavní pošty, pošta sem přesídlila v roce 1913

²²⁹ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_TREBIZSKY.HTM

²³⁰ Dnešní dům Třebízský v Třebízského ulici nad Lesním pramenem

²³¹ RAIS, Karel Václav: *Václav Beneš Třebízský*; vydáno Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých; Praha; 1885; s. 120

²³² *Václav Beneš Třebízský: spisovatel českého lidu*; vydala Česká katolická Charita; Praha; 1954; s. 5

Byl mu vystrojen pohřební průvod k nádraží, odkud byl převezen do Prahy a dne 24. června pohřben na Vyšehradském hřbitově²³³.

V roce 1924, u příležitosti 40. výročí jeho úmrtí mu byla odhalena bronzová pamětní deska u Lesního pramene, zasazená do velkého balvanu v místě, kam Třebízský rád chodíval. Díky svému materiálu však také nepřečkala 2. světovou válku a pamětní kámen byl obnoven v roce 1956. Autorem nové desky je akademický sochař Vítězslav Eibl.

Na domě, ve kterém zemřel, se nachází Třebízského pamětní deska.

Další významní hosté

V roce 1872 navštívil Mariánské Lázně český básník Jan Neruda. Mariánským Lázním se pak věnují dvě jeho novely „Nejmladší ze všech lázní“ a „Kousek novelety mariánskolázeňské“, které byly uveřejněny v jeho díle „Menší cesty“.

V srpnu 1879 přijel do lázní světoznámý český hudební skladatel Antonín Dvořák. Avšak není uveden v kurlistech a jediný doklad o jeho zdejší návštěvě je korespondenční lístek ze dne 31. srpna 1879 adresovaný na zámek Sychrov jeho příteli Göblovi²³⁴.

V roce 1880 v Mariánských Lázních pobývala saská královna Karola, manželka Alberta Saského a vnučka švédského krále Gustava IV. Jejím jménem byl nazván svah táhnoucí se mezi hřbitovem a Lesním pramenem. Do konce 50. let 20. století stával ve svahu vyhlídkový kruhový pavilon. V roce 2003 byl pavilon na vyhlídce Karola obnoven podle návrhu architektů Zdeňka Franty a Dalibora Urbance (viz obrazová příloha 8.1).

Podvkráte byl ve zdejších lázních hostem i „král valčíků“ Johann Strauss ml. Stalo se tak v letech 1890 a 1891. Poprvé přijel dne 18. července 1890²³⁵ a ubytoval se s rodinou a služebnictvem v hotelu Casino²³⁶. Podruhé přijel 5. srpna 1891²³⁷ a se svou třetí ženou Adélou a dcerou Alicí bydleli opět v Ruské ulici, v nedaleké vile Něva č.p. 124.

V domě Anglický dvůr pobýval od 16. srpna 1891 americký spisovatel Mark Twain se svou rodinou. Do kurlistů se zapsal svým vlastním občanským jménem Samuel Langhorn Clemens. V roce 1892 zveřejňoval v časopise The Illustrated London News své zážitky z Mariánských Lázní pod názvem „The Tramp Abroad Again“²³⁸.

---

²³³ RAIS, Karel Václav: *Václav Beneš Třebízský*; vydáno Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých; Praha; 1885; s. 122

²³⁴ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_DVORAK.HTM

²³⁵ *Marienbader Curliste: 1890*

²³⁶ Č.p. 123, dnešní hlavní budova hotelu Grand Spa hotel Marienbad

²³⁷ *Marienbader Curliste: 1891*

²³⁸ www.hamelika.cz/slavnihoste/TWAIN/S_TWAIN.HTM

9. Počátek 20. století v Mariánských Lázních (1900 – 1914)

Počátky 20. století znamenaly pro město pokračování v přestavbě. Rok 1902 lázním přinesl i první hromadný dopravní prostředek, tramvajovou linku, která přivážela lázeňské hosty z vlakového nádraží. Jedna cesta stála 40 haléřů za osobu²³⁹. V tomtéž roce se také Mariánské Lázně staly okresním městem a bylo zde zřízeno okresní hejtmanství.

Roku 1903 byl v Mariánských Lázních založen Výzkumný lázeňský institut. Jeho laboratoře prováděly kontroly složení minerálních vod a biochemická vyšetření pacientů trpících cukrovkou a poruchami látkové výměny. Smyslem těchto vyšetření bylo posouzení stavu pacienta při příjezdu a vyhodnocení pokroku po absolvování léčby.²⁴⁰ Ústav měl dále za úkol pečovat o město z hlediska hygieny a zajišťovat dodávky minerální a užitkové vody. Pod jeho záštitou byla odkryta nová slatiniště, která měla zásoby slatiny pro mnoho tisíc procedur. Mariánské Lázně v tomto ohledu předběhly řadu světových lázní. Jeho vedoucím se stal prof. Dr. Karel Zörkendörfer. Roku 1908 se k financování institutu připojilo i město a tak vznikl název Městský balneologický a hygienický ústav.

9.1 Architektura – Arnold Heymann

Pocházel ze štýrského města Graz a byl synem vídeňského stavbyvedoucího Arnolda Heymanna. Narodil se 9. října 1870. Již ve 28 letech se stal stavebním podnikatelem²⁴¹. Na počátku 20. století vyprojektoval několik staveb v Mariánských Lázních. Jeho stavby nedodržují přesně jeden stavební styl, dají se na nich nalézt prvky secese, ale i ostatních historizujících slohů. Protože se jednalo převážně o přestavby hotelů, některé okrasné prvky si výslovně objednávali i daní hoteliéři. Heymannovy stavby, spolu se stavbami Josefa Schaffera, dodávají lázeňskému centru jeho nezaměnitelný půvab. Architekt Arnold Heymann zemřel ve Vídni v předvečer svých 80. narozenin – 8. října 1950.

Hotel Krakonoš – byl Heymannovou první zakázkou v Mariánských Lázních. S požadavkem na projekt hotelu s pohádkovou tematikou se na něj obrátil Georg Zischka. Ten přišel do Mariánských Lázní jako číšník a pronajal si šenk v hotelu Klinger. V roce 1901 si zakoupil

²³⁹ MLADĚJOVSKÝ, MUDR. Vladislav: *Mariánské Lázně v království českém*; Bibliotéka lékařských spisů populárních; nakladatelství Hejda v Praze; 1902

²⁴⁰ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 74

²⁴¹ www.hamelika.cz/analy/HEYMANN.HTM

pozemek na vrchu nad lázněmi pro budoucí hotel. Ten byl pod názvem Rübezahl slavnostně otevřen roku 1903 a stal se oblíbeným výletním místem britského krále Edwarda VII. Uprostřed nádvoří stávala socha Krakonoše, která je dnes umístěna v lese za hotelem. Na začátku 90. let 20. století začal hotel bohužel chátrat. Před třemi lety začala jeho generální rekonstrukce, která je však vzhledem ke stavu, do jakého se za ta léta objekt dostal, velmi obtížná.

Dům Kavkaz – dříve Klebelsbergův palác s č.p. 9, který vévodil Goethovu náměstí byl již jako hotel Weimar podle Heymannových plánů přestavován v letech 1903 – 1904. Přestavbu si objednal tehdejší hoteliér Hammerschmied. Velkorysá přestavba se projevila i v interiérech – budova byla vybavena ústředním topením, výtahem a každý pokoj měl své vlastní WC, což v té době nebylo běžné²⁴². Tato úprava hotelu souvisela s návštěvami anglického krále Edwarda VII., který zde bydlíval.

Po 2. světové válce byl dům přejmenován na King of England, po přeměně na zotavovnu ROH dostal název Kavkaz. Ačkoli je to architektonicky nesmírně cenná budova, která je dominantou nejen Goethova náměstí, ale dalo by se říci i Mariánských Lázní, neboť se nachází na velice viditelném místě, v 90. letech 20. století začala chátrat a dodnes se bohužel nepřistoupilo k opravám.

Hotel Polonia – dům č.p. 50 byl postaven již roku 1837 s názvem Steinberg. Ten v roce 1869 odkoupil Gottlieb Baruch, provedl první přestavby a dal mu jméno New York. Jeho syn Emil Baruch, který se stal i městským radním, pak na počátku 20. století nechal hotel přestavět architektem Heymannem do dnešní podoby. Hotel sloužil hlavně židovským hostům a nacházela se zde i košer-restaurace. Název Polonia získal hotel až po přeměně na zotavovnu ROH v roce 1950 a nese ho dodnes.

Hotel Bohemia – č.p. 100 byl postaven v letech 1904 – 1905 taktéž pro Emila Barucha. Jeho původní název byl Fürstenhof (Knížecí dvůr) a měl sloužit pro nejbohatší klientelu. Do budoucna Baruch plánoval spojit tuto budovu s budovou hotelu New York a vytvořit tak areál, který by sloužil jako kulturní centrum a místo pro konference. Svou velikostí mělo předčít i Nové Lázně s Kursálem (Společenským domem Casino)²⁴³. Problém ale byl s odkoupením budov a pozemků mezi Baruchovými hotely. Když už se mu začalo blýskat na lepší časy, schylovalo se ke druhé světové válce a Baruch byl kvůli svému židovskému původu nucen všechen svůj majetek prodat a odjet do USA.

---

²⁴² NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 51

²⁴³ www.hamelika.cz/analy/HEYMANN.HTM

Vila sv. Hubert – s č.p. 348 vznikla v těsné blízkosti starého kamenolomu. Nechal si ji vystavět Karel Brem, třetí z rodu mariánskolázeňských lékárníků. Jeho děd, taktéž Karel Brem, prováděl společně se švédským chemikem Berzeliiem analýzy zdejších pramenů²⁴⁴.

Hotel Esplanade – s č.p. 434 je dalším hotelem, který si nechal postavit hoteliér Georg Zischka. Stavba byla velmi nákladná – vznikala na místě bývalého kamenolomu a příjezdová cesta pro automobily musela být upravena odstřelem východní stěny kamenolomu²⁴⁵. Časem Zischka odkoupil i vilu sv. Hubert a ta se tak stala součástí hotelu a je tomu tak dodnes. Hotel Esplanade byl otevřen 5. července 1911 a v Mariánských Lázních byl nejluxusnějším hotelem, kde byli ubytováni bankéři, milionáři a šlechtici s velkým doprovodem. Jedním z prvních hostů byl vynálezce Thomas Alva Edison s rodinou.

Další významné hotely – Heymannovým dílem je také dominanta Hlavní třídy, Grand hotel Pacifik. Hoteliér Kašpar Ott, který si již roku 1885 nechal vystavět na kopci poblíž Medvědího pramene kavárnu s hotelem Café Egerländer²⁴⁶, odkoupil roku 1906 původní Kratzmannův dům Telegraf a podle Heymannových plánů z něj udělal jednu z nejreprezentativnějších budov v lázních. Budova byla přejmenována na Grand hotel Ott, po 2. světové válce dostal název Pacifik. Během socialistické éry, v letech 1974 – 1990 nesl název Vítězný únor, poté se mu navrátil název Pacifik.

Další stavbou, kterou architekt Heymann vyprojektoval, je hotel Hvězda, který v dnešní podobě vznikl v roce 1907 přestavbou původního domu č.p. 7 Stern.

Z jeho dílny pochází i dnešní podoba domu Merkur, který vznikl na místě původního Skalníkova domu Strauss. Od Skalníkova vnuka Karla ho koupil Žid Oskar Stingl, který si zde po přestavbě v roce 1905 otevřel banku. Po druhé světové válce se z domu stala léčebna ministerstva vnitra, která za socialistické éry nesla jméno Jirásek, po revoluci se jí navrátil původní název Merkur.

9.2 Architektura – další významné stavby

Pravoslavný kostel sv. Vladimíra – byl vystavěn v letech 1900 – 1902. Vzhledem ke vzrůstajícímu počtu návštěvníků vyznávajících pravoslavnou víru, byly v západočeských lázních budovány pravoslavné kostely. V roce 1889 vyrostl pravoslavný chrám sv. Olgy ve

---

²⁴⁴ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 209

²⁴⁵ www.hamelika.cz/analy/HEYMANN.HTM

²⁴⁶ Dnešní hotel Monty

Františkových Lázních a v letech 1893 – 1898 probíhala stavba chrámu sv. Petra a Pavla v Karlových Varech.

V 70. letech 19. století vznikl i v Mariánských Lázních Výbor pro stavbu ruského kostela, kde měl nezanedbatelnou úlohu i Dr. Enoch Heinrich Kisch. V té době sloužila pravoslavným věřícím jako kaple pronajatá místnost v prostorách zdejší radnice. Byly pořádány veřejné sbírky a bylo vybráno 25 000 zlatých. Žel bohu, v roce 1891 banka, kde byly peníze uloženy, zkrachovala a finance tak byly nenávratně ztraceny²⁴⁷.

Nicméně na počátku 90. let vznikl výbor nový, jehož předsedou byl Dr. Kalinčuk a brzy byly opět sehnány potřebné prostředky. Na stavbu přispěla částkou 25 000 rublů i ruská carská vláda²⁴⁸.

Dne 24. července 1900 byl slavnostně položen základní kámen ke stavbě mariánskolázeňského pravoslavného kostela.²⁴⁹ Projekt vypracoval člen petrohradské akademie umění Nikolaj Vladimirovič Sultanov a stavbu vedl františkolázeňský stavitel Gustav Widermann, který vedl stavby kostelů i ve Františkových Lázních a Karlových Varech.

Kostel postavený v rusko-byzantském slohu byl slavnostně vysvěcen 8. července 1902. Báně jeho věží bývaly pozlacené a nad vchodem se nacházela zvonkohra, dar hraběte Morozova.

Největším pokladem kostela je však jeho majolikový ikonostas²⁵⁰. Byl vyroben Společností na výrobu porcelánových a fajánsových výrobků M. S. Kuzněcova nacházející se v obci Kuzněcovo v Rusku. Na jeho výzdobu bylo použito 11 různých barev a každá z nich se musela vypalovat na jinou teplotu, a proto každý jeho díl byl vícekrát dáván do vypalovací pece. Na přípravě barev se podíleli chemici, bratři Ivan a Porfrij Pankratovové. Malířem byl Sergij Krasnoščokov. Ikonostas byl roku 1900 poslán na světovou výstavu do Paříže, kde získal nejvyšší ocenění Grand prix de France (Velká cena Francie). Zde ho také zakoupil plukovník Petr Petrovič Rykovskij a daroval ho novému mariánskolázeňskému pravoslavnému kostelu.

Původně tento kostel sloužil jako sezónní chrám, od 1. května do 1. září zde sloužil mše pravoslavný kněz z Výmaru, který sem dojížděl. Po 2. světové válce byla vytvořena stálá česká pravoslavná farnost.

---

²⁴⁷ Hamelika: č. 5 z roku 1973; ročník I; (elektronická verze na

www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_15/h73_15.htm)

²⁴⁸ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 66

²⁴⁹ *Marienbader Tagblatt*: 7. Juli 1902, Nr. 31; s. 1

²⁵⁰ Ikonostas je umělecká stěna zdobená ikonami oddělující kněžiště od ostatního prostoru pravoslavného kostela, jeho dveře se otevírají pouze během bohoslužby

Přestavba kolonády Křížového pramene – protože se stále zvyšoval počet lázeňských hostů, kapacita Křížového pramene již nestačila. Hosté si stěžovali na dlouhé čekání ve frontách (v Mariánských Lázních bylo povinné stát na pramen poctivě frontu)²⁵¹. Bylo proto třeba provést nové jímání. K pracím se přistoupilo v roce 1912. Původní pavilon byl stržen a prostor vývěru pramene byl odkryt. V hloubce 4 m se narazilo na 36 drobných vývěrů. U osmi z nich byla zjištěna pro pitnou kúru nedostatečná mineralizace a 28 zbylých bylo svedeno do velkého rezervoáru, odkud se pramen čerpal k pitným místům²⁵². Ani toto nové jímání však nezastavilo pronikání podzemní vody a kolísání vydatnosti. Po dokončení nového jímání byl znovu postaven pavilón, ve stejné podobě v jaké stával od roku 1818²⁵³. Stavbu provedla firma Löschner–Helmer podle plánu vídeňského architekta Baumgartnera. Stavbu provedl mistr Schandl s deseti zedníky za pouhé dva měsíce – od ledna do března 1913.

9.3 Slavní návštěvníci

Král Edward VII. (1897, 1899, 1903 – 1909)

Anglický král Eduard VII. se narodil 9. listopadu 1841 jako nejstarší syn britské královny Viktorie. Na trůn mohl však usednout až po smrti své matky, 22. ledna 1901. Edward rád cestoval a do Mariánských Lázní se obzvláště rád vracel, což dokládají jeho slova: „*Projel jsem celou Indii, Ceylon, všechna lázeňská města Evropy, ale nikde na světě mne nechytla u srdce poesie nádherné přírody tak, jako zde, v Mariánských Lázních.*“²⁵⁴

Poprvé zde pobýval od 19. srpna 1897²⁵⁵ a byl ubytován v hotelu Klinger. Nejdříve zde vystupoval inkognito, pod přezdívkou lord Renfrew. Jako korunní princ se do Mariánských Lázní vrátil roku 1899. Tentokrát byl ubytován v hotelu Weimar. Zde pak už bydlel vždy při svých dalších návštěvách.

Potřetí se do lázní vrátil již jako britský král. Poprvé přijel dne 13. srpna 1903 zvláštním vlakem ve 14. hodin a 30 minut. Na nádraží pro něj bylo připraveno oficiální přivítání²⁵⁶. Poté

²⁵¹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 39

²⁵² www.hamelika.cz/prameny/KRIZOVY/krizovy.htm

²⁵³ Tento pavilón stojí na místě dodnes. Všude v literatuře se uvádí, že nový pavilón je přesnou kopií pavilónu starého se 72 jónskými sloupy. Vlastním opakovaným šetřením bylo mnou však zjištěno, že dnešní pavilón Křížového pramene má pouze 60 sloupů.

²⁵⁴ PERNES, Jiří: *František Josef I. – nikdy nekorunovaný český král*; Brána Praha; 2005; s. 416

²⁵⁵ *Marienbader Curliste: 1897*; přezdívkou potvrzena v: HOVORKA, Ladislav: *Mariánské Lázně*; vyd. Tisková ediční a propagační služba místního hospodářství; Praha; 1984; s. 105

²⁵⁶ *Marienbader Zeitung: 16. August 1903, Nr. 33*; s. 1

sem již jezdil pravidelně, vždy v srpnu, až do roku 1909.

Král Edward do Mariánských Lázní jezdil zvláštním vlakem. Bydlel každoročně v hotelu Weimar, kde měl již své královské apartmá – v 1. patře nad vchodem se širokým balkonem, na kterém je dnes umístěná černá pamětní deska upomínající na jeho návštěvy. Každý rok 18. srpna v lázních také oslavoval narozeniny svého přítele, rakouského císaře Františka Josefa I. Při této příležitosti byla vždy v katolickém kostele samotným tepelským opatem sloužena mše Te Deum. Mnoho anglických pacientů považovalo v době králova pobytu za nepřípustné, aby byli také ubytováni v hotelu Weimar. Takovou k němu chovali hlubokou úctu²⁵⁷.

Král začal svůj den vždy u pramenů a potom šel na koupel do Nových Lázní, kde měl již svou vlastní luxusní kabinu, dnes nesoucí název Císařské lázně²⁵⁸. Protože měl Edward sklony k obezitě, jeho lázeňský lékař Ernst Ott mu předepsal dietu. Denně měl na výběr ze dvou menu. Nejoblíbenější pochoutkou pro něj byli pstruzi dovážení od uherského Balatonu²⁵⁹. Každý druhý den přicházel do lázní královský kurýr s poštovním pytle.

Edward se také rád zúčastňoval lovů, jako korunní princ waleský navštívil Kynžvart, poté jezdil lovit do tepelského revíru. Hony pro něj pořádal tepelský opat Helmer, nástupce Alfréda Ambrože Clementsa. Opat Helmer byl na oplátku pozván do Británie, kde byl královým hostem na zámku Windsor²⁶⁰. Z Edwardova popudu bylo v Mariánských Lázních založeno golfové hřiště, jehož slavnostnímu otevření v roce 1905 byl osobně přítomen²⁶¹.

V létě roku 1904 došlo v Mariánských Lázních k setkání krále Edwarda VII. s rakouským císařem Františkem Josefem I. Tomu předcházela Edwardova návštěva u rakouského císaře v Bad Ischlu, protože císař František Josef odmítl přijet za o 11 let mladším Edwardem jako první. Termín schůzky byl stanoven na 16. srpna. Mariánskolázeňští radní najali na výzdobu města architekta Arnolda Heymanna. Všichni pamětníci se shodovali, že šlo o nejzdařilejší výzdobu města v celé jeho historii.

Císař přijel na vlakové nádraží o půl třetí odpoledne a měl na sobě uniformu britského maršálka. Edward ho na oplátku přivítal v uniformě rakouské²⁶². Oba pak usedli do kočáru a odjeli do hotelu Weimar, kde byli slavnostně uvítáni zástupci města a kláštera Teplá. Poté se

---

²⁵⁷ MÜNZ, Sigmund: *Edward VII. in Marienbad*; Raimund Pollak & Sohn; Brünn; 1936; s. 22

²⁵⁸ Dnes jsou císařské lázně po předchozím objednání za vyšší poplatek přístupné pro koupele i veřejnosti.

²⁵⁹ MÜNZ, Sigmund: *Edward VII. in Marienbad*; Raimund Pollak & Sohn; Brünn; 1936; s. 20

²⁶⁰ *Kdo byl kdo – proslulí návštěvníci*; sestavil kolektiv autorů, vydalo nakladatelství Libri Praha; 2001; s. 148

²⁶¹ BUCHAROVIC, Stanislav: *Svět kolonád (Karlovy Vary – Mariánské Lázně – Františkovy Lázně)*; vydala Paedr. Alena Halámková; Karlovy Vary; 2007; s. 32

²⁶² PERNES, Jiří: *František Josef I. – nikdy nekorunovaný český král*; Brána Praha; 2005; s. 417

odebrali do vily Luginsland²⁶³, kde byl rakouský císař ubytován. Kolem 18. hodiny večer podnikli oba monarchové okružní jízdu po Mariánských Lázních i s návštěvou hotelu Krakonoš. Slavnostní osvětlení města však František Josef již neviděl, protože byl po cestě unavený a potřeboval si odpočinout. Okružní jízdu osvětlenými ulicemi tak již podnikl sám Edward. František Josef I. odjel z Mariánských Lázní následujícího dne v 7 hodin ráno, aniž by navštívil velký kruhový pavilon, který byl postavený v parku pod hotelem Luginsland naproti hotelu Mariánskolázeňský mlýn²⁶⁴. Tento pavilon, na jehož vrcholu trůnila 4 metry vysoká císařská koruna, zde byl dočasně postaven právě kvůli císařově návštěvě, neboť se předpokládalo, že v jeho interiéru bude probíhat hlavní část setkání obou panovníků a proto se nešetřilo ani s výzdobou jeho interiéru. Bohužel, císař do něho vůbec nevstoupil²⁶⁵.

Na památku tohoto setkání byl před kostelem vysazen stříbrný smrk, před nímž byla umístěna pamětní deska. V místě dnešního Chopinova kamene byl také odhalen pomník „Setkání monarchů“, které však bylo po první světové válce odstraněno (viz obrazová příloha 7.6).

Za Edwardových návštěv se Mariánské Lázně stávaly významným evropským politickým centrem. Setkával se zde téměř každoročně s francouzským politikem Georgesem Clemenceauem, jejich nejdůležitější schůzka, již byl přítomen i ruský ministr zahraničí Alexander Izvolskij, byla uskutečněna v roce 1908²⁶⁶. Jednalo se zde o rozdělení mocenských sfér v Asii. Dohoda, kterou zde uzavřeli, odstranila dlouholeté napětí mezi Ruskem a Anglií²⁶⁷.

V srpnu 1909 navštívil Edward VII. Mariánské Lázně naposledy, v létě 1910 již přijet nestihl, protože 6. května toho roku zemřel.

Perský šáh Muzzafer ed-Din (1900)

Perský šáh, plným titulem Muzzafer ed-Din šáh Radjan Schachhinschach (král králů) se narodil dne 25. března 1843 v Teheránu jako syn šáha Nasira ed-Dina. Dne 1.5. 1896 usedl na perský trůn. Celkem měl 17 dětí, z toho 6 synů. Jeho příjezd se původně očekával 2. září 1900 a jeho pobyt byl odhadován na 17 – 18 dnů²⁶⁸.

Perský šáh přijel do Mariánských Lázní dne 1. září 1900. Druhý den v půl desáté ráno podstoupil svou první léčebnou koupel ve Ferdinandově prameni, která probíhala v císařské

---

²⁶³ Dnešní kasino Lil

²⁶⁴ Dnešní hotel Cristal Palace, již roku 1818 zde byl postaven mlýn, kde se nacházel i šenk pro kočí, který se stal oblíbenou výletní kavárnou. 1872 byl přestavěn na dvoupatrový dům se zahradní restaurací, 1905 proběhla další přestavba na moderní hotel.

²⁶⁵ PERNES, Jiří: *František Josef I. – nikdy nekorunovaný český král*; Brána Praha; 2005; s. 419

²⁶⁶ MAUROIS, André: *Eduard VII. a jeho doba*; Melantrich Praha; 1934 ; s. 274 – 275

²⁶⁷ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 31

²⁶⁸ *Marienbader Tagblatt*: 28. August 1900, Nr. 72; s. 1

kabině v Nových lázních. Jeho lázeňským lékařem byl muž, který léčil i krále Edwarda, Dr. Ernst Ott. Ten mu také naordinoval, že má pít každý den ráno 2 sklenky Křížového pramene²⁶⁹.

Šáh bydlel v domě Nový Klinger. S sebou do Mariánských Lázní si přivezl zlatou vanu, stejně stříbrné konvice a nádobí. Při projíždkách kočárem se bavil tím, že vyhazoval mezi lidi drobné mince.²⁷⁰ Byla pro něj pořádána i divadelní představení. Perský šáh odjel z Mariánských Lázní 20. září²⁷¹ a zamířil do Vídně, kde se stal hostem Františka Josefa I. v jeho sídle Hofburg²⁷².

Roku 1902 zavítal perský šáh znovu do Čech, tentokrát přijel v červnu, do Karlových Varů, které poctil jednodenní návštěvou již 15. září 1900, při svém pobytu v Mariánských Lázních.

Během svého pobytu v Karlových Varech měl v úmyslu navštívit alespoň na jeden den Mariánské Lázně. Jak je patrné z četných článků v mariánskolázeňských novinách „Marienbader Tagblatt“, mariánskolázeňští ho dychtivě očekávali. Avšak šáh vždycky znenadání změnil plány. Dne 11. června Mariánské Lázně nenavštívil, jak bylo původně v plánu, a oznámil, že sem přijede další den, vlakem ve 12.17 hodin²⁷³. Avšak ani tak se nestalo, šáh ten den navštívil knížete Metternicha, který ten den pořádal lov. Perský šáh do Mariánských Lázní toho roku nakonec vůbec nepřijel a ani poté je již nikdy nenavštívil.

Další významní hosté

Roku 1904 navštívila Mariánské Lázně pozdější nositelka Nobelovy ceny míru z roku 1905, baronka Berta von Suttner. Během svého pobytu uspořádala v Kursálu (dnešním domě Casino) přednášku o pacifistickém hnutí²⁷⁴. V té samé době zde pobývala světoznámá operní pěvkyně Emma Destinnová, která v Kursálu koncertovala.

V červnu 1908 poctil Mariánské Lázně svou návštěvou následník rakouského trůnu František Ferdinand d'Este se svou manželkou Žofíí Chotkovou. Toho roku byl zdejším hostem i rakouský operetní skladatel Franz Lehár.

Dne 17. července 1913 hostily Mariánské Lázně zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda. Ten byl s manželkou Martou, dcerou Annou a švagrovou Minnou ubytován v domě Turba. Dr. Hans Turba, budoucí starosta v letech 1919 – 1933, byl v lázních Freudovým osobním lékařem. Roku 2002 byla Freudovi na bývalém domě Turba, který je dnes sídlem městské knihovny, odhalena pamětní deska.

---

²⁶⁹ *Marienbader Zeitung*: 9. September 1900, Nr. 36; s. 2

²⁷⁰ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_PERSKY_SACH.HTM

²⁷¹ *Marienbader Zeitung*: 9. September 1900, Nr. 36; s. 2

²⁷² *Marienbader Tagblatt*: 31. August 1900, Nr. 79; s. 1

²⁷³ *Marienbader Tagblatt*: 11. Juni 1902; Nr. 9; s. 1

²⁷⁴ www.hamelika.cz/slavnihoste/SUTTNER/S_SUTTNER.htm

10. Neklidná léta 1914 – 1945

10.1 1. světová válka

Po vypuknutí 1. světové války zaznamenaly Mariánské Lázně obrovský pokles lázeňských pacientů, hlavně z ciziny, jimž byl příjezd do lázní prakticky znemožněn. Přesto se lázně, v jejichž domech se také usídlily vojenské lazarety, snažily stále fungovat sezonu za sezonou s nadějí na ukončení války.

V roce 1916 bylo poblíž městské nemocnice započato s výstavbou sanatoria chorob ledvin a močových cest. Město chtělo začít v lázeňství samostatně podnikat a bylo počítáno s tím, že se budou využívat nedaleké Úšovické prameny – Ferdinandův a Rudolfův. Po dokončení stavba sloužila jako vojenský lazaret²⁷⁵.

Po vyhlášení samostatného československého státu prohlásili němečtí nacionalisté Sudety za samostatnou provincii „Deutsch-Böhmen“ a plánovali její připojení k Německu. Tento pokus o odtržení našeho pohraničí však nebyl realizován poté, co Sudety obsadila česká vojska a oblast byla právoplatně uznána za součást Československé republiky²⁷⁶.

10.2 Meziválečné období

Vlastnické změny

Rok 1919 byl černým rokem i pro klášter Teplá, který během první světové války účinně podporoval válečné úsilí rakousko-uherské monarchie²⁷⁷. Československá vláda přikročila k pozemkové reformě, při které tepelští premonstráti ztratili obrovskou část svého majetku, mezi ním i pozemky Mariánských Lázní. Všechn svůj majetek v Mariánských Lázních klášter stačil ještě po zveřejnění záborového zákona na dobu šesti let pronajmout Nájemní lázeňské společnosti, která se však starala hlavně o zisk. V roce 1925, po uplynutí lhůty nájemní smlouvy, žádal klášter o navrácení pozemků do své režie. Místo toho však byla v Mariánských Lázních nastolena úřední státní správa, která byla zrušena až zábořem českého pohraničí v roce 1938²⁷⁸. Klášterní správa v čele s opatem Helmerem se dlouhá léta o zkonfiskované majetky s československou republikou soudila a spor byl řešen u Nejvyššího soudu v Praze. „*Předmětem sporu bylo, zda vývěry vod a přírodních zdrojů mají charakter pozemků, což nebylo*

---

²⁷⁵ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 51

²⁷⁶ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 31

²⁷⁷ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 106

²⁷⁸ HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 110

jednoznačné.²⁷⁹ V březnu 1926 opat spor dokonce přednesl v Ženevě na zasedání Společnosti národů²⁸⁰.

Návštěvnost lázní

První poválečná sezona 1919 byla pro lázně kritická. Počet hostů klesl na 8 904, což byla pouhá polovina i proti válečnému roku 1915. Do „normálu“ se počet pacientů vrátil až roku 1924, kdy lázně navštívilo 30 322 hostů.

Rekordní počet návštěvníků lázně navštívil roku 1929, jejich počet se vyšplhal na 41 226²⁸¹. Proto se vedení města začalo zajímat o okolí, odkud by se mohly stáhnout další minerální prameny. Byly odkoupeny pozemky v nedaleké obci Číhaná, na nichž další prameny vyvěraly a v blízkosti těchto pramenů bylo počítáno s výstavbou lázeňské budovy. Tyto plány však zůstaly neuskutečněny, protože přišla hospodářská krize, počet návštěvníků začal klesat a projekt proto nebyl potřeba²⁸².

Roku 1931 přijelo 28 482 hostů, nejhorší sezonu v meziválečném období však Mariánské Lázně zažily v roce 1933, kdy je navštívilo pouze 21 503 hostů²⁸³. To vše mělo za následek, že mnoho podnikatelů krachovalo a mnoho lázeňských domů přišlo do dražby.

Letiště ve Sklářích

Druhé největší centrum letecké dopravy v Československu té doby, bylo slavnostně otevřeno dne 4. července 1927²⁸⁴. Stalo se tak v obci Skláře, která se dnes nachází asi 2,5 km jižně od Mariánských Lázní při silnici na Chodovou Planou.

Historie letectví se v Mariánských Lázních začala psát roku 1919, kdy rakouský pilot Julius Arigi přistál se svým letounem na louce u obce Velká Hleďsebe²⁸⁵, protože Rakousko po prohrané válce nesmělo mít vlastní letectvo. Arigi si ve Velké Hleďsebi postavil provizorní hangár, v roce 1920 založil leteckou společnost Ikarus a pořádal zde vyhlídkové okružní lety. O

---

²⁷⁹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 53

²⁸⁰ *Historický sborník Karlovarska VII.*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 1999; s. 146

²⁸¹ www.hamelika.cz/analy/analy.htm

²⁸² ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 51

²⁸³ www.hamelika.cz/analy/analy.htm

²⁸⁴ BUCHTELE, Zdeněk, KARÁSEK, Jiří: *Letiště Skláře aneb příběh amerického vojáka*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 4

²⁸⁵ Obec Velká Hleďsebe navazuje na Mariánské Lázně ve směru na Cheb. S Mariánskými Lázněmi je spojená i městskou hromadnou dopravou.

rok později založil Společnost letecké dopravy lázní (Bäder Fluggesellschaft) a pronajal si pozemky pro další letiště na Panských polích²⁸⁶, odkud se v sezoně létalo do Prahy a některých německých měst.

Arigi si získával příznivce na mariánskolázeňské radnici a tak roku 1927 vznikl z podnětu radního Josefa Mizery a starosty Dr. Turby letecký odbor a postavení nového letiště již nic nebránilo. Arigi se jako zakladatel zdejší letecké tradice právem připravoval na to, že bude nové letiště vést, avšak nařízením ředitelství čs. aerolinií v Praze, kterému zdejší letiště podléhalo, se tak nestalo a ředitelem letiště ve Sklářích se stal muž českého původu jménem Materna²⁸⁷.

Arigi pak odprodal svou vilu a začal hledat nové příležitosti k podnikání. V roce 1932 otevřel v blízkosti obce Hamrníky koupaliště LIDO. Na pláž postavil svůj historický letoun se jménem „Arigi“, s nímž začal v Mariánských Lázních svou leteckou kariéru²⁸⁸. Ještě před 2. světovou válkou odešel zpět do Rakouska, kde pracoval ve Vídni jako letecký odborník.

Letiště ve Sklářích mělo spojení skoro se všemi evropskými metropolemi, mezipřistání zde měla i linka Praha-Rotterdam. V sezoně zde pravidelně přistávaly i 2 linky které spojovaly Mariánské Lázně s Prahou. Od roku 1931 vznikla také pravidelná linka do Karlových Varů.

10.3 Nacistické hnutí

Krach mnoha lázeňských podnikatelů, od toho se odvíjející zvýšený počet nezaměstnaných a neustále se horšící hospodářská situace – to vše přispívalo k aktivizaci nacistického hnutí. Hnutí mělo dobrou základnu, již při sčítání lidu roku 1922 bydlelo v Mariánských Lázních 6 131 Němců z celkového počtu 6 909 obyvatel²⁸⁹. Sčítání lidu o 8 let později prozradilo, že z celkového počtu 7 335 obyvatel je Němců 6340²⁹⁰.

Dne 30. srpna 1933 byl v pracovně domu Edelweiss²⁹¹ zavražděn dvěma výstřely přes okno německý filozof, básník a lékař Theodor Lessing. Obě rány ho trefily do hlavy a svým zraněním druhého dne v nemocnici podlehl. Theodor Lessing bydlel v Mariánských Lázních od března 1933, kdy musel emigrovat z nacistického Německa. Jednak pro svůj židovský původ, jednak pro své protinacistické smýšlení. I v Československu Lessing pořádal přednášky o bezprávném postavení Židů v Německu až na něj byla v Německu vypsána odměna 80 000 marek. Oba

²⁸⁶ Dnes se zde nachází sídliště Panská pole, nedaleko hlavního vlakového nádraží

²⁸⁷ BUCHTELE, Zdeněk, KARÁSEK, Jiří: *Letiště Skláře aneb příběh amerického vojáka*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 4

²⁸⁸ BUCHTELE, Zdeněk, KARÁSEK, Jiří: *Letiště Skláře aneb příběh amerického vojáka*; vyd. vlastním nákladem; 2008; s. 5

²⁸⁹ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 26

²⁹⁰ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 28

²⁹¹ Dnes dům Locarno v Třebízského ulici

Lessingovy vrahy se podařilo vypátrat, uprchli však do Německa, kde byli oslavováni jako národní hrdinové. Jeden z vrahů, Rudolf Eckert, byl po skončení 2. světové války vypátrán v Hamrníkách, odsouzen na 13 let žaláře a poté vyhoštěn do NSR. Druhý z pachatelů, Rudolf Zischka, prý padl na východní frontě²⁹².

Zavraždění profesora Lessinga bylo první politickou vraždou v Československu vůbec a narušilo pověst Mariánských Lázní jako neutrálního města, kde vedle sebe bez problémů korzují lidé různých národností a různého náboženského a politického smýšlení. Vražda také měla za následek obrovský odliv návštěvníků, kteří se začali obávat o svou bezpečnost.

Do Mariánských Lázní přijížděl také často vůdce sudetoněmecké strany Konrád Henlein. V roce 1938 zde jednal v domě Carlton²⁹³ s lordem Runcimonem o požadavcích na odtržení pohraničí²⁹⁴.

10.4 Mnichovský diktát

Po podepsání Mnichovské dohody byly ze Sudet a tedy i z Mariánských Lázní vyháněni čeští obyvatelé, Židé byli přímo zatýkáni.

V říjnu 1938 převzalo Německo od státních úřadů správu města i lázeňských zařízení. Přes zájem města o převzetí lázní byl opat Helmer donucen, aby veškerý klášterní majetek na území Mariánských Lázní odprodal nacistickému Německu za 12 000 říšských marek²⁹⁵.

O Křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938 byla na Hlavní třídě vypálena židovská synagoga. Plameny šlehaly až nad sousední dům Mars. Přivolaní hasiči nesměli požár hasit, měli za úkol pouze střežit, aby oheň nepřeskočil na okolní domy. Zřícenina synagogy zde stála několik měsíců, než byly trosky definitivně srovnány se zemí. Po válce chtělo město synagogu obnovit, jenže se nenašly její stavební plány a soudilo se, že je nacisté zničili. V roce 2001 se však náhodou našly ve složce jiného bezvýznamného domu²⁹⁶. Na místě synagogy nebyl dodnes postaven žádný nový dům.

Na podzim 1938 byl také zdevastován židovský hřbitov a náhrobní kameny byly odváženy a rozprodávány kameníkům z okolí.

---

²⁹² ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 28

²⁹³ Dnes Svoboda

²⁹⁴ www.hamelika.cz/historie.htm

²⁹⁵ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 55

²⁹⁶ ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 34

10.5 2. světová válka

Po vypuknutí 2. světové války klesal nadále počet hostů. Kurlisty vyšly naposledy roku 1941 a zcela v nich chybí hosté z ciziny, protože nepřijížděli z důvodu politické nejistoty.

Mariánské Lázně sloužily již od roku 1941 jako lazaretní město. Do lazaretů, které vznikaly z lázeňských domů, byli povoláváni lázeňští lékaři. Letiště ve Sklářích sloužilo jako výcviková škola německých pilotů.

Dle nových německých ustanovení ze dne 23. června 1942²⁹⁷ směli do lázní přijíždět jen pacienti, kteří měli lékařské osvědčení, tzv. atest, že léčbu nezbytně potřebují. Léčba trvala 3 týdny a byly zakázány jakékoli další zotavovací pobyty po proběhlé lázeňské léčbě. Lidé starší 65 let doporučení do lázní dostat nesměli²⁹⁸.

Dne 20. srpna 1943 bylo zabaveno 18 lázeňských domů, protože sem byla přemístěna nemocnice z Berlína. Po napadení Berlína 1. září téhož roku nechal berlínský starosta obsadit všechny hotely a pensiony. Hosté se museli bezpodmínečně vystěhovat do tří dnů. Zůstaly jen čtyři domy, kde mohli hosté eventuálně zůstat – villa Sternberger, Goethův dům, hotely Neptun a Habermann²⁹⁹. O pět dní později byly zabrané domy označeny nápisem „Krankenhaus für Reichshauptstadt Berlin.“³⁰⁰

Ode dne 28. února 1944 musel být lékařský atest pro návštěvu lázní ještě potvrzen lázeňskou správou, kam pacienti posílali žádost o ubytování. Lázeňská sezona byla v tomto roce otevřena již 4. dubna. Léčit se sem mohli přijet však pouze pacienti s poruchami látkové výměny a poruchami krevního oběhu³⁰¹. Díky berlínské nemocnici bylo v lázních pro lázeňské pacienty žalostně málo místa. Berlínská nemocnice nakonec zabavila celkem 90 domů.

6. květen 1945 znamenal pro Mariánské Lázně konec války. Město bez boje obsadily jednotky 97. pěší a 16. tankové divize americké armády³⁰² pod velením generála George S. Pattona. Ačkoli bylo v okolí asi 40 000 německých vojáků, vzdali se a nechali se Američany dobrovolně vzít do zajetí.

---

²⁹⁷ LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1942* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1942.HTM)

²⁹⁸ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 55

²⁹⁹ Goethův dům – dnes Městské muzeum, hotel Neptun – dnes Oradour-Neptun, hotel Habermann – dnešní Whitehaven (dependance hotelu Kossuth v Ruské ulici)

³⁰⁰ LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1943* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1943.HTM)

³⁰¹ LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1944* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1944.HTM)

³⁰² ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 34

Ve Skalníkově parku byl na počest této události odhalen Americký památník – avšak čekalo se na to až do roku 1990 (viz obrazová příloha 7.3). Původně měl být na dnešním Mírovém náměstí vystaven monumentální pomník přátelství ČSR a USA avšak jeho vybudování se oddalovalo a po socialistickém převratu 1948 už k realizaci ani dojít nemohlo. V dnešní době se u Amerického památníku dne 6. května každoročně konají oslavy výročí osvobození Mariánských Lázní americkou armádou.

10.6 Slavní návštěvníci

Franz Kafka (1916)

Během dvou světových válek nebyl počet lázeňských hostů nijak veliký a nepřijíždělo ani mnoho významných osobností. Za první světové války byl výjimkou český spisovatel Franz Kafka, který tu pobýval ve válečném roce 1916. Bydlel v hotelu Balmoral-Osborne³⁰³. Deset dnů zde strávil se svou láskou Felice Bauerovou, která byla dvakrát jeho snoubenkou, avšak se kterou se v prosinci 1917 definitivně rozešel³⁰⁴.

Maxim Gorkij (1923 – 1924)

Ruský spisovatel a přítel Vladimíra Iljiče Lenina, přijel do Mariánských Lázní dne 6. prosince roku 1923 v doprovodu svého syna, snachy, sekretářky a malíře Ivana Nikolajeviče Rakitského. Ubytoval se v hotelu Maxhof. Po čtyři měsíce si zde léčil plicní chorobu, kterou již léta trpěl. Jeho ošetřujícím lékařem byl Dr. Olbert, který uměl dobře rusky³⁰⁵.

Jako mnoho slavných lázeňských hostů i on během svého pobytu umělecky tvořil, psal novely, které vyšly ve dvou knihách s názvy „Poznámky z deníku“ a „Vzpomínky“. V Mariánských Lázních ho také zastihla zpráva, že Lenin dne 21. ledna 1924 zemřel³⁰⁶. Proto hned zde začal připravovat Leninův literární portrét. Maxim Gorkij odjel z Mariánských Lázní 3. dubna 1924.

Na jeho počest byla 3. července 1951 na domě, ve kterém Gorkij bydlel, odhalena pamětní deska od pražského sochaře Vladimíra Davida. Dům byl zároveň přejmenován a dostal tak název „Maxim Gorkij“. Současně byla i hlavní lázeňská kolonáda pojmenována „Kolonáda Maxima Gorkého“.

---

³⁰³ Domy č.p. 389 a 390, dnes budovy patří lékařské fakultě Univerzity Karlovy

³⁰⁴ www.hamelika.cz/slavnihoste/KAFKA/S_KAFKA.HTM

³⁰⁵ ŠVANDRLÍK, Richard: *Významní návštěvníci v Mariánských Lázních – řada vlastivědných sborníků*, sv. 2; Kulturní a společenské středisko Mariánské Lázně; 195-?; s. 24

³⁰⁶ VRBOVÁ, Alena: *Mariánské Lázně – prameny, dějiny, lidé*; Krajské nakladatelství Karlovy Vary; 1958; s. 134

Další významní hosté

V roce 1922 navštívil poprvé po světové válce Mariánské Lázně panovnický manželský pár. Byl jím jugoslávský král Alexander se svou ženou Marií. Byli ubytováni v hotelu Weimar v apartmá, které dříve obýval Edward VII. Ačkoli přijeli s královským doprovodem, v kurlistech jsou podepsáni pod pseudonymem „hrabě a hraběnka d'Avala“.

Jejich návštěvu využil k mezinárodnímu jednání i 1. československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Ten tu pobyl jen krátce dne 8. září. Druhá prezidentova návštěva Mariánských Lázní se uskutečnila dne 31. března 1927, kdy si sem udělal s premiérem Antonínem Švehlou výlet z Karlových Varů, kde v té době pobýval.

I další z československých prezidentů, Dr. Edvard Beneš navštívil několikrát Mariánské Lázně. Poprvé bydlel v Tepelském domě a byl tu inkognito kvůli žaludečním potížím. O jeho návštěvě dnes víme jen díky vyprávění tehdejšího zaměstnance lázní panu Dolejšimu³⁰⁷. S určitostí tu pak byl ještě v roce 1934, kdy tu jednal se sovětským ministrem Litvinovem. Jeho první prezidentská návštěva se uskutečnila 22. června 1937. Naposledy lázně navštívil se svou ženou Hanou v květnu 1947, kdy zde skoro týden pobýval v Lilu.

Nositel Nobelovy ceny míru z roku 1952, doktor Albert Schweitzer, byl v lázních v roce 1923. Bydlel v domě jménem Biarritz. Dne 17. ledna se konal v evangelickém kostele jeho varhanní koncert³⁰⁸. Na domě, ve kterém bydlel a který dnes nese název San Remo, mu byla roku 2002 odhalena pamětní deska.

V roce 1935 byl v hotelu Golf ubytován anglický spisovatel a nositel Nobelovy ceny za literaturu pro děti Rudyard Kipling. Kipling se stal členem zdejšího golfového klubu a sledoval zde se zájmem golfová mistrovství, která se tu v době jeho pobytu konala³⁰⁹.

V tomtéž roce navštívil lázně hudební skladatel Bohuslav Martinů, který poté složil hudbu k filmu o Mariánských Lázních „Město živé vody“³¹⁰.

---

³⁰⁷ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_BENES.HTM

³⁰⁸ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_SCHWEITZER.HTM

³⁰⁹ ŠVANDRLÍK, Richard: *Významní návštěvníci v Mariánských Lázních – řada vlastivědných sborníků*, sv. 2; Kulturní a společenské středisko Mariánské Lázně; 195-?; s. 26

³¹⁰ ŠVANDRLÍK, Richard: *Významní návštěvníci v Mariánských Lázních – řada vlastivědných sborníků*, sv. 2; Kulturní a společenské středisko Mariánské Lázně; 195-?; s. 29

11. *Poválečná doba a éra odborářské rekreace*

(1945 – 1989)

Ještě v květnu 1945 se vedení města ujala česká menšina v čele se starostou Karlem Tesařem. Veškerá lázeňská zařízení včetně domů patřících tepelskému klášteru převzalo pod svou správu ministerstvo zdravotnictví. Hotely a penziony připadly ministerstvu vnitřního obchodu a jejich provoz se řešil prostřednictvím českých národních správců³¹¹. První poválečná sezona 1945 byla provizorně zahájena až 1. září, protože bylo třeba poničené město uvést do pořádku. V provozu byla však jenom budova Ústředních lázní, v Nových lázních mohly probíhat jen některé procedury. Slatinné lázně byly jako lázeňská budova zrušeny a jejich prostory se využívaly jako skladiště a velkoprádelna.

25. ledna 1946 začal v Mariánských Lázních odsun Němců³¹². Odsunuto bylo beze zbytku veškeré německé obyvatelstvo, což ochromilo lázeňské provozy, kde Němci pracovali. Čechy, kterých do konce roku 1945 přišlo již 2000³¹³, čekal nelehký úkol obnovy chodu lázní.

1. června 1946 byla zahájena první opravdová poválečná sezona, začali sem znovu přijíždět hosté i z ciziny. Město se již rozvinulo natolik, že uspořádalo 1. ročník mezinárodního filmového festivalu, který hostila budova společenského domu Casino a který se tu pak pravidelně konal až do roku 1949, kdy se přestěhoval do Karlových Varů.

V květnu 1947 lázně navštívil prezident Edvard Beneš, na léčení sem pak přijížděl i ministr zahraničí Jan Masaryk a ministr obrany gen. Ludvík Svoboda.

11.1 Socialistický převrat

Dne 6.5. 1948 byl vydán vládní zákon o znárodnění přírodních léčivých zdrojů lázní a o začlenění a správě lázeňského majetku³¹⁴. Stát tím získal výhradní právo disponovat přírodními léčivými zdroji a vlastnické právo k lázeňskému a zřídelnímu majetku. Lázně dostal pod správu nově vzniklý státní podnik Československé státní lázně a zřídla.

Roku 1950 vznikla odborářská rekreace ROH³¹⁵. Na jejím vzniku měl podíl i tehdejší předseda vlády, budoucí prezident Antonín Zápotocký. Odbory získaly do vlastnictví 45 objektů, které

---

³¹¹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 61

³¹² www.hamelika.cz/analy/analy.htm

³¹³ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 35

³¹⁴ www.hamelika.cz/analy/analy.htm

³¹⁵ ROH – revoluční odborové hnutí

byly přeměněny na zotavovny, které oproti původním hotelům dostávaly nová jména, která měla vyjadřovat vítězství pracujícího lidu a orientaci Československa k Sovětskému svazu. Díky tomu docházelo i k takovým paradoxům, že např. komplex tří budov hotelu Zvon (č.p. 68, 69, 70), jehož hlavní budova má na střeše skutečný zvon jako domovní znamení³¹⁶, nesl název Horník. Dnešní hotel Monty, který své jméno dostal po 2. světové válce na počest amerického generála Montgomeryho³¹⁷, nesl název Leningrad, protože prvními hosty zotavovny byli odboráři ze sovětského města Leningrad. Budovy dostávaly i jména po komunistických představitelích, dnešní hotel Bohemia (č.p. 100) měl název Antonín Zápotocký, protože zde roku 1950 Zápotocký bydlel. Dnešní kasino Bellevue neslo jméno italského komunisty Giuseppe di Vittoria aj. Nedílnou součástí rekreačních pobytů byl program připravovaný Správou zotavoven ROH a tzv. kulturními referenty.

První rok zde pobývalo asi 20 000 rekreantů³¹⁸ a čísla se zvyšovala, neboť roku 1952 přešly lázně na celoroční provoz. Tomu však předcházely velké úpravy interiérů jednotlivých zotavoven, protože v mnohých domech úplně chybělo vytápění. Bylo třeba postavit kotelny, zavést ústřední topení a také zrekonstruovat vodovodní a kanalizační sítě. Nezbytné také bylo vybudovat stravovací střediska s velkou kapacitou.

11.2 50. – 80. léta 20. stol.

Roku 1952 byl založen Výzkumný ústav balneologický, který navázal na činnost Městského hygienického a balneologického ústavu, který zanikl smrtí svého ředitele Dr. Karla Zörkendörfera roku 1944³¹⁹. Ústav také proti svému předchůdci změnil sídlo, zatímco Zörkendörferův ústav měl sídlo v Ruské ulici³²⁰, nový Výzkumný ústav balneologický, jehož prvním ředitelem se stal prof. František Hora, sídlil v dnešní Nehrově ulici v domě Zlatá koule – tenkrát se dům ovšem jmenoval Molotovo. V Ruské ulici byl místo toho od roku 1946 Státní balneologický ústav. V roce 1955 došlo ke sloučení obou institucí, hlavní sídlo bylo v Ruské ulici a v domě Molotovo zůstaly jen biochemické a makrobiotické laboratoře³²¹.

³¹⁶ Původní dům Zvon s č.p. 68, po spojení komplexu došlo k přesunu domovního znamení na hlavní prostřední budovu č.p. 69, jejíž původní jméno bylo Oko boží

³¹⁷ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 75

³¹⁸ HOVORKA, Ladislav: *Mariánské Lázně*; vyd. Tisková ediční a propagační služba místního hospodářství; Praha; 1984; s. 113

³¹⁹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 74

³²⁰ Dnes hlavní budova hotelu Grand Spa hotel Marienbad

³²¹ ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 76

V tomtéž roce byla také zrušena tramvajová městská doprava, která byla nahrazena dopravou trolejbusovou.

V roce 1955 se Mariánské Lázně dostaly na úroveň krajského města řízeného bezprostředně vládou. „*Vláda také schválila nový statut Mariánských Lázní jako lázeňského místa, který poskytoval lázním zvláštní ochranu a upravoval v nich kulturní a společenský život tak, aby byly vytvořeny podmínky pro komplexní lázeňskou péči*³²²“. Léčebny se postupně specializovaly na léčbu určitých chorob, čímž se zkvalitnila lázeňská péče a z lázní mizela konkurence mezi lázeňskými domy.

O 5 let později, v roce 1960 byl však mariánskolázeňský politický a soudní okres zrušen a město bylo začleněno do okresu Cheb.

V roce 1962 byla zprovozněna nová trolejbusová linka do Úšovic. Další linka byla otevřena až roku 1985 a to do nedaleké vsi Velká Hleďsebe.

Provoz letiště ve Sklářích byl obnoven až roku 1972, avšak záhy, roku 1980 byl opět zastaven poté, co odtud bylo uneseno letadlo do západního Německa. Po revoluci 1989 se zde začaly pořádat vyhlídkové lety.

Roku 1973 bylo otevřeno malé vlakové nádraží Mariánské Lázně – město na trase do Karlových Varů. Zastávka slouží dodnes, i když budova nádraží byla v létě 2010 pronajata pro obchodní účely.

11.3 Výstavba

V 70. letech byl vystavěn hotel Koliba (č.p. 592), který se nachází u dnešní dolní stanice lanové dráhy. Jeho jméno je příhodné jeho stylu, je vystavěn na způsob skutečné horské koliby.

Ve stylu horského hotelu je postaven i nový hotel Krakonoš II. ve tvaru trojúhelníku. Ten byl otevřen roku 1983 jako dependance původního hotelu Krakonoš.

11.4 Demolice Tepelského domu

V roce 1977 se přistoupilo k demolici jednoho z nejstarších a tím i historicky nejceněnějších lázeňských objektů, Tepelského domu. S ním byl zbourán i celý komplex budov táhnoucí se od Mírového náměstí až k lázeňské kolonádě. Mezi nimi byl i původní hotel Klinger, který v té době nesl jméno Krym. Na jeho místě mělo vyrůst moderní dvanáctipatrové sanatorium Arnika ze skla a železobetonu, které mělo pojmut kapacitu 800 lůžek³²³. K realizaci tohoto projektu, který se svým architektonickým rázem do lázeňského centra vůbec nehodil, se přistoupilo až koncem 80. let, protože dříve chyběly finance. Do té doby byla na místě nevzhledná ohrada.

---

³²² ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 35

³²³ www.hamelika.cz/analy/analy.htm

Avšak již při budování základů domu Arnika a s nimi i zamýšlených podzemních garáží, stavební firma nabourala poměrně mělká ložiska Křížového a Lesního pramene. Křížový pramen se ze svého vývěru začínal ztrácet a Lesní pramen byl dokonce kontaminován ropnými látkami pocházejícími ze stavby. Od pokračování výstavby areálu Arnika se proto muselo odstoupit. Vyčištění Lesního pramene, aby mohl plnit své původní poslání, pitnou kúru, trvalo více než pět let. Areál bývalého Tepelského domu, nazývaný dnes Arnika, dodnes nenašel trvalé využití. Každoročně se zde zatím 1. červencovou sobotu konají mezinárodní závody automobilových veteránů a dále se zde konají další příležitostné akce, např. je zde 2. týden v červenci umístěno letní kino atd. (viz obrazová příloha 5.36 – 5.38).

11.5 Rekonstrukce areálu mezi Křížovým a Karolíniným pramenem

V průběhu 70. a 80. let probíhala jedna z největších rekonstrukcí, jakou Mariánské Lázně zažily. Jedním z jejích hlavních aktérů byla také architektonicky nesmírně cenná litinová kolonáda. Průzkumy z let 1972 – 1973 ukázaly, že koroze základní nosné konstrukce pokročila natolik, že její opravu nelze odkládat. Tato rekonstrukce je světovou raritou, protože podobné objekty byly jinde ve světě pro obtížnost opravy demolovány. Tak dopadla i původní litinová Vřidelní kolonáda v Karlových Varech. I mariánskolázeňské kolonádě hrozilo zbourání, ale památkáři to naštěstí nedovolili. I přestože byla oprava velmi nákladná, nezbytné finance, 35 milionů korun, se pro ni našly. Musely být kompletně vyměněny základy a nosná ocelová konstrukce. Opravu litinových ozdobných dílů provedlo ČKD Blansko³²⁴. Strop kolonády byl nově vyzdoben nástropními freskami od akademického malíře J. Vyleťala. Během této rekonstrukce byly také zbourány butiky vedoucí ke kolonádě Karolinina pramene. Litinová kolonáda je od roku 2010 národní kulturní památkou.

Rekonstrukce kolonády podnítila ke generální úpravě celého prostranství mezi kolonádami Křížového a Karolinina pramene. Rekonstrukci prodělal i samotný pavilon Křížového pramene – avšak nikde v literatuře není podrobněji popsána – jen ze starých snímků před rekonstrukcí je patrné, že bylo zbouráno postranní křídlo vedoucí přímo do prostoru Hlavní lázeňské kolonády. To také vysvětluje, proč se dodnes všude uváděný počet sloupů kolonády – 72, neshoduje se skutečností – 60 sloupů (viz obrazové přílohy 5.37 a 5.38).

V průběhu oprav vznikla před Hlavní kolonádou i nová dominanta Mariánských Lázní, Zpívající fontána. Jejím autorem je Pavel Mikšík. Fontána má kruhový tvar, jehož průměr činí 18 m. Uprostřed je dvanáctidílná plastika ve tvaru stylizovaného květu z liberecké žuly, hlavní antikorový střed byl vyroben v Kladně, v železárnách Poldi v oddělení Antikoro. Ve fontáně je

---

³²⁴ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 70

zabudováno 10 stříkových systémů. Nejvyšší trysek dosahuje výšky 6 m. Stovky jednotlivých trysek jsou řízeny počítačem³²⁵.

Hudba zde poprvé zazněla 30.4. 1986 u příležitosti slavnostního zahájení lázeňské sezony. Byla jí skladba Petra Hapky složená přímo pro tuto příležitost – Hudba pro fontánu. Dnes fontána hraje každou lichou hodinu, přičemž se denně vystřídá 8 skladeb. Ve svém repertoáru má celkem 24 skladeb, které se každoročně obměňují. Večer ve 21.00 h a ve 22.00 h je produkce fontány doplněna o osvětlení (viz obrazové přílohy 5.41 a 5.42).

Kvůli úpravám areálu také v roce 1989 vznikla kopie kolonády Karolinina pramene. Nová kolonáda byla postavena o 20 metrů blíže směrem k Hlavní kolonádě³²⁶ (viz obrazové přílohy 5.35 a 5.36). Stará kolonáda byla stržena až po jejím dokončení, takže nějaký čas vedle sebe stály dvě stejné kolonády.

11.6 Geologický park

Byl vytvořen v letech 1986 – 1989. Rozkládá se na ploše 10 ha ve svahu zvaném Špičák, táhnoucím se nad Městským muzeem až do úrovně Lesního pramene. Je to přírodní expozice, která ve 20 větších skupinách s celkem 316 exponáty nabízí návštěvníkům ukázky hornin Slavkovského lesa³²⁷. Expozice je instalována volně v lese podél vycházkových cest.

V areálu geoparku se nachází symbolický hřbitov, což je skupina balvanů, do kterých byly zasazeny bronzové desky se jmény a životními daty mariánskolázeňských mužů padlých během 1. světové války.

Také zde můžeme najít Valdštejnův monument. Ten upomíná na návštěvy hraběte Arnošta Waldstein-Wartburga, který byl v Mariánských Lázních často hostem. Tento štědrý muž, který byl mecenášem trpících nemocných, zemřel v Mariánských Lázních roku 1832 v domě Zelený kříž. Pomník, který byl do Mariánských Lázní dovezen z Prahy, byl odhalen 19. května 1836³²⁸.

11.7 Slavní návštěvníci

Antonín Zápotocký (1949 – 1957)

Narodil se 19. prosince 1884 v Zákolanech nedaleko města Kladna a zemřel 13. listopadu 1957 v Praze, následkem infarktu. Za 2. světové války byl vězněn v koncentračním táboře. Po

---

³²⁵ *Kronika města Mariánské Lázně 1985 - 1995*

³²⁶ *Sborník muzea Karlovarského kraje*; 16/2008; s. 175

³²⁷ NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 83

³²⁸ ŠVANDRLÍK, Richard: *Významní návštěvníci v Mariánských Lázních – řada vlastivědných sborníků, sv. 2*; Kulturní a společenské středisko Mariánské Lázně; 195-?; s. 32

osvobození stál v čele odborového hnutí. Od roku 1948 zastával funkci předsedy vlády a roku 1953 ji vyměnil za post prezidenta, který zastával až do své smrti.

K Mariánským Lázním měl velice vřelý vztah, v průběhu let 1949 – 1957 je navštívil celkem jedenáctkrát. Poprvé bydlel v hotelu Bohemia, který byl při vlně přejmenovávání nazván jeho jménem. Poté byl již vždy ubytován v jedné z dependancí zotavovny Giuseppe di Vittorio, domě Stachanov³²⁹, který byl zřízen jako zotavovna ROH pro prominentní hosty a politiky.

V roce 1972 byla na zotavovně Antonín Zápotocký Zápotockému odhalena pamětní deska, která však byla po přejmenování domu na hotel Bohemia sundána.

Jaroslav Seifert (1951, 1958, 1963, 1967, 1971, 1972, 1974)

Český básník a nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1984, se narodil 23. září 1901 v Praze a zemřel tamtéž 10. ledna 1986.

V Mariánských Lázních pobýval celkem sedmkrát, z toho šestkrát na klinice Výzkumného ústavu balneologického v Ruské ulici u Mudr. Vladimíra Křížka.

I jemu se staly Mariánské Lázně inspirací v jeho tvorbě, napsal o nich dílo s názvem „Elegie z Mariánských Lázní“ uveřejněné ve sbírce „Odlévání zvonů“ a báseň „Křížový pramen“, která byla s básníkovým souhlasem poprvé veřejně otištěna v roce 1982 ve vlastivědném časopisu Hamelika.

Miroslav Horníček (1962 – 2002)

Oblíbený český herec se narodil 10. listopadu 1918 v Plzni. Do Mariánských Lázní přijížděl každoročně pravidelně od roku 1962 až do své smrti. Bydlíval v domě Svoboda poblíž Lesního pramene. Horníček si Mariánské Lázně vskutku zamiloval a věnoval jim i dvě svá díla.

V roce 1975 vyšla jeho kniha „Vyznání Mariánským Lázním v červnu a červnu v Mariánských Lázních.“ V roce 1986 byl tak nadšen svou první návštěvou nově vybudované Zpívající fontány, že napsal proslulý „Dopis fontáně.“

Miroslav Horníček zemřel 15. února 2003 v Liberci. Na domě Svoboda mu byla 9. září 2004 odhalena pamětní deska.

Další významní hosté

Kromě Gustáva Husáka navštívili Mariánské Lázně všichni pováleční českoslovenští prezidenti. Klement Gottwald tu byl pouze krátce, když tudy projížděl na Kladskou, kde se účastnil vojenských manévrů. Ještě jako tajemník ÚV-KSČ navštívil lázně v roce 1955 Antonín

---

³²⁹ Dnes vila Eva

Novotný, který bydlel v zotavovně Stachanov. Generál Ludvík Svoboda se do Mariánských Lázní rád vracel a jezdil sem i na soukromé pobyty se svou manželkou.

Z hostů z okruhu hudebníků jmenujme amerického černošského zpěváka Paula Robesona, který zde pobýval na podzim 1945 a v místním divadle zpíval pro americké vojáky³³⁰. V roce 1964 lázně navštívil národní umělec – operní pěvec Eduard Haken a o rok později arménský skladatel a dirigent, autor proslulého Šavlového tance Aram Chačaturjan.

Mnohokrát město navštívil spisovatel Eduard Petiška. V letech 1964 – 1984 bydlíval v domě Wagner. Petiška v Mariánských Lázních dne 6. června 1987 zemřel. Toho roku bydlel v ubytovně Ural v Úšovicích. Na domě Wagner mu byla 20. dubna 2003 odhalena pamětní deska³³¹. Z dalších spisovatelů zde pobývali např. Ivan Olbracht, Marie Majerová či Václav Řezáč.

V Mariánských Lázních také pobýval první kosmonaut Jurij Alexejevič Gagarin. Ten lázně navštívil roku 1966 spolu se svými rodiči a výrazně přispěl k jejich věhlasu³³².

---

³³⁰ http://www.hamelika.cz/slavnihoste/S_HOSTE.HTM

³³¹ *Mariánskolázeňské listy: 1. května 2003; č. 18; ročník 12* (elektronická verze na

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=4496)

³³² http://www.hamelika.cz/slavnihoste/S_GAGARIN.HTM

12. Mariánské Lázně po roce 1989

Po sametové revoluci v roce 1989 začala nová vlna přejmenovávání – budovy a ulice dostávaly vesměs zpět své původní názvy. Také však nastala vlna privatizace mnohých lázeňských objektů, která ne vždy ale znamenala pro daný dům přínos.

Za všechny takové jmenujme konkrétní případ bývalé zotavovny Donbas, která dostala po revoluci zpět svůj původní název Lesní mlýn. V rámci privatizace byl objekt prodán americkým investorům, kteří však měli s objektem jiné plány, než provozovat ho jako obyčejný hotel. Nedaleko hotelu Lesní mlýn se nachází hotel Střelnice, u kterého jsou tenisové kurty. Američané chtěli tyto kurty o mnoho rozšířit a připojit takto získané pozemky k hotelu Lesní mlýn, ze kterého chtěli vybudovat luxusní hotel pro tenisty. Celý areál měl být tenisovým centrem střední Evropy. K uskutečnění jejich plánu by však musela padnout za oběť velká část lesa, proti čemuž se naštěstí postavili ochránci přírody, neboť v té době byly lesy v okolí Mariánských Lázní vyňaty z veškeré lesní těžby.³³³ Když se investoři dozvěděli, že lesy zničit nesmějí, což zhatilo jejich veškeré plány, ztratili o objekt zájem a ponechali ho svému osudu. Jelikož to byl již ale jejich soukromý majetek, město nemohlo do správy objektu dále zasahovat³³⁴. A tak se stalo, že hotel Lesní mlýn začal chátrat a chátrá dodnes.

Podobný osud, kdy se nový majitel přestal o objekty starat, postihl i další budovy, jako je například hotel Krakonoš, výletní kavárny Panorama a Kamzík, dům Rozkvět (bývalý Halbmayerhaus) a v neposlední řadě dům Kavkaz – na počátku 20. století hostil jako luxusní hotel Weimar anglického krále Edwarda VII. a dnes již dvacátým rokem opuštěný smutně shlíží na Mariánské Lázně z nejvyššího bodu Goethova náměstí.

Aby ale nezůstalo je u negativních vlivů – Mariánské Lázně v současné době usilují o zapsání na listinu světového kulturního dědictví UNESCO – spolu s Karlovými Vary a Františkovými Lázněmi jako západočeský lázeňský trojúhelník.

12.1 Lanová dráha Koliba – Krakonoš

Spodní stanice této kabinkové lanové dráhy se nachází v těsné blízkosti hotelu Koliba a horní stanice je nedaleko hotelu Krakonoš, naproti jezdeckému klubu Levada³³⁵.

Stavba lanové dráhy byla započata roku 1988 a trvala do roku 1993. Zkušební provoz probíhal v zimní sezoně 1993/1994, avšak lanovka byla prodělečná. V roce 1994 převzal dráhu do své

---

³³³ ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991; s. 77

³³⁴ Z vyprávění bývalého zaměstnance zotavovny Donbas a později hotelu Lesní mlýn

³³⁵ V klubu Levada jsou ustájeni i koně, kteří při pěkném počasí sjíždějí dolů do lázní, kde jsou návštěvníkům nabízeny projížďky v kočárech.

správy Dopravní podnik města Mariánské Lázně, který provoz lanové dráhy zahájil na podzim téhož roku, avšak opět na krátkou dobu, protože se objevily majetkové neshody mezi dopravním podnikem a městem. Majetkové vztahy se vyřešily až roku 1998³³⁶, kdy byla lanovka konečně zprovozněna a slouží dodnes.

Lanovka je tvořena dvěma soupravami 5ti kabin, které vyrobil roku 1989 Tatranský podnik Kežmarok. Lanovka překonává převýšení 106 m³³⁷ rychlostí 5 km/h. Jízda trvá 4,5 minuty a za hodinu je schopna přepravit 306 osob. Nosnost každé kabiny je 320 kg. Se svou délkou 581 m je nejkratší lanovkou svého typu v ČR³³⁸.

12.2 Park Boheminium

Pod názvem Miniaturpark byl dne 19. června 1999³³⁹ otevřen v těsné blízkosti tehdy ještě stále chátrajícího hotelu Krakonoš park, kde jsou k vidění miniatury staveb z různých koutů naší republiky. Všechny miniatury staveb jsou vyráběny v poměru 1:25 a velice zdařile kopírují všechny detaily svých skutečných předloh.

Mezi prvními exponáty byly například mariánskolázeňská kolonáda Křížového pramene, nedaleký zámek Kynžvart (viz obrazové přílohy 8.7 a 8.8) či zámek Červená Lhota, který je skutečně zasazen ke břehu rybníčka, který se u vchodu do parku nachází.

Již v roce 2001 však musel být Miniaturpark pro veřejnost uzavřen. Kvůli nesrovnalostem v účetnictví firmy, která Miniaturpark provozovala byl odvolán její ředitel Radek Míka, který pozemky, kde park stál prodal a bylo na něj podáno trestní oznámení. Majetkové spory vyvrcholily roku 2003, kdy plzeňský krajský soud vyhlásil na veškerý majetek firmy pana Míky konkurs. Miniaturpark se veřejnosti otevřel znovu v roce 2004.

Roku 2006 si od konkurzní správkyňe majetku celý areál pronajala mariánskolázeňská radnice. Jeho správcem se stal opět Radek Míka, kterému radnice areál dále pronajala a který tentokráte zastupuje společnost Boheminium, která vlastní vystavené modely a podle které dostal park svůj nynější název³⁴⁰.

Město Mariánské Lázně nakonec roku 2009 park odkoupilo a společnost Boheminium zůstala jeho nájemcem. Do parku každoročně přibývá několik nových modelů, v dnešní době se jich zde nachází celkem 42³⁴¹.

---

³³⁶ www.lanove-drahy.cz/?page=lan&lan=29

³³⁷ Spodní stanice Koliba má nadmořskou výšku 652 m, horní stanice Krakonoš má nadmořskou výšku 758 m

³³⁸ *Technická dokumentace mariánskolázeňské lanové dráhy Koliba – Krakonoš*

³³⁹ www.boheminium.cz/cz/kategorie/o-spolecnosti.aspx

³⁴⁰ www.tvml.cz/view.php?cisloclanku=2008010022

³⁴¹ www.boheminium.cz/cz/kategorie/miniatury.aspx

Nejnovější model zámku Bečov nad Teplou byl od listopadu 2010 do února 2011 vystaven na Pražském hradě u příležitosti výstavy relikviáře sv. Maura.

12.3 Výstavba a rekonstrukce

Po roce 1989 nedochází v centru Mariánských Lázní k žádné masové výstavbě. Stavět se zde začalo až po roce 2000 a to naštěstí velmi citlivým způsobem. Budovy, které nově vznikají, nahrazují ve valné většině historicky a architektonicky nevýznamné domy, které vzhledem ke svému stavu musely být strženy. Nově vzniklé objekty nenarušují nikterak tvář lázní, věrohodně napodobují stavební styl, který je pro ně typický.

Takto vznikla v roce 2004 bytová rezidence Britania, v tomtéž roce byl otevřen hotel Olympia³⁴² (viz obrazové přílohy 5. 45 a 5.46). V červenci byl také uveden do provozu nový luxusní hotel Falkensteiner Grand Spa hotel Marienbad³⁴³, který vznikl přístavbou nového objektu k původní secesní budově bývalého Výzkumného ústavu balneologického a jehož majitelem je německá firma Falkensteiner. V téže době byly k hotelům Centrální lázně a Hvězda přistavěny budovy bazénů, které byly s původními hotely propojeny prosklenými chodbami.

Ve 21. století se také započalo s opravami některých silně zchátralých budov. V roce 2007 bylo započato s rekonstrukcí další budovy v Ruské ulici – jednalo se o rohový dům naproti hotelu Olympia, z kterého vznikla následujícího roku 2008 bytová rezidence Paradies.

Taktéž po nákladné rekonstrukci byl o Velikonocích 2008 znovu otevřen hotel Sun³⁴⁴. Ten se nachází v bloku domů navazujících na dům Rozkvět ve Vrchlického ulici, na rohu s ulicí Masarykova, která je souběžná s Hlavní lázeňskou kolonádou. Hotel patří společnosti C.M. Investment spol. s r.o. se sídlem v Praze 9. Do majetku této společnosti patří ještě hotel Belvedere³⁴⁵, který se nachází přímo nad Hlavní kolonádou na rohu Goethova náměstí a Masarykovy ulice.

V roce 2008 začala také velmi náročná rekonstrukce původní historické budovy hotelu Krakonoš. Plány k ní vypracoval architekt Petr Lédl³⁴⁶. Rekonstrukce dosud probíhá.

Bohužel i v dnešní době dochází ke špatně promyšleným prodejům některých objektů. Majitel české společnosti Kosev, která spravovala hotely Kossuth³⁴⁷ a Evropa³⁴⁸, se rozhodl hotel Evropa

---

³⁴² Oba objekty se nachází ve vzájemné bezprostřední blízkosti, v oblouku Ruské ulice.

³⁴³ Ruská ulice č.p. 123

³⁴⁴ Bývalý hotel Slunce, dnešní anglicky znějící název dostal od nových majitelů.

³⁴⁵ Z vyprávění pí. Renaty Kantorkové, recepční hotelu Sun

³⁴⁶ www.archledl.cz/?p=132

³⁴⁷ Dům č.p. 77 v Ruské ulici

prodat ruskému developerovi, který chtěl stávající budovy zrekonstruovat a vytvořit zde luxusní byty pro Rusy žijící v České republice. Ještě před započítím rekonstrukce, která se měla uskutečnit v roce 2009, však díky malé poptávce po nově zamýšlených velmi drahých bytech od svého záměru upustil a budovy zatím dodnes opět bez využití chátrají³⁴⁹.

V dezolátním stavu je dnes bohužel také původní Hamrnický záměček, který byl v roce 2004 prodán italské firmě Gerda-Pellini. Investor měl se záměčkem určitý záměr, který však byl v rozporu s faktem, že Hamrnický záměček je kulturní památkou. Nejvíce se na objektu podepsal požár, který propukl v noci z 30. na 31. července 2007. Investor poté začal aktivně spolupracovat na zajištění objektu. V současné době je Hamrnický záměček vyklizen a je plánována jeho oprava³⁵⁰.

12.4 Západočeský symfonický orchestr

Jednou z nejvýraznějších osobností Mariánských Lázní je v současné době ředitel a šéfdirigent nejstaršího symfonického orchestru v českých zemích – Západočeského symfonického orchestru Michael Roháč. Ten se narodil roku 1974 v Kanadě, kde vystudoval dirigentství na univerzitě v Torontu³⁵¹. V Mariánských Lázních působí ve své funkci od roku 2004. Orchester má dnes své sídlo v 1. patře domu Chopin.

Michael Roháč zavedl do činnosti orchestru cykly abonentních koncertů, pro vystupování s orchestrem získal i přední české sólisty. Orchester pořádá také koncerty pro školy a pro děti a rodiče. Již tradičně se v lázeňské sezoně konají pravidelně dvakrát do týdne kolonádní koncerty, které se odehrávají v orchestřišti ve středové části Hlavní lázeňské kolonády. Další koncerty se v sezoně pravidelně pořádají v sále Společenského domu Casino. Slávu si toto hudební těleso získává i za hranicemi naší republiky, vyjíždí koncertovat do Německa a v Mariánských Lázních spolu s orchestrem vystupoval nejméně zahraniční umělec.

V současné době začíná Západočeský symfonický orchestr hledat nového šéfdirigenta, neboť Michael Roháč oznámil, že po letošní sezoně v čele orchestru z osobních důvodů končí³⁵².

---

³⁴⁸ Dům č.p. 101 v Třebízské ulici, nachází se přímo naproti divadlu N. V. Gogola, dependancií hotelu býval vedlejší dům Apollo.

³⁴⁹ Z vyprávění pí. Blanky Marešové – provozní hotelu Kossuth

³⁵⁰ *Mariánskolázeňské listy*: 24. březen 2011; č. 12; ročník 20; s. 2 (elektronická verze na:

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=18441)

³⁵¹ www.zso.cz/sefdirigent

³⁵² *Mariánskolázeňské listy*: 24. březen 2011; č. 12; ročník 20; (elektronická verze na:

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=18445)

12.5 Slavní návštěvníci

Václav Havel (1958, 1990, 1996)

Poprvé sem zavítal v roce 1958 během své základní vojenské služby, kdy se jeho povídka „Život před sebou“ dostala na ústřední přehlídku divadelních souborů Armádní soutěže, která se konala právě v Mariánských Lázních. Havel v Mariánských Lázních strávil tehdy skoro týden.

Jako prezident České republiky navštívil Mariánské Lázně celkem dvakrát, vždy jen na jeden den. Poprvé dne 3. března roku 1990, kdy byl velice bouřlivě vítán místními obyvateli.

Podruhé sem zavítal 3. května 1996 v rámci dvoudenní prohlídky západních Čech. Při prohlídce města ho doprovázeli tehdejší starosta města PhDr. Luděk Nosek, generální ředitel společnosti Léčebné lázně a.s. Ing. Leo Novobilský a přednosta mariánskolázeňského oddělení ARO Mudr. Pavel Nápravník. Po prohlídce města odletěl do Prahy helikoptérou z letiště ve Sklářích³⁵³.

Princ Edward, hrabě z Wessexu (2005)

Prapravnuk britského krále Edwarda VII. a současně nejmladší syn královny Alžběty II. princ Edward podnikl dvoudenní návštěvu Mariánských Lázní v červenci 2005. Stalo se tak u příležitosti 100. výročí založení mariánskolázeňského golfového klubu s oficiálním názvem „Royal Golf Club Mariánské Lázně“.

Princova návštěva golfového klubu, která proběhla dne 18. července, byla vrcholem oslav, které se k výročí založení golfového klubu a hřiště konaly. Princ po 100 letech pokračoval v rodinné tradici a stejně jako jeho prapradědeček roku 1905 osobně předal ceny vítězům hlavních kategorií pořádaných golfových soutěží³⁵⁴.

Jiří Paroubek (2007)

Bývalý předseda ČSSD a také bývalý premiér ČR se rozhodl, že se v Mariánských Lázních uskuteční jeho v pořadí už druhá svatba. Dne 17. listopadu 2007 si v hotelu Esplanade vzal svou tlumočnici Petru Kováčovou.

Svatební noc strávili v královském mezonetovém apartmá, v němž jedna noc v tu dobu stála 73 000,- Kč³⁵⁵. Novomanželé Paroubkovi zde však byli zdarma, neboť pobyt dostali jako svatební dar od majitele hotelu a Paroubkova dobrého přítele Vlastimila Dvořáka.

---

³⁵³ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_HAVEL.htm

³⁵⁴ *Mariánskolázeňské listy: 29. červenec 2005; č. 30; ročník 14; s. 3* (elektronická verze na:

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=8640)

³⁵⁵ <http://revue.idnes.cz/paroubek-a-kovacova-svatebni-noc-jako-z-pohadky-frf>

[/lidicky.aspx?c=A071113_164116_missamodelky_jez](http://lidicky.aspx?c=A071113_164116_missamodelky_jez)

Další významní hosté

V dubnu 1990 přicestovala do Mariánských Lázní americká velvyslankyně v ČR, bývalá dětská filmová hvězda, Shirley Temple-Black, která byla přítomna položení základního kamene pomníku česko-amerického přátelství ve Skalníkově parku. Byla ubytována v hotelu Golf a stala se čestnou občankou Mariánských Lázní³⁵⁶.

Častým hostem zde také byl zpěvák Karel Zich, který pro Zpívající fontánu složil skladbu „Vzpomínka na Mariánské Lázně“.

Český spisovatel Vladimír Páral, v Mariánských Lázních poprvé strávil týden v hotelu Monty v roce 1992, když byl jedním z porotců soutěže Missis, která tehdy v Mariánských Lázních probíhala³⁵⁷. Krása města ho učarovala natolik, že od roku 1995 střídavě žije v Mariánských Lázních a v Praze.

---

³⁵⁶ www.hamelika.cz/slavnihoste/S_HOSTE.HTM

³⁵⁷ <http://vlasta.atlas.centrum.cz/retro/2011/2/15/clanky/vladimir-paral-zeny-ztraceji-vuni> – uveřejněn rozhovor přímo s V. Páralem

Závěr

Mariánské Lázně mají poměrně krátkou, avšak o to snad bohatší historii, kterou jsem se ve své bakalářské práci snažila chronologicky a přehledně představit. Jsou určitě jedněmi z nejvýznamnějších lázní naší republiky, které si svůj věhlas získaly i v zahraničí, což dokazují návštěvy slavných hostů, kteří přijížděli skoro z celého světa.

U jejich nelehkých začátků stáli obětavě Dr. Johann Josef Nehr, který se snažil výstavbu lázní prosadit u vlastníka pozemků, kde byly léčivé prameny nalezeny, tepelského kláštera. Když se mu to nedařilo, postavil na své vlastní náklady první lázeňský dům Zlatá koule.

Kladnou odezvu na své prosby našel až u mladého osvíceného opata Reitenbergera, který stavbě lázní přál a díky jeho sociálnímu citění se sem mohli přijíždět léčit i ti nejchudší, protože pro ně nechal vystavět špitál pro chudé, kde mohli pobývat zadarmo. To se však samotnému opatovi stalo osudným, protože finanční prostředky na stavbu špitálu získal tím, že jeho stavbu upřednostnil před investicemi do monumentálních církevních staveb, a byl přinucen k abdikaci a poslán do vyhnanství do tyrolského Wiltenu, kde musel zůstat až do konce svých dnů bez možnosti vrátit se ještě do jeho milovaných Mariánských Lázní a kde byl původně i pohřben.

Tepelský klášter si na tohoto opata vzpomněl až 46 let po jeho smrti, kdy nechal do Teplé převézt jeho ostatky. I když až do konce 1. světové války znamenaly Mariánské Lázně pro tepelský klášter nemalý příjem do jeho pokladny, osoba opata Reitenbergera je tam dodnes stále opomíjená a dalo by se říci i neoblíbená. Ale to již bohužel bývá osud některých osvícených lidí, kteří více než na vlastní zisk myslí na dobro druhých.

Podobný osud – také byl pomlouvačnými kampaněmi nucen opustit své místo, tentokrát starosty – postihl, i když skoro o tři čtvrtě století později, dalšího osvíceného muže, Dr. Augusta Herziga. Tomu záleželo více než na zisku peněz na tom, aby Mariánské Lázně zůstaly ekologicky čisté a svými rozhodnutími doslova zachránil místní parky a lesy, které byly a jsou stále také jedním z hlavních důvodů, proč se sem mnoho pacientů a hostů rádo vrací.

Ve své práci jsem se zaměřovala nejen na osudy těchto a dalších významných mužů v životě města, ale také na architektonický a stavební rozvoj a návštěvy slavných hostů. Jak bylo možno poznat, kromě svých počátků zažily lázně největší rozvoj a lesk ve druhé polovině devatenáctého století a v prvních letech století dvacátého. V této době zde působili architekti Fridrich Zickler, Josef Schaffer a Arnold Heymann, kteří vtiskli Mariánským Lázním jejich nezaměnitelnou podobu, která se zachovala do dnešních dnů, přečkala i socialistické architektonicky necitlivé snahy o vystavení železobetonových budov a dnes vzniklé stavby v lázeňském centru jsou do stávající architektury vkusně zakomponovány.

V téže době, na přelomu století, hostily Mariánské Lázně své významné hosty z řad evropských panovníků, z nichž anglický král Edward VII. zanechal ve městě asi nejvýraznější stopy – byl kvůli němu přestavěn hotel Weimar, byla pro něj zřízena luxusní kabina císařských lázní v domě Nové lázně a stál při založení mariánskolázeňského golfového hřiště. Přijel sem i dosud pravděpodobně nejbohatší host v historii lázní, perský šáh Muzzafer ed-Din

První polovina 20. století znamenala pro lázně období stagnace, zvláště vinou obou světových válek, kdy lázně sloužily více než svému původnímu účelu jako město lazaretní. Světlou výjimkou bylo pár sezon v meziválečném období, avšak i zde byla ve 30. letech návštěvnost ovlivněna politikou, neboť v Mariánských Lázních byla velká základna nacistických aktivistů.

Po skončení válek se Mariánské Lázně otevřely rekreantům, kteří bydlely v zotavovnách patřících ROH a jejich obliba mezi lidmi opět vzrostla.

V roce 1986 získaly Mariánské Lázně další ze svých symbolů, Zpívající fontánu, která svým ladným spojením tryskající vody a klasické hudby učarovala mnoha návštěvníkům, za všechny jmenujme herce, dlouholetého pravidelného návštěvníka Mariánských Lázní, Miroslava Horníčka, který dokonce napsal na oslavu mariánskolázeňské fontány *Dopis fontáně*.

Za privatizaci odborářského majetku však některé budovy zaplatily tím, že zůstávají bez povšimnutí svých majitelů ponechány po léta svému osudu. V dnešních dnech se začínají některé budovy konečně opravovat, například hotel Krakonoš, jinde stále probíhají letitá jednání, jako třeba u domu Kavkaz. Bohužel i dnes dochází ke stejným chybám jako před dvaceti lety – vezměme si příklad bývalého hotelu Evropa.

Přejme tak Mariánským Lázním, aby již k dalším takovým chybám nedocházelo a ty stávající byly brzy napraveny a aby lázně byly stále oblíbené mezi lidmi z naší republiky i z ciziny.

Zdroje pro bakalářskou práci

Primární prameny:

Listiny, noviny, zprávy

Kronika města Mariánské Lázně 1985 - 1995

*Liste der angekommenen Brunnengäste im Marienbad: im Jahre 1821
im Jahre 1823*

Listina Franze Josefa I. o udělení znaku městu Mariánské Lázně

Marienbader Curliste: 1889

1890

1891

1897

Mariánskolázeňské listy: 1. květen 2003; č. 18; ročník 12 (elektronická verze na

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=4496)

9. září 2004; č. 37; ročník 13 (elektronická verze na

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=7066)

29. červenec 2005; č. 30; ročník 14; (elektronická verze na:

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=8640)

24.březen 2011; č. 12; ročník 20; (elektronická verze na

www.ml-listy.cz/clanek.asp?id_clanek=18441)

Marienbader Tagblatt: 9. August 1899, Nr. 58

18. August 1899, Nr. 65

28. August 1899, Nr. 73

20. Juli 1900, Nr. 40

28. August 1900, Nr. 72

29. August 1900, Nr. 73

31. August 1900, Nr. 79

1. Juni 1901, Nr. 1

11. Juli 1901, Nr. 33

18. Juli 1901, Nr. 39

22. Juli 1901, Nr. 42

23. Juli 1901, Nr. 43

3. August 1901, Nr. 54

11. Juni 1902, Nr. 9

7. Juli 1902, Nr. 31

8. Juli 1902, Nr. 32

11. Juli 1902, Nr. 35

Marienbader Zeitung: 9. September 1900, Nr. 36

2. August 1902, Nr. 31

16. August 1903, Nr. 33

14. August 1904, Nr. 33

21. Jänner 1935

Plánová dokumentace domu „Zlatá koule“ – domu dr. Josefa Johanna Nehra

Technická dokumentace mariánskolázeňské lanové dráhy Koliba – Krakonoš

Verzeichnis über die Kurgäste in Marienbad vom Jahres 1815 – 1818

Výuční list uměleckého zahradního architekta Václava Skalnika

Knížní publikace

Bäder-Lexikon der Curorte Carlsbad, Teplitz – Schönau, Marienbad, Franzensbad und Bad Ester: inclusive Giesshübel-Puchstein, Eichwald, Königswart, Sangerberg, nebst einem merkantill-gewerblichen Adresslexikon in- und ausländischer Industrie; Karlsbad, Marienbad; Ditrich, Schusser; 1878

Bemerkungen über Marienbad in Böhmen: Vorzüglich über das von dorthier verschickte Kreuzbrunnwasser und dessen medizinischen Gebrauch / von Dr. Ziegler in Regensburg; Regensburg: s. n.; 1853

Der Ferdinandsbrunnen zu Marienbad / geschichtlich und physikalisch-chemisch dargestellt von Emil Kratzmann; Friedrich Ehrlich's Buch- und Kunsthandlung; Prag; 1858

Kurze Nachricht von Marienbad, mit besonderer Beziehung auf den Nutzen und Gebrauch des Kreuz- und Ferdinandsbrunnens daselbst; Gedruckt bei J. Kobrtsch und Gschihay; Eger; 1843

Kurze Nachricht über Marienbad mit besonderer Rücksicht auf den Nutzen und Gebrauch seiner versendeten Heilwasser; Gedruckt bei J. Kobrtsch und Gschihay; Eger; 1851

EMLER, Joseph: Regesta Diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II.; Annorum Praha, 1882

FELBINGER, Johann Nepomuk: Kronika Mariánských Lázní 1786 – 1855 – Chronik des Kurortes Marienbad 1786 – 1855; Městské muzeum Mariánské Lázně, Scriptorium; 2008

- FRANKL, Joseph Adam: *Marienbad; seine Heilquellen und Umgebung*; Kronberger und Weber; Prag; 1837
- FRIDRICH, Gustavus: *Codex Diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*; Praha, 1904 – 1907
- KLEMENT, Franz: *Politische Bezirk Tepl – Ein Beitrag zur Heimatkunde (zweite vermehrte Auflage)*; Tachau; 1882
- LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1942* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1942.HTM)
- LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1943* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1943.HTM)
- LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1944* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1944.HTM)
- LERCHL, Wenzel: *Válečná kronika Mariánských Lázní 1945* (elektronická verze na www.hamelika.cz/analy/LVK1945.HTM)
- LUCKA, Samuel: *Die Kreuzbrunnen und seine Heilwirkungen*; J. G. Calvinische Buchhandlung; Prag; 1858
- MLADĚJOVSKÝ, Mudr. Vladislav: *Mariánské Lázně v království českém*; Bibliotéka lékařských spisů populárních; nakladatelství Hejda v Praze; 1902
- NEHR, Dr. Johann Joseph: *Beschreibung der mineralischen Quellen zu Marienbad auf der Stiftherrschaft Tepl nahe bei dem Dorfe Auschowitz*; Karlsbad; 1813
- RAIS, Karel Václav: *Václav Beneš Třebízský*; vydáno Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých; Praha; 1885
- WAGNER, Richard: *Můj život*; vydalo Národní divadlo Praha, 2007

Sekundární literatura:

- Hamelika*: 18. ledna 1973; č.2; ročník I.; (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_02/h73_02.htm)
- Hamelika*: 5. března 1973; č.5; ročník I.; (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_04/h73_04.htm)
- Hamelika*: č. 5 z roku 1973; ročník I.; (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_05/h73_05.htm)
- Hamelika*: 5. října 1973; č.15; ročník I. (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1973/1973_15/h73_15.htm)
- Hamelika*: 11. července 1974; č. 11; ročník II. (elektronická verze na www.hamelika.cz/shamelika/1974/1974_11/h74_11.htm)

- Hamelika*: 6. prosince 1974; č. 17; ročník II. (elektronická verze na
www.hamelika.cz/shamelika/1974/1974_17/h74_17.htm)
- Hamelika*: 15. prosince 1974; č. 18; ročník II. (elektronická verze na
www.hamelika.cz/shamelika/1974/1974_18/h74_18.htm)
- Historický sborník Karlovarska VII.*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 1999
- Johann Wolfgang Goethe a Čechy*; vydalo Krajské muzeum Cheb; 2004
- Kdo byl kdo – proslulí návštěvníci*; sestavil kolektiv autorů, vydalo nakladatelství Libri Praha; 2001
- Kláster Teplá: minulost – současnost*; k vydání podala řeholní kanonie premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní, vydalo nakladatelství ARCA JIMFA v Třebíči
- Sborník muzea Karlovarského kraje*; 16/2008
- Sborník muzea Karlovarského kraje*; 17/2009
- Sborník muzea Karlovarského kraje*; 18/2010
- Václav Beneš Třebízský: spisovatel českého lidu*; vydala Česká katolická Charita; Praha; 1954
- BENEŠOVÁ, Marie: *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*; SPN Praha; 1984
- BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930
- BUCHAROVIČ, Stanislav, HOLEČKOVÁ, Marie: *Genius loci západočeských lázní – putování za skrytým tajemstvím nejslavnějších českých lázní*; Nakladatelství MH Beroun; 2008
- BUCHAROVIČ, Stanislav: *Slavní návštěvníci Karlových Varů*; Krajské muzeum Karlovy Vary, vydalo Nakladatelství MH Beroun; 2003
- BUCHAROVIČ, Stanislav: *Svět kolonád (Karlovy Vary – Mariánské Lázně – Františkovy Lázně)*; vydala Paedr. Alena Halámková; Karlovy Vary; 2007
- BUCHTELE, Zdeněk, KARÁSEK, Jiří: *Letiště Skláře aneb příběh amerického vojáka*; vyd. vlastním nákladem; 2008
- DANZER, Adalbert Eduard: *Geschichte von Marienbad*; Gottlieb Hase Söhne; Prag; 1842
- DANZER, Adalbert Eduard: *Begleiter in und um Marienbad für dessen Kurgäste: mit dem neusten in Stahl gestochenen Ansichten und mit zwei Plänen: ein Compendium der Werke des Verfassers: Geschichte und Topographie von Marienbad: 1842 und 1847*; Prag: A. C. Kronberger, Marienbad: Kobrtsch & Gschihay, und J. M. Schmid; 1853
- FINK, Humbert: *Die Böhmisches Bäder – Karlsbad, Marienbad, Franzenbad*; Verlag C. J. Bucher; München; 1992

- GNIRS, Dr. Anton: *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen denkmale in den bezirken Tepl und Marienbad*; Dr. Bruno Filzer Verlag G. M. B. H.; Augsburg; 1932
- HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003
- HOVORKA, Ladislav: *Mariánské Lázně*; vyd. Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství; Praha; 1984
- JONÁK, Jan, HARANT, Alexandr: *Mariánské Lázně – 200 let lázeňství*; pro městský úřad Mariánské Lázně vydalo fotostudio Janák, Zelená 156 Mariánské Lázně; 2008
- KAJLÍK, Vladislav: *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*; vydalo Městské muzeum Mariánské Lázně; 2008
- KŘÍŽEK, Vladimír, ŠVANDRLÍK, Richard: *106x Mariánské Lázně, aneb vyprávění o městě, kterému stačilo sto let k dosažení světové proslulosti*; Západočeské nakladatelství; 1990
- KŘÍŽEK, Vladimír, ŠVANDRLÍK, Richard: *Eine Plauderei über eine Stadt, die es im Laufe von knappen hundert Jahren schaffte weltberühmt zu werden*; Pluto Prag; 1992
- KUBÍN, Petr: *Blahoslavený Hroznata, Kritický životopis*; edice Historica, Vyšehrad Praha, 2000
- LERCH, Prof. Dr. Franz: *Unsere Heimat – Weseritzer Bezirkskunde*; Komotau; 1937
- MAUROIS, André: *Eduard VII. a jeho doba*; Melantrich Praha; 1934
- MÜNZ, Sigmund: *Edward VII. in Marienbad*; Raimund Pollak & Sohn; Brünn; 1936
- NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001
- PERNES, Jiří: *František Josef I. – nikdy nekorunovaný český král*; Brána Praha; 2005
- SCHINDLER, Judr. Hugo: *Adress-Buch der Kurstadt Marienbad*; vyd. vlastním nákladem; 1929
- SCHMUTZER, Josef, ZERLIK, Otto: *Das Tepler Land*; Greisenfeld; 1967
- SCHWEINITZER, Rudolf: *Heimathbuch Marienbad Stadt und Land – band I.*; Franz Pang, 8000 München 40, Schließheimerstraße 165; 1977
- SCHWEINITZER, Rudolf: *Heimathbuch Marienbad Stadt und Land – band II.*; Franz Pang, 8000 München 40, Schließheimerstraße 165; 1977
- STAAB, Ludolf: *Geschichte Marienbads von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*; Erste Wiener Verein-Buchdruckerei, Selbstverlag; Wien; 1872 (elektronická verze na [www.hamelika.cz/analy/Staab 1 – 7 .htm](http://www.hamelika.cz/analy/Staab%201-7.htm))
- ŠTĚPÁNEK, Ladislav: *Mariánskolázeňské sady – jejich vývoj, květena a zakladatel Václav Skalník*; vydal městský národní výbor v Mariánských Lázních; 1964
- ŠVANDRLÍK, Richard: *Významní návštěvníci v Mariánských Lázních – řada vlastivědných sborníků, sv. 2*; Kulturní a společenské středisko Mariánské Lázně; 195-?
- ŠVANDRLÍK, Richard: *Mariánské Lázně*; Olympia Praha; 1991

ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005

ŠVANDRLÍK, Richard: *Johann Josef Nehr a Mariánské Lázně*; vyd. vlastním nákladem; 2008

ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006

URZIDIL, Johannes: *Goethe v Čechách*; Pistorius & Olšanská s.r.o. Příbram; 2009

VRBOVÁ, Alena: *Mariánské Lázně – prameny, dějiny, lidé*; Krajské nakladatelství Karlovy Vary; 1958

Webové stránky:

<http://kvmuz.cz> – oficiální stránky muzea Karlovarského kraje

<http://revue.idnes.cz>

<http://vlasta.atlas.centrum.cz>

www.archledl.cz

www.boheminium.cz

www.hamelika.cz - elektronické podrobné zpracování historie Mariánských Lázní a zároveň elektronická podoba vlastivědného časopisu Hamelika, který pojednává o historii i současnosti Mariánských Lázní, autorem a správcem stránek je Richard Švandrlík – bývalý ředitel městského muzea Mariánské Lázně, muž, který se historii věnuje již řadu let a jehož práce se vyznačují hlubokou znalostí o Mariánských Lázních

www.klastertepla.cz – oficiální stránky kláštera Teplá

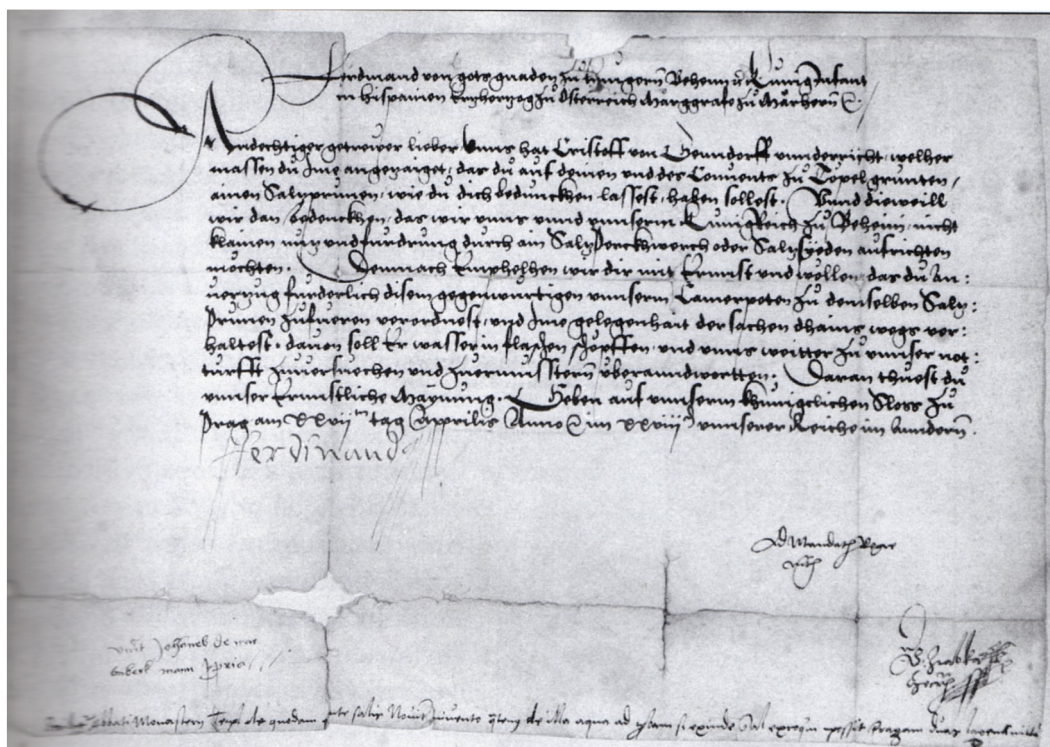
www.lanove-drahy.cz

www.ml-listy.cz – elektronická podoba současných novin Mariánskolázeňské listy

www.tvml.cz

www.zso.cz – oficiální stránky Západočeského symfonického orchestru

Obrazová příloha 1 – Nejstarší dějiny (do roku 1827)

obr. 1.1

Originál dopisu císaře Ferdinanda I. z 27. dubna 1528 adresovaného tepelskému opatu Antonínovi

obr. 1.2

Zázračné vyléčení ochrnutého Gubernáta
z Chotěšova r.1781

obr. 1.3

Podoba Hamrnického zámku na počátku 19. stol.

obr. 1.1 – převzato z: HLINOMAZ, Milan: *Kláster premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 45

obr. 1.2 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 249

obr. 1.3 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 250

obr. 1.4

Dr. Johann Josef Nehr

obr. 1.5

opat Karel Kašpar Reitenberger

obr. 1.6

Václav Skalník

obr. 1.7

*Pomník Dr. Jana Josefa Nehra
na kolonádě Křížového pramene*

obr. 1.8

*Pomník opata Karla Kašpara
Reitenbergera u zpívající fontány*

obr. 1.9

*Pomník Václava Skalníka
ve Skalníkově parku*

obr. 1.4 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 250

obr. 1.5 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 251

obr. 1.6 – převzato z: www.absolventi.gymcheb.cz

obr. 1.7 – vlastní fotografie – 4. červenec 2008

obr. 1.8 – vlastní fotografie – 7. červenec 2007

obr. 1.9 – vlastní fotografie – 4. červenec 2008

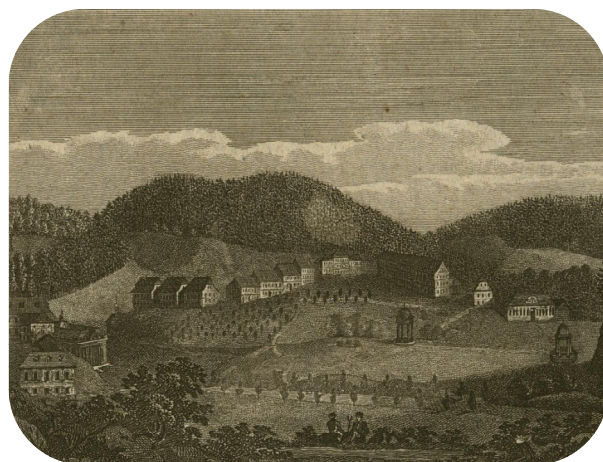
obr. 1.10

Mariánské Lázně v roce 1812

obr. 1.11

Podoba centra Mariánských Lázní v roce 1814

obr. 1.12

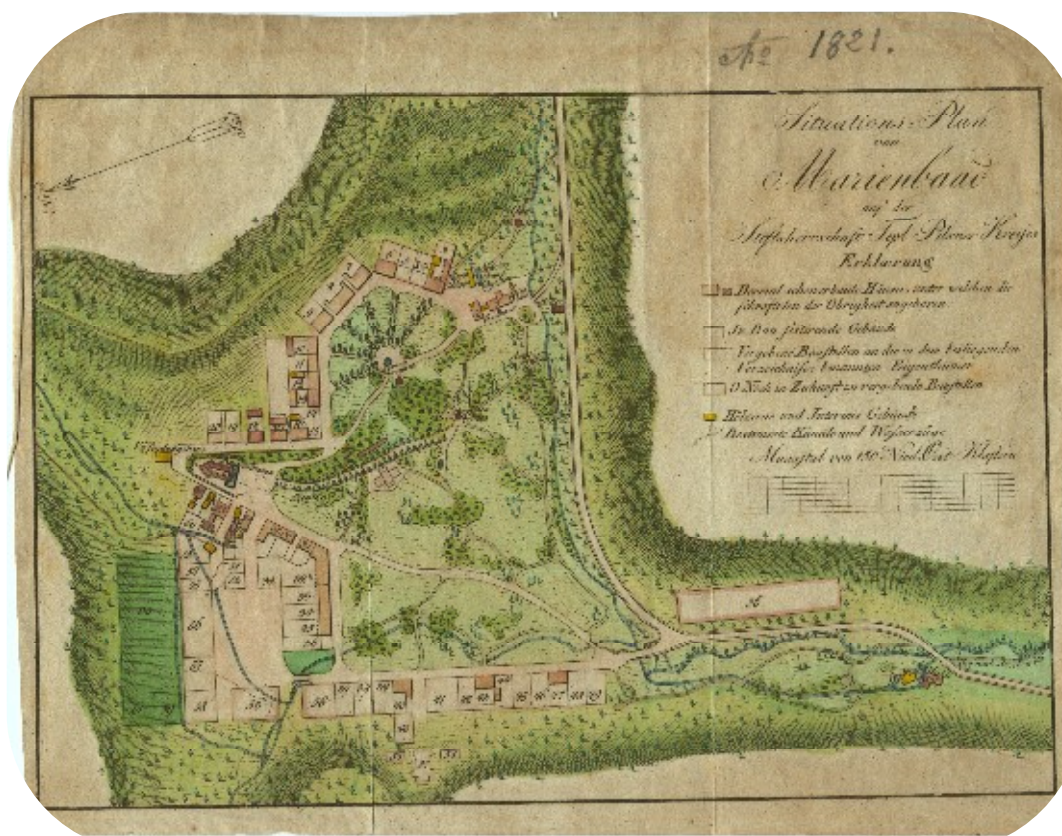
Pohled na Mariánské Lázně 1820

obr. 1.10 – poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 1.11 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 249

obr. 1.12 – poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 1.13

Zastavovací plán Mariánských Lázní z roku 1821

obr. 1.14

Atrium původní kolonády Křížového pramene s bustou Dr. Nehra

obr. 1.15

Dnešní pohled na kolonádu Ferdinandova pramene postavenou r. 1827

obr. 1.13 – poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 1.14 – převzato z: Sborník muzea Karlovarského kraje 16/2008; s.172

obr. 1.15 – vlastní fotografie – 7. říjen 2008

Obrazová příloha 2 – osobnost opata Reitenbergera

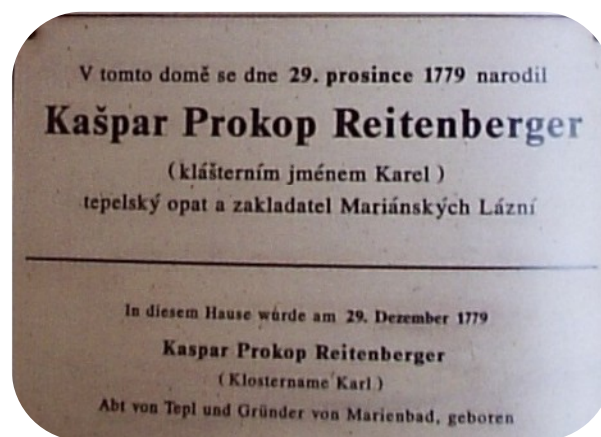
obr. 2.1

Rodiče Karla Kašpara Reitenbergera – František a Judita Reitenbergerovi

obr. 2.2

Reitenbergerův rodný dům v městečku Úterý

obr. 2.3

Pamětní deska na Reitenbergerově rodném domě

obr. 2.1 – převzato z: BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 13

obr. 2.2 – převzato z: BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 9

obr. 2.3 – převzato z: KAJLÍK, Vladislav: *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*; vydalo Městské muzeum Mariánské Lázně; 2008; s. 32

obr. 2.4

portrét opata Karla Kašpara Reitenbergera

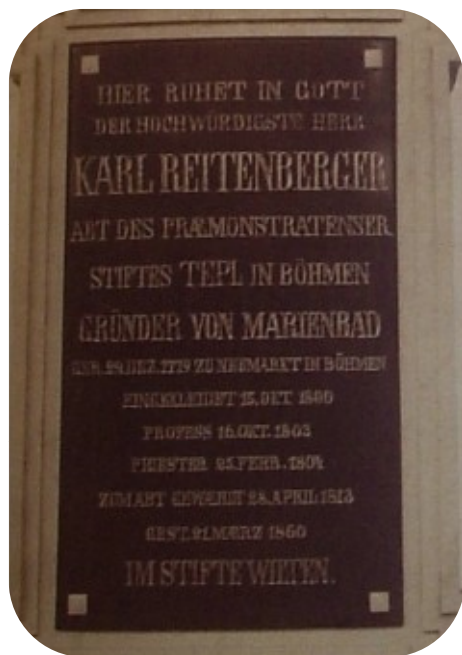
obr. 2.5

průčelí kláštera Teplá

obr. 2.6

průčelí kláštera v tyrolském Wiltenu

obr. 2.7

deska z hrobky opata Reitenbergera ve Wiltenu

obr. 2.4 – převzato z: HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá*; Státní okresní archiv Karlovy Vary; 2003; s. 70

obr. 2.5 – vlastní fotografie – 5. červenec 2007

obr. 2.6 – převzato z: BRANDL, Benedikt: *Abt Karl Reitenberger, der Gründer Marienbads*; Theodor Hanika Buchhandlung; Marienbad; 1930, s. 83

obr. 2.7 – převzato z: KAJLÍK, Vladislav: *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*; vydalo Městské muzeum Mariánské Lázně; 2008; s. 32

Obrazová příloha 3

– Významné osobnosti v životě Mariánských Lázní

obr. 3.1

*Dr. Karel Josef Heidler,
1. lázeňský lékař*

obr. 3.2

*Dr. Fidelis Scheu,
nástupce Dr. Nehra a dědeček
starosty Augusta Herziga*

obr. 3.3

*Dr. Adalbert Eduard Danzer,
1. historik Mariánských Lázní*

obr. 3.4

*Dr. Enoch Heinrich Kisch,
zakladatel lázeňských ordinací*

obr. 3.5

*Dr. Siegfried Samuel Basch,
objevitel nekrvavého měření tlaku*

obr. 3.6

*Dr. August Herzog, starosta a
zachránce mariánskolázeňské
zeleně*

– obr. 3.1 – 3.6 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006

obr. 3.1 – s. 105

obr. 3.4 – s. 113

obr. 3.2 – s. 107

obr. 3.5 – s. 114

obr. 3.3 – s. 108

obr. 3.6 – s. 116

Obrazová příloha 4 – Mariánskolázeňský znak

obr. 4.1

Originál listiny císaře Franze Josefa o udělení znaku městu Mariánské Lázně ze dne 1. června 1866

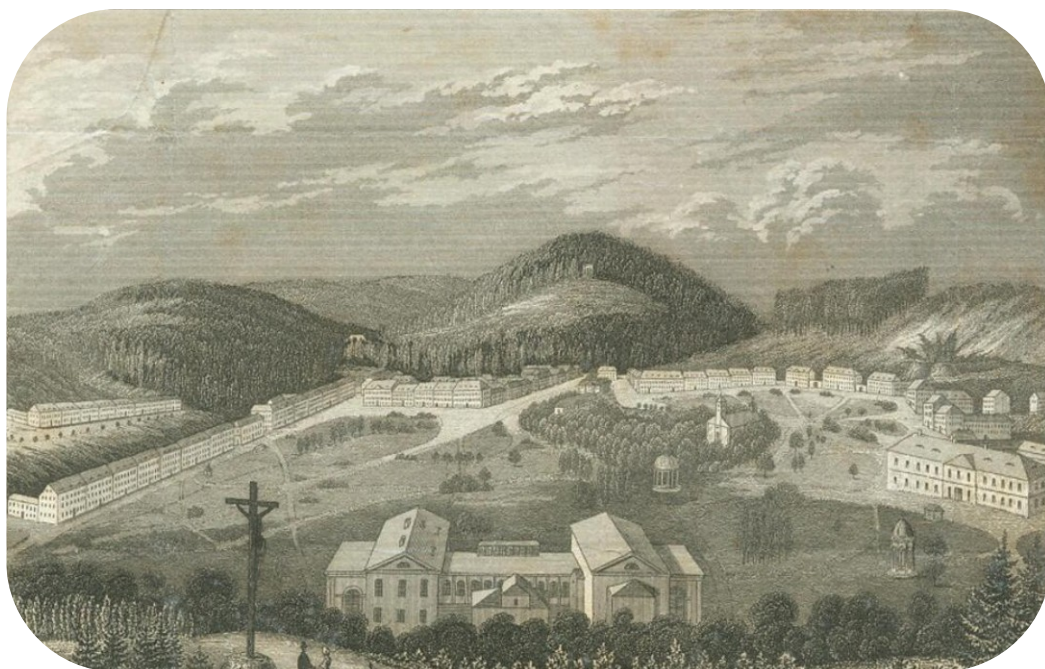
obr. 4.2

Znak města Mariánské Lázně

obr. 4.1 – vlastní fotografie originálu listiny uložené v expozici Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 4.2 – převzato z: NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 23

Obrazová příloha 5 – Stavební a architektonický vývoj

obr. 5.1

Mariánské Lázně ve druhé čtvrtině 19. stol., v popředí budova Nových lázní, napravo od kruhového pavilonu Karolinina pramene kaplička povýšená roku 1843 na farní kostel

obr. 5.2

Mariánské Lázně v roce 1850, v popředí budova Nových lázní, napravo od kruhového pavilonu Karolinina pramene římskokatolický kostel Nanebevzetí Panny Marie

obr. 5.1 a 5.2 – poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 5.3

Největší hotel v Mariánských Lázních v polovině 19. stol – hotel Klinger

obr. 5.4

Římskokatolický kostel Nanebevzetí Panny Marie – průčelí

obr. 5.5

Římskokatolický kostel Nanebevzetí Panny Marie – pohled na zadní část z Goethova náměstí

obr. 5.3 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard: *Historie Židů v Mariánských Lázních*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2005; s. 25

obr. 5.4 – vlastní fotografie – 9. květen 2009

obr. 5.5 – vlastní fotografie – 2. červenec 2006

obr. 5.6

*Staré (dnes Centrální) lázně,
vpravo altán Ambrožova pramene kolem roku 1860*

obr. 5.7

Nové Lázně kolem roku 1860

obr. 5.8

*Kruhový pavilon Lesního pramene stojící zde
v letech 1840 - 1868*

obr. 5.9

*Dnešní podoba kolonády Lesního pramene postavené
Fridrichem Zicklerem 1868 a zasklené 1955 – 57*

obr. 5.10

Anglikánský kostel

obr. 5.11

Dnešní podoba Divadla N. V. Gogola

obr. 5.6 – 5.8 – poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 5.9 – vlastní fotografie – 14. květen 2009

obr. 5.10 – vlastní fotografie – 7. červenec 2006

obr. 5.11 – převzato z: NĚMEC, Petr: *Mariánské Lázně – průvodce městem a okolím*; vyd. vlastním nákladem; 2001; s. 34

obr. 5.12

*Pohled na původní Promenaden Saal od kolonády
Křížového pramene, vpravo hudební pavilon*

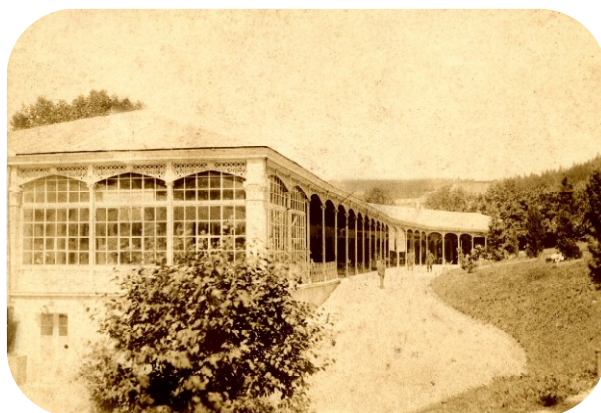
obr. 5.13

Tentýž pohled na dnešní kolonádu

obr. 5.14

*Celkový pohled na Mariánské Lázně s kolonádou
a na ní napojenou chodbou s butiky*

obr. 5.15

Pohled na butiky směrem od Karolinina pramene

obr. 5.16

*Původní kolonáda Křížového pramene,
na kolonádě je stále ještě severní helmice*

obr. 5.17

*Dnešní kolonáda Křížového pramene,
severní helmice kolonády je již sejmuta*

obr. 5.12 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 5.13 – vlastní fotografie – 21. květen 2010

obr. 5.14 – 5.17 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 5.18

Dům Palladio – vlastní dům architekta Josefa Schaffera

obr. 5.19

Hotel Reitenberger – bývalá budova lázeňské inspekce pro klášter Teplá od architekta Josefa Schaffera

obr. 5.20

Centrální lázně

obr. 5.21

Společenský dům Casino a Nové lázně – vrcholná díla architekta Josefa Schaffera

obr. 5.18 – vlastní fotografie – 9. říjen 2009

obr. 5.19 – převzato z: www.reitenberger.cz

obr. 5.20 – vlastní fotografie – 13. květen 2010

obr. 5.21 – vlastní fotografie – 3. červenec 2006

obr. 5.22

Středová část Nových lázní

obr. 5.23

Společenský dům Casino

obr. 5.24

Detail středního průčelí Nových lázní s alegorickou výzdobou

obr. 5.22 – vlastní fotografie – 6. červenec 2007

obr. 5.23 – vlastní fotografie – 5. červenec 2006

obr. 5.24 – vlastní fotografie – 22. květen 2010

obr. 5.25

*Dobový pohled na hotel Krakonoš se sochou
Krakonoše na nádvoří*

obr. 5.26

*Dnešní podoba hotelu Hvězda po přestavbě
architekta Arnolda Heymanna*

obr. 5.27

Pohled na hotel Esplanade

obr. 5.28

*Průčelí Grandhotelu Pacifik, které tvoří
dominantu Hlavní třídy*

Obr. 5.29

*Průčelí hotelu Bohemia – bývalý hotel Fürstenhof
a současně bývalá zotavovna Antonín Zápotocký*

obr. 5.25 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 5.26 – vlastní fotografie – 3. říjen 2009

obr. 5.27 – vlastní fotografie – 8. květen 2009

obr. 5.28 – vlastní fotografie – 21. květen 2010

obr. 5.29 – převzato z: www.e-hotel.cz

obr. 5.30

*Židovská synagoga vystavěná 1884 a vypálena
o křišťálové noci v listopadu 1938*

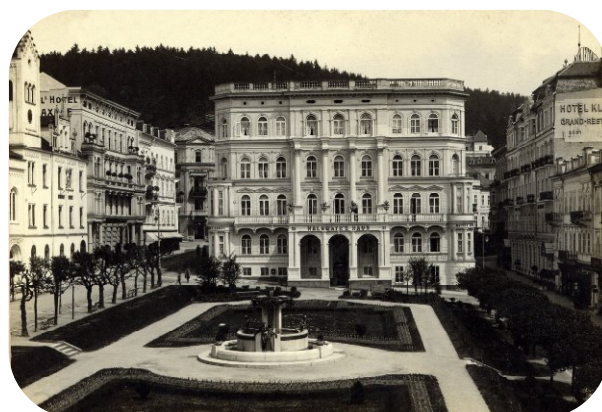
obr. 5.31

*Dnešní podoba pravoslavného kostela
sv. Vladimíra*

obr. 5.32

Tepelský dům zbouraný roku 1977

obr. 5.33

Podoba dnešního Mírového náměstí za 1. republiky

obr. 5.34

*Dnešní podoba areálu Arnika vzniklého demolicí bloku budov Tepelský dům – Krym,
v pozadí chátrající dům Rozkvět – bývalý Halbmayerhaus*

obr. 5.30 – poskytl archiv Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 5.31 – vlastní fotografie – 12. říjen 2008

obr. 5.32 a 5.33 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

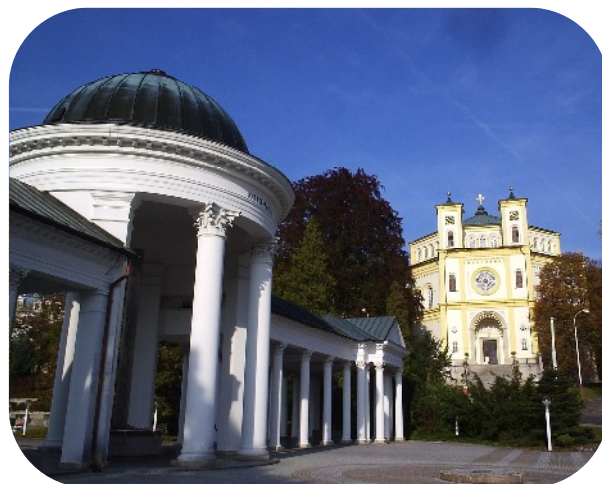
obr. 5.34 – převzato z: www.kr-karlovarsky.cz

obr. 5.35

*Původní kolonáda Karolinina a Rudolfova
pramene od architekta Fridricha Zicklera*

obr. 5.36

*Dnešní kolonáda Karolinina a Rudolfova
pramene – postavena o 20 m blíže směrem
k lázeňské kolonádě*

obr. 5.37

*Dnešní kolonáda Křížového pramene před
generální rekonstrukcí areálu kolem lázeňské
kolonády – vlevo postranní křídlo, které bylo během
rekonstrukce zbouráno*

obr. 5.38

Dnešní podoba kolonády Křížového pramene

obr. 5.35 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 5.36 – vlastní fotografie – 11. říjen 2007

obr. 5.37 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 5.38 – převzato z: www.flickr.com

obr. 5.39

Pohled přes Zpívající fontánu na hlavní lázeňskou kolonádu, v pozadí pavilon Křížového pramene

obr. 5.40

Střední průčelí hlavní lázeňské kolonády

obr. 5.41

Zpívající fontána při své hudební produkci

obr. 5.42

*Zpívající fontána při své hudební produkci –
– při večerním osvětlení*

obr. 5.39 – vlastní fotografie – 12. říjen 2007

obr. 5.40 – vlastní fotografie – 15. říjen 2006

obr. 5.41 – vlastní fotografie – 5. červenec 2006

obr. 5.42 – vlastní fotografie – 13. říjen 2006

obr. 5.43

Dolní stanice lanové dráhy Koliba – Krakonoš

obr. 5.44

*Jedna ze dvou kabinových souprav lanové dráhy
Koliba – Krakonoš*

obr. 5.45

Hotel Olympia

obr. 5.46

Bytová rezidence Britania

obr. 5.43 a 5.44 – vlastní fotografie – 11. říjen 2009

obr. 5.45 – převzato z: www.nadovcu.cz

obr. 5.46 – převzato z: <http://data.mojezoo.cz>

Obrazová příloha 6 – Slavní mariánskolázeňští hosté

obr. 6.1

Německý básník Johann Wolfgang Goethe

obr. 6.2

Goethova láska Ulrika von Lewetzov

obr. 6.3

polský hudební skladatel Fryderyk Chopin

obr. 6.4

Chopinova láska Marie Wodzinska

obr. 6.1 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 6.2 – převzato z: *Johann Wolfgang Goethe a Čechy*; vydalo Krajské muzeum Cheb; 2004; s. 44

obr. 6.3 – převzato z: www.news-poland.com

obr. 6.4 – vlastní fotografie podobizny M. Wodzinské uložené v expozici Památníku Fryderyka Chopina v Mariánských Lázních

obr. 6.5

Perský šáh Muzzafer ed – Din

obr. 6.6

zpráva v novinách Marienbader Zeitung o příjezdu císaře Františka Josefa I

obr. 6.7

Anglický král Edward VII.

obr. 6.8

Pohlednice vydaná u příležitosti setkání dvou monarchů – František Josef I. a za ním vila Luginsland (dnešní Lil), Edward VII. a za ním hotel Weimar (dnešní Kavkaz)

obr. 6.5 – převzato z: *Marienbader Zeitung*: 9. September 1900, Nr. 36; s. 2

obr. 6.6 – převzato z: *Marienbader Zeitung*: 14. August 1904, Nr. 33; s. 1

obr. 6.7 – převzato z: MAUROIS, André: *Eduard VII. a jeho doba*; Melantrich Praha; 1934; s. 241

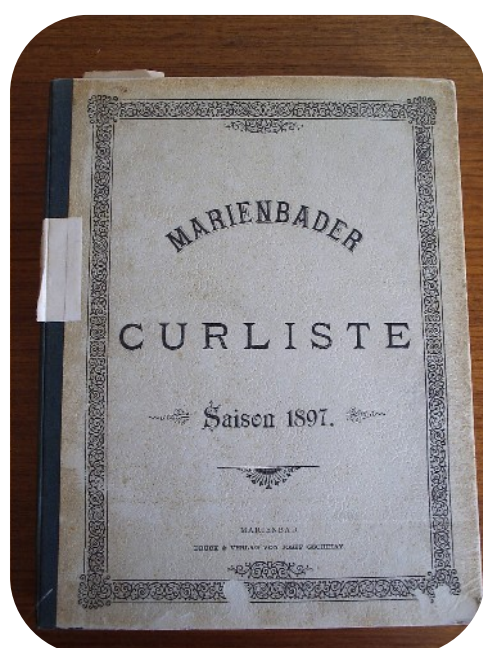
obr. 6.8 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

Chronologisches No.	Namen, Charakter und Wohnung der angekommenen Brunnengäste.	Tag der Ankunft.	Juli.
362.	Se. königliche Hoheit Karl August Großherzog von Sachsen - Weimar - Eisenach, mit		
363.	Herrn Friedrich von Germar, großherzoglich-sachsen-weimarschen Kammerherrn und Major,		
364.	Herrn Hebein, großherz. sachsen-weimarschen Hofrath und Leibarzt, und		
365.	Herrn Karl Christoph Sage, Rath und Chatoulier bei Sr. königl. Hoheit, aus Weimar, wohnen im Graf Flebelsbergischen Hause.		
366.	Se. Excellenz Herr Johann Wolfgang von Goethe, großherzog, sachsen-weimarscher geheimer Rath und Staatsminister, mit		
367.	Herrn Johann John, Kanzellisten, aus Weimar, wohnen zur goldenen Traube		
368.	Frau Euphrosine Gräfin von Pöschke, aus Lemberg, mit Gesellschaftern		
369.	Fr. Rosalia Gräfin von Pöschke, aus Warschau, und		
370.	Herrn Emanuel Faulhaber, Hofmeister aus Lauen, wohnen im prager Hause		
371.	Herr Otto Baumgärtner, Kaufmann, mit Frau, Tochter und Nièce, aus Berlin, wohnt zum goldenen Anker		
372.	Herr Alex. Bachmeteff, k. russ. Leibgarde-leutnant, aus Lemberg, wohnt zum goldenen Anker		

obr. 6.9

Stránka mariánskolázeňských kurlistů z roku 1823, pod číslem 366 červeně podtrženo jméno Johanna Wolfganga Goetha

obr. 6.10

Titulní strana mariánskolázeňských kurlistů z roku 1897

Nr. 222.

1897.

Marienbader Curliste.

Ausgegeben Samstag den 21. August.

Tag der Anmeldung	Namen und Charakter	Wohnung	Parti
11180	Lord Renfrew and		17190
11181	Herr Captain Seymour Fortescue aus London	Hofst. Klingner	3
11182	Lord Bragham and Vaux mit Gemalin aus England		1
11183	Herr Christopher Chalmers Puller, Privatier aus London		1
11184	Herr Henry John Philipp Dumas, Privatier mit Fräulein Tochter aus London		2
11185	Herr Gerhard Hermann Miesenges, Kaufmann mit Gemalin, Erbin aus London		1
11186	Fräulein Louise von Raders aus Haag		5
11187	Herr Isaac Shoma aus London		1
11188	Herr Moriz Stadlbauer, Kaufmann aus Wien		1
11189	Herr Heinrich Stadlbauer, Kaufmann aus Wien		1
11190	Herr Hermann Benke, Chemiker aus Wien		1
11191	Herr Sidney Whitman, Schriftsteller aus London		1
11192	Herr Dr. Spitz, Medicinalrath und Oberarzt mit Gemalin aus Erlangen	Hofst. Klingner	2
11193	Herr Maurice Gentien, Beamter aus Orleans in Frankreich		1
11194	Herr Victor von Becking, Gutsherr mit Fräulein Tochter aus Uzen	Maschhof	3
11195	Herr Franz Kesz, Wirtschaftsbauer mit Gemalin aus Budapest	Hofst. Leipzig	2
11196	Frau Dorothea Preuss, Buchdruckergemalin aus Berlin	Weisse Schwan	1
11197	Frau Zeppler, Arztemgemin mit Tochter aus Berlin		3
11198	Herr Julius Baele, Stadtarzt aus Labiau	Prager Haus	1
11199	Herr Heinrich Goldstein, Buchhalter mit Fräulein Schwester aus Berlin		2
11200	Frau Auguste Sonntag mit Fräulein Tochter aus Dresden		
11201	Fräulein K. K. Wirthschafts-leipziger aus		

obr. 6.11

Stránka z mariánskolázeňských kurlistů z roku 1897, nahoře zapsán Lord Renfrew – britský král Edward VII.

obr. 6.9 – převzato z: Liste der angekommenen Brunnengäste im Marienbad: im Jahre 1823 – vlastní fotografie materiálu poskytnutého archivem Městského muzea Mariánské Lázně

obr. 6.10 – převzato z: Marienbader Curliste: 1897 – vlastní fotografie materiálu poskytnutých archivem Městského muzea Mariánské Lázně

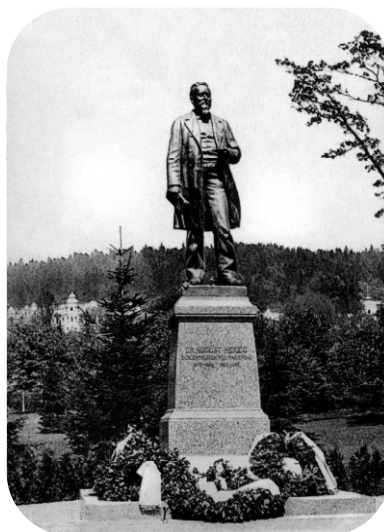

Obrazová příloha 7 – Památná místa

obr. 7.1

*Pomník Dr. Samuela Basche ve
spodní části Goethova náměstí*

obr. 7.2

*Dnes bohužel již neexistující
pomník Dr. Augusta Herziga*

obr. 7.3

*Americký památník
ve Skalníkově parku*

obr. 7.4

Clementsova vyhlídka

obr. 7.5

Náhrobek architekta Josefa Schaffera

obr. 7.1 – převzato z: ŠVANDRLÍK, Richard, SOMOL, Antonín: *Lékařství v Mariánských Lázních – historie, lékaři a lékárníci*; Městské muzeum Mariánské Lázně; 2006; s. 115

obr. 7.2 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 7.3 – vlastní fotografie – 7. říjen 2009

obr. 7.4 – vlastní fotografie – 11. říjen 2009

obr. 7.5 – převzato z: HOVORKA, Ladislav: *Mariánské Lázně*; vyd. Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství; Praha; 1984; s. 99

obr. 7.6

*Dnes již neexistující pomník Setkání dvou monarchů
na místě dnešního Chopinova kamene*

obr. 7.7

*Původní pomník J. W. Goetha
zničený za 2. světové války*

obr. 7.8

Chopinův kámen

obr. 7.9

*Dnešní pomník J.W. Goetha,
v pozadí budova městského muzea*

obr. 7.10

*Pamětní deska J. Dobrovského
u vchodu hotelu Hvězda*

obr. 7.6 a 7.7 – ze soukromého archivu pí. Dany Jančíkové

obr. 7.8 – vlastní fotografie – 10. říjen 2009

obr. 7.9 – převzato z: www.marianskelazne.cz

obr. 7.10 – vlastní fotografie – 2. říjen 2009

Obrazová příloha 8 – Vycházkové cíle

obr. 8.1

Vyhlička Karola – altánek z roku 2003

obr. 8.2

*Rozhledna Hamelika postavená architektem
Fridrichem Zicklerem*

obr. 8.3

Pohled na Mariánské Lázně z vyhlídky Karola

obr. 8.4

Výhled z rozhledny Hamelika

obr. 8.1 – převzato z: www.pensionwest.cz

obr. 8.2 – vlastní fotografie – 5. říjen 2008

obr. 8.3 – vlastní fotografie – 5. červenec 2006

obr. 8.4 – vlastní fotografie – 5. říjen 2008

obr. 8.5
V geologickém parku

obr. 8.6
Dnešní podoba výletní kavárny Lunapark

obr. 8.7

Miniatury v parku Boheminium
Kolonáda Křížového pramene, v pozadí
hotel Krakonoš v probíhající opravě

obr. 8.8

Zámek Kynžvart

obr. 8.5 – vlastní fotografie – 6. říjen 2010
obr. 8.6 – vlastní fotografie – 13. květen 2009
obr. 8.7 – vlastní fotografie – 8. říjen 2010
obr. 8.8 – vlastní fotografie – 4. červenec 2006